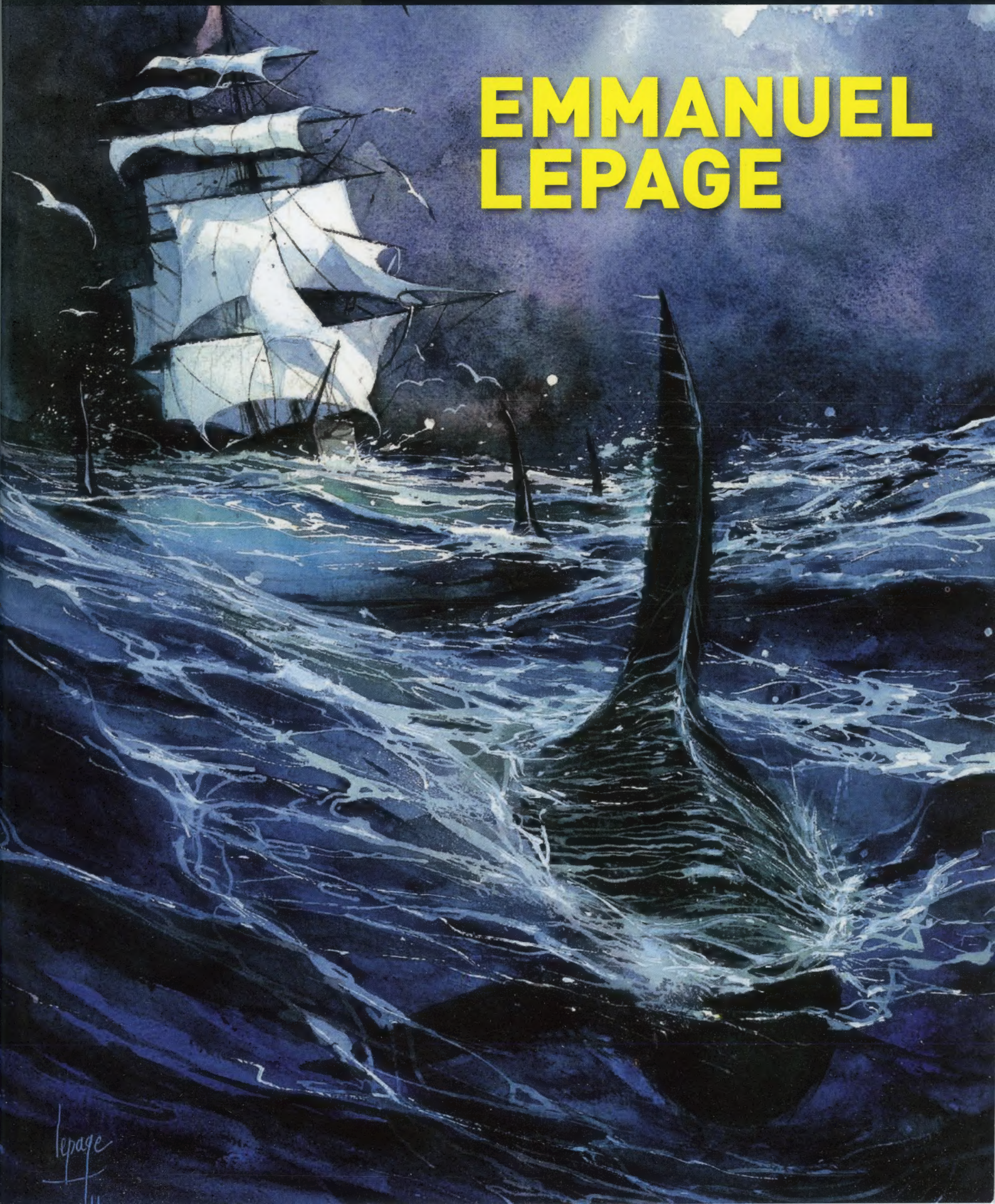

S T R I P S C H R I F T

MARCEL RUIJTERS
AUTEURSRECHT

NUMMER 442 * €8,50

EMMANUEL LEPAGE

lepage

→ REDACTIO

We kunnen er als redactie open en eerlijk over zijn: de productie van dit extra dikke *Stripschrift*-nummer was een zware bevalling. Het jaar 2015 begon natuurlijk omineus met de terroristische aanval op de redactie van *Charlie Hebdo* op 7 januari. Nog niet echt bekomen van deze verschrikkelijke aanslag kwam het nieuws binnen dat Peter Pontiac, één van de meest spraakmakende Nederlandse striptmakers, was overleden. Vlak daarvoor waren we ook al op de hoogte gebracht van het plotselinge overlijden van striptekenaar Ulli Burer. Dan stonden ook nog De Stripedagen in Gorinchem voor de deur. Dat bleek ook geen makkie om aandacht aan te besteden. Zo ontbrak de gebruikelijke digitale persinformatie – hopelijk wordt dat geen traditie –, maar gelukkig vonden we Stripschapprijs-winnaar Marcel Ruijters bereid een toelichting te geven op zijn bijzondere, prijswinnende oeuvre. Al met al hebben we een nummer samengesteld waarin we hebben geprobeerd om op alle bovenstaande punten iets extra's te kunnen bieden. Op *Charlie Hebdo* komen we sowieso nog een keer terug. De bijzondere omstandigheden waarbinnen dit nummer tot stand is gekomen, noopten ons een aantal rubrieken beperkter in te vullen. We hopen op enig begrip.

→ OMSLAG

De tekening op het omslag werd in 2013 door Emmanuel Lepage gemaakt met als bedoeling er een poster van te maken. Hij bedacht zich en maakte voor de poster een simpeler versie. Uiteindelijk zou de oorspronkelijke tekening worden gebruikt voor een festival in Valparaíso in Chili.

■ INHOUD

2 ACTUA

12 STARS & STRIPS

Olav Beemer

14 EMMANUEL LEPAGE

Michel van Merriënboer

22 MARCEL RUIJTERS

Rik Spanjers

24 DULIEU DOSSIER

Annette Wouters

29 LIEVE LEZERS

Peter Breedveld

30 AUTEURSRECHT EN STRIPS

Quirijn Meijnen

40 MARQ DENKT

Marq van Broekhoven

43 DE BOVENTOON

49 HEINZ SERVICE SPREAD

Exit voor Pagina 3 Meisje?

Als knipoog naar de Engelse krant *The Sun* die vanaf 1970 dagelijks een *Page 3 Girl* plaatste en die momenteel – onder meer gevoed door aanhoudende druk van actiegroepen – nogal worstelt met de vraag of en hoe lang ze nog met deze traditie willen doorgaan, vroeg *Stripschrift* aan Gerben den Heeten een bijdrage voor onze eigen pagina 3.

Daar kan *The Sun* nog een puntje aan zuigen, al zeggen we het zelf. AvO

→ SUVAAL

DE STRIPWERELD LEEFT, EN HOEI OP DEZE PLAATS GEEFT STRIP-COLUMNIST ERWIN SUVAAL HIEROP ZIJN PERSOONLIJK COMMENTAAR.

ERWIN.SUVAAL@STRIPSCHRIJFT.NL

[ACTUA]

Prijzenregen van Het Stripschap

Tijdens De Stripdagen in Gorinchem op 7 en 8 maart daalt er weer een prijzenregen neer. De Stripschapprijs 2015 is voor Marcel Ruijters (zie verderop in dit nummer).

De P. Hans Frankfurtherprijs gaat dit jaar naar de redactie van het weekblad *Tina*. De Bulletje en Boonestaak Schaal is voor Thom Roep.

Ook zijn er weer de traditionele albumprijzen, waarbij moet worden opgemerkt dat er dit jaar ook een publieksprijs is – de Peter de Smet Speld – voor de categorieën 'Avontuur en vermaak' en 'Jeugd'. Wel jammer dat er – zeker deze eerste keer! – geen gigapubliciteitscampagne is georganiseerd in kranten en tijdschriften; het was nu alleen te lezen op de website. Het op zich puike idee kwam te laat op stoom en had dus beter kunnen worden uitgesteld om het in één keer goed te doen in 2016.

De genomineerde albums zijn:

Jeugd

- *De grappigste avonturen van Donald Duck 44* (Heymans/Geradts/De Graaf/Jonker)
- *Suus en Sas 7* (Leever)
- *Timo 4* (Turk)

Avontuur en vermaak

- *Floris van Dendermonde 1* (Polman/Ottenheijm)
- *J. Rom – Force of Gold 1* (Molenaar/De Roover)
- *Nieuwe vrienden* (Heuvel/Jonker)

Literair

- *Doolhof van Eeden* (Wijtsma)
- *Sugar - Leven als kat* (Baeken)
- *De terugkeer van de wespendif* (De Jongh)

Buitenlands

- *Femme fatale* (Cabanes/Manchette)
- *Jerome K. Jerome Bloks 24* (Dodier)
- *Stomp 1* (Maltaite/Colmans)

Productie

- **Studio Jan de Boer en Adriaan de Jonge** (*Alle avonturen van Heer Bommel en Tom Poes*)
- **Ger Apeldoorn en Rudy Vrooman** (*De jaren Pep*)
- **Wilma Leenders en Rudy Vrooman** (*Single 13*)

FELIX GUÉRIN – HET BEROEP VAN TEKENAAR HEEFT ZO ZIJN VOORDELEN

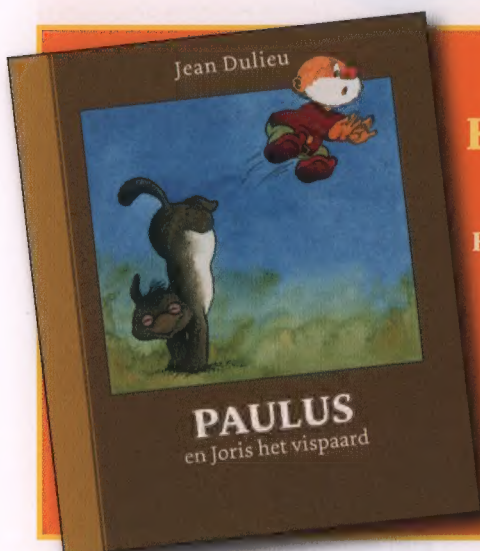
Stripschrift op De Stripdagen

Natuurlijk is ook *Stripschrift* er weer tijdens De Stripdagen. Er komen diverse striptmakers bij ons signeren, waaronder Felix Guérain, Marq van Broekhoven, Daan van Oostenbrugge (*Kassie*) en Aimée de Jongh. Maar ook Typex heeft gedreigd aanwezig te zijn, dus kom vooral allemaal langs op stand 10!

De prijzen worden deels uitgereikt op zaterdagmiddag 7 maart vanaf 13 uur, deels die avond vanaf 17.30 uur.

Twee keer half is naar ons idee twee keer niks, maar dat vooroordeel zal hopelijk – vooral voor de winnaars die worden blootgesteld aan dit discutabele experiment – worden gelogenstraft. AvO

A D V E R T E N T I E

PAULUS EN JORIS HET VISPAARD

Gouden Klassiekers – deel 10

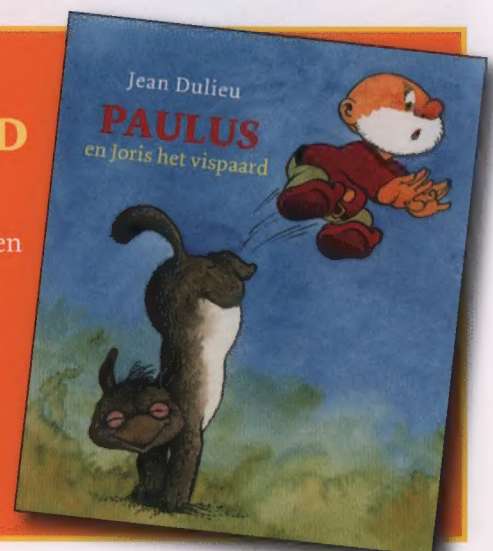
Handelseditie met alle originele afbeeldingen en in de bijlage een extra verhaal van Joris.

€ 14,90 – ISBN 978-90-6447-042-4

Beurseditie in een genummerde oplage van 1 t/m 150, met aflopende omslag en een zeer uitgebreide Joris-bijlage.

€ 19,90 – ISBN 978-90-447-143-8

www.demeulder.nl

Hommages aan Charlie Hebdo

De terroristische aanslag op de redactie van het satirisch weekblad *Charlie Hebdo* in Parijs op 7 januari 2015 liet velen verbijsterd achter. Er vielen bij de aanslag twaalf dodelijke slachtoffers: acht redactieleden, een receptionist, een bezoeker en twee agenten. Onder de redactieleden zaten vijf tekenaars, waarvan de tachtigjarige Georges Wolinski (geboren op 28-06-1934) voor de Nederlandse stripwereld de bekendste was. Deze satirische tekenaar heeft ook een aantal Nederlandse albums op zijn naam staan, waaronder veel seksueel getinte grappenbundels bij de uitgeverijen Lotus en De Boemerang. Voor tekenaar Georges Pichard schreef hij de scenario's van de zonderlinge avonturen van *Paulette* (uitgeverij Loeb). Wolinski won in 2005 de Grand Prix Angoulême.

Een andere vermoorde grootheid is Cabu (Jean Cabut, geboren op 13 januari 1938). In Nederland kenden niet veel mensen hem, maar in Frankrijk was hij een bekende komiek, die ook regelmatig voor tv werkte. In het Nederlands verscheen in ieder geval in 1981 het stripalbum *Katrien – iedere dag een goede daad!* bij uitgeverij Blues en stonden zijn grappen ook in een aantal cartoonbundels. Verder werden tijdens de aanslag nog hoofdredacteur Charb (Stéphane Charbonnier, geboren op 21 augustus 1967) en de tekenaars Tignous (Bernard Verlhac, geboren in 1957) en Philippe Honoré (geboren in 1941) gedood. De bezoeker die werd gedood, is Michel Renaud, organisator van het cultureel festival *Rendez-vous du Carnet de Voyage* in Clermont-Ferrand. Hij bracht die dag tekeningen van Cabu terug die te zien waren op de editie in 2014. De

BOVEN - Het Belgisch Stripmuseum in Brussel projecteert als eerbetoon aan de slachtoffers van de gruwelijke aanslag in Parijs op een scherm in het museum een selectie van cartoons en tekeningen die werden gemaakt als reactie op de aanslag op *Charlie Hebdo*.

Eén van de tekenaars uit Nederland die met een bijdrage is opgenomen, is Peter Pontiac: elf dagen voor zijn overlijden maakte hij nog dit indrukwekkend beeldcommentaar. Op Youtube is onder de titel *Tribute Drawings to Charlie Hebdo* een filmpje te zien met de selectie van illustraties.

nieuwe hoofdredacteur van *Charlie Hebdo* is de 48-jarige tekenaar Riss (Laurent Sourisseau). Hij vormde samen met Charb de directie van het satirische blad. Riss raakte bij de aanslag gewond aan zijn schouder. Wanneer onder zijn bewind het eerstvolgende nieuwe nummer gaat verschijnen, is vooralsnog onbekend. De overgebleven redactie heeft na het overweldigende succes van het nummer dat na de aanslag uitkwam – diverse herdrukken, miljoenenoplage – een time-out genomen om te proberen de verschrikkelijke gebeurtenis te verwerken. RS

LINKS - Het Bosnische nieuwstijdschrift *Slobodna Bosna*, waarbij stripuitgever Ervin Rustemagic betrokken is, publiceerde in nummer 949 een artikel over *Charlie Hebdo* en vroeg een aantal tekenaars of zij een illustratie bij het verhaal wilden maken. Eén van die illustraties is van Martin Lodewijk.

En toen was Pontiac toch nog plotseling dood, al wisten we natuurlijk dat dat bericht ons binnen niet al te lange tijd een keer zou bereiken. De contacten die we met hem hadden waren altijd plezierig en we denken nog steeds met veel genoegen terug aan de periode rond het verschijnen van De krantenpoes, toen we hem tijdens De Stripedagen te gast hadden op onze stand.

Naast ons eigen In Memoriam door Dik Rondeltap vroegen we zijn goede vriend Typex om voor Stripschrift stil te staan bij het overlijden, en van Roel Bentz van den Berg publiceren we de rede die hij hield tijdens de begrafenisplechtigheid op maandag 26 januari.

Voor de liefhebbers leeft Pontiac door in zijn werk, en daar kunnen we alleen maar blij mee zijn. – Redactie Stripschrift

Eind december 2014 maakte Peter Pontiac via een aangrijpend, openhartig artikel in *NRC Handelsblad* publiekelijk bekend dat hij afzag van een noodzakelijke transplantatie van zijn zieke lever. Hij zou zich ook niet verder laten behandelen, omdat hij 'het vooruitzicht door complicaties maanden en misschien wel de rest van mijn leven tegen systeemplafonnetjes in ziekenhuizen te moeten aankijken' onverdraaglijk vond.

Op 20 januari 2015 overleed de begenadigde tekenaar en boeiende verteller. Hij verloor van De Dood, die hij graag nog wilde verslaan door het voltooiën van een boek over dat onderwerp, getiteld *Styx of: de zesplankenkoorts*, een idee waar hij overigens al jaren voor zijn ziekte mee rondliep.

Peter Pontiac werd op 28 april 1951 in Beverwijk in een katholiek huisgezin geboren als Petrus Jozef Gerardus Pollmann. Zijn vader Joop, overtuigd NSB-er en oorlogsverslaggever voor de Duitse SS, onderging na de oorlog zijn straf – detentie en een publicatieverbod – en klom daarna weer op tot journalist bij het damestijdschrift *Libelle* en het roddelblad *Story*. In 1978 verdween de verbitterde, vaak zuipende Joop in de Daaibooibaai op Curaçao. Verdrongen, zelfmoord – in navolging van Joops pacifistische broer enkele jaren eerder – of een ander ongeluk? Peter Pontiac maakte er in 2000 een fascinerend boek over in de vorm van een getekende brief aan zijn vader van ruim 160 pagina's: *Kraut*. Want tekenen, dat kon hij en dat deed hij het ook liefst op zijn zwartgeschilderde kamer in Haarlem waar hij zijn jeugd doorbracht. Leren kon hij eveneens goed, volgens een test. Maar daar hield hij niet zo van, zodat hij uiteindelijk op de mulo, geleid door katholieke broeders, terechtkwam. Een tijd waarin hij in eerste instantie aan de hand van platenhoezen (*Cheap Thrills* van Janis Joplin, getekend door Robert Crumb) de Amerikaanse undergroundtekenaars ontdekte. Zoals te zien is aan veel van zijn tekeningen heeft muziek altijd een grote rol in zijn leven gespeeld.

En ook de drugs. Want wat begon met experimenten als het roken van belladonnazaadjes en het uitkrabben van bananenschillen leidde uiteindelijk tot een uitbundige consumptie van soft- en harddrugs, totdat hij er mee stopte naar aanleiding van de geboorte van zijn dochter midden jaren 1980. Na zijn mulo-opleiding liep Pontiac twee maanden rond op de Vrije Academie in Den Haag, waar hij zich niet thuis voelde. Een toelatingsexamen voor de Rietveld Academie leidde tot afwijzing waarna hij door zijn vader voor de keus werd gesteld: 'je gaat

werken of je gaat het huis uit'. Pontiac vertrok diezelfde dag en kwam uiteindelijk terecht in een Leidse krakerscommune. In die tijd maakte de autodidactische tekenaar furore door zijn illustraties bij *bootleg*-opnames van Bob Dylan en de gedetailleerd getekende omslag van een Rolling Stones-songbook.

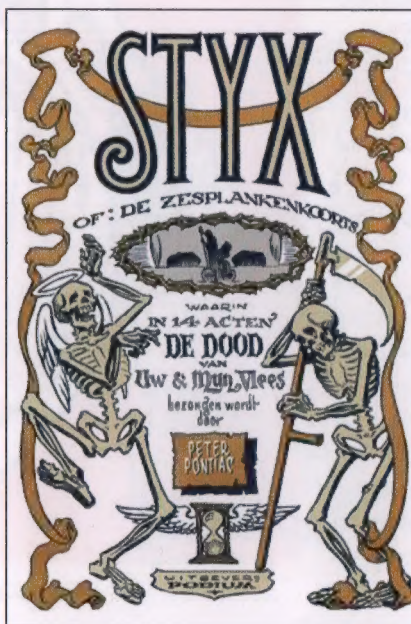
De Nederlandse tekenaars en tijdschriftenoprichters Joost Swarte en Evert Geradts vroegen hem eind jaren 1960 mee te werken aan hun bladen *Modern Papier* en *Tante Leny presenteert!* In deze undergroundbladen publiceerde Pontiac, aanvankelijk alleen in zwart/wit, heftige stripverhalen waarbij hij ook – beïnvloed door Amerikaanse striptekenaars – met nietsontziende eerlijkheid over zijn eigen leven vertelde. Naast illustratie- en stripwerk voor het meer undergroundtijdschrift *Aloha* vervaardigde Pontiac ook sfeervolle, rake portretten van rockmuzikanten voor het wat burgerlijke muziekblad *Muziek Express* en *Oor*. In het buitenland werd Pontiacs werk onder meer gepubliceerd in het Spaanse tijdschrift *El Vibora* en in Amerika bij *Anarchy Comix* en *Mondo Snarfo*.

De samenwerking met radiomaker, Fluxuskunstenaar en tijdschriftenuitgever Willem de Ridder mondde onder meer uit in het boek *Retrospective*, een project van het Holland Festival 1983, waarbij Pontiac de strak getekende verslaggeving in zwart/wit voor zijn rekening nam.

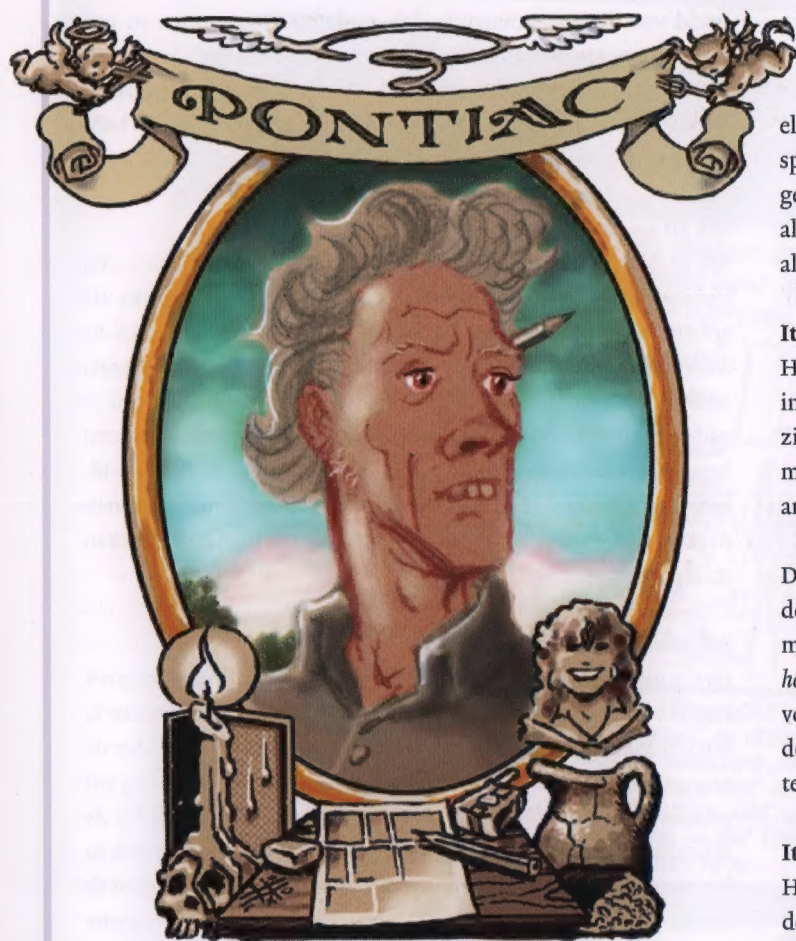
Ruim twintig jaar werkte Pontiac voor *NRC Handelsblad*, onder meer als illustrator bij een column van Roel Bentz van den Berg over popmuziek, *De luchtgitaar*. De kinderpagina verblijdde hij met fraai gekleurde tekeningen van *De krantenpoes*. Voor *Algemeen Dagblad* maakte hij tussen 1995 en 2001 de dagelijkse *Weermuis*, een geestige illustratie bij het weerbericht. Naast zijn epos *Kraut* – en hopelijk het postuum uit te geven *Styx* – is veel werk van Pontiac verzameld in de zeven delen van *The Pontiac Review*, uitgegeven tussen 1999 en 2004, en in het boek *Rhythm*, een chronologisch overzicht van zijn stripwerk tussen 1969 en 2001.

Peter Pontiac heeft een imposant en divers oeuvre van illustraties en (autobiografische) strips nagelaten, waarbij zijn beheersing van diverse technieken en zijn kleurgebruik laten zien dat hij een magnifiek kunstenaar was die terecht met diverse prijzen werd geëerd, zoals de Stripschapsprijs in 1997 en de Marten Toonderprijs in 2011.

Dik Rondeltap

**Peter Pontiac
1951 – 2015**

It's all good

Het waren de woorden die je arts sprak, op een moment dat je grote twijfels had over het nut van het nog verder voortzetten van je behandeling. 'Wat je ook besluit, Peter, het is goed.'

Even later, samen met Ipie in de auto op weg naar huis, vond je plotseling onder je stoel een CD van Dylan die je op één of andere manier nooit eerder had gedraaid. *Together Through Life*. Je schoof hem in de CD-speler en hoorde hem in het laatste nummer zingen:

*I'll pluck off your beard and blow it in your face
This time tomorrow I'll be rolling in your place
I wouldn't change a thing even if I could
You know what they say, it's all good*

En je besluit was genomen

Omdat je geen zin had je laatste maanden te moeten slijten met op je rug naar een systeemplafonnetje te liggen kijken, en je de tijd die je nog restte wilde kunnen wijden aan je leven met Ipie, met Godelinde, en met wie je verder dierbaar was, en, niet te vergeten, aan het afmaken van je boek, besloot je, zoals je zei, 'de stam van de witjasindianen' de rug toe te keren, en je verder vanuit je eigen universum, omringd door de beste zorgen ter wereld, met brandnetelthee en soep en sigaretten, op te maken voor een 'last stand' ten aanzien van het onvermijdelijke.

It's all good

Het was één van de eerste dingen die je me vertelde toen we elkaar onlangs na een tijd van gemail en gebel weer eens *face to face* spraken, en ik zal nooit de grijsn vergeten die er daarbij over je gezicht trok. Een kunstwerk was het, die grijsn. Je bent sowieso altijd een duivels charmante grijnzer geweest, maar deze sloeg alles. Een grijsn breed genoeg om de hele wereld te omvatten.

It's all good

Het was alsof je de dood, die, zoals de gewoonte was geworden, in een hoek van je werkkamer mee zat te luisteren, keihard met zijn tanden kon horen knarsen. Hij kon het niet uitstaan, de manier waarop je hem zowel in je gemoed als in je werk van zijn angel dreigde te beroven.

Dat deed je door het tegen hem op te nemen, in een race tegen de deadline, mano a mano soms, als in een partijtje armpje-drukken, maar, denk ik, misschien nog wel meer door het tegelijk ook *vóór* hem op te nemen – door hem het respect te tonen dat hem, eeuwig verguisd, altijd door iedereen was ontzegd. Jammer alleen dat de dood behalve een notoire matchfixer ook nog eens een ontzettend slechte verliezer is. Maar ook dat had je ingecalculeerd.

It's all good

Het was één van de dingen die ons van begin af aan verbond: de diep gekoesterde overtuiging dat het creatief gesproken alleen zin had iets te ondernemen als je bereid was om daarbij tot het uiterste te gaan: alle kaarten op tafel, van hartenvrouw tot schoppenaas en met de dood als joker, *all the way* naar het einde van de nacht en verder, joelend als de jonge Elvis in de fade out van zijn *Mystery Train*. Een overtuiging, die ook aan de basis ligt van de muziek die zo'n dragende rol heeft gespeeld in je leven en in je werk: de blues, de rhythm and blues en de rock 'n roll – maar dan wel graag in de rauwe variant, waarin extatische, bijna gewelddadige opwinding gelijk opgaat met hevige existentiële rillerigheid. En wat Howlin' Wolf of Screamin' Jay Hawkins op hun gitaar en hun piano en met hun stem konden – dat kon jij met je tekenpen.

Toen mij inmiddels ruim twintig jaar geleden door NRC de gelegenheid werd geboden een tweewekelijkse muziekcolum te verzorgen bestond er wat mij betreft dan ook geen enkele twijfel over wie die zou moeten illustreren. En, *great googlymoo*, wat was het elke keer een feest om te zien wat je er van had gemaakt! Sterker nog, mijn nieuwsgierigheid naar jouw tekeningen, zoals die in het latere boek een meesterlijke reeks rock 'n roll-embel-mata zijn gaan vormen, was misschien wel mijn belangrijkste drijfveer tijdens het schrijven van *De luchtgitaar*. Een denkbeeldig instrument als instrument van de verbeelding, dat jij als geen ander beheerste.

Ik kon doen wat ik wilde: binnen een enkele alinea van de blues van Buddy Guy via een film van Arnold Schwarzenegger overstappen op de Hel van Dante en weer terug, of jawel hoor: daar waren ze al, met kerende post, binnen één enkel treffend beeld gevangen, *bullseye*, alsof je het hele scala van de menselijke

ervaring op je tekentafel binnen handbereik had, en in zekere zin was dat ook zo – en is dat ook tot op het allerlaatste ogenblik zo gebleven.

All good. All good

En het is goed dat er inmiddels allerlei journalistieke verhalen zijn verschenen waarin gewag wordt gemaakt van je bijzondere levenswandel, je koortsachtig – hallucinant precieze, door veel zwart en een bijna Knausgardiaans aandoende ‘horror vacui’ gekenmerkte tekenstijl, je affiniteit met alles wat ‘underground’ is en was en altijd zal zijn, en ook de door de muziek en door de maatschappelijke ophef van de jaren 1960 en 1970 en je eigen autobiografie geïnspireerde thematiek van je werk is ruim aan bod gekomen.

All good

Waar ik me desondanks aan heb gestoord is hoe kort-door-de-bocht er in sommige van die verhalen wordt teruggevallen op het aanroepen van ‘seks-en-drugs-en-rock ’n roll’ als typering van waar het bij ‘Pontiac’ om draaide, zonder er bij te vermelden – en dat is essentieel – dat je de letterlijkheid van die thematiek al lang en breed ver was ontstegen. Niet alleen in je persoonlijk leven, als ongelooflijk zachtmoedige en genereuze man, een ‘deep and gentle soul’, als buitengewoon liefhebbende echtgenoot, immens trotse vader, trouwe broer, vriend, maar ook in je werk – waarin je je magische tekenpen en visionaire verbeelding al sinds jaar en dag met zoveel verve hebt ingezet om – als een ware Albrecht Dürer van de 20^e en begin 21^e eeuw – het stereotype

beeld van deze zogenaamde drie-eenheid om te zetten in een reeks tatoeages van de ziel over leven en lijden, zonde en verlossing, die hun weerga niet kennen – niet alleen in het medium waarin je werkte en dat je op zo’n unieke wijze naar je hand hebt weten te zetten, maar ook ver daarbuiten.

It’s all good

Als er één rode draad in je werk is aan te wijzen, of beter, één dwingend ‘inner rhythm’, dan die van een even persoonlijke als spirituele zoektocht naar de waarheid. Of het nu gaat om de muziek, om de liefde, om de zelfkant, de geen gevangenen nemende strijd tussen goed en kwaad in de wereld, en om je vader natuurlijk, of, ja, heb je hem weer, de dood – je moest en zou hem te pakken krijgen en voor je laten poseren, die waarheid, ook al zou het er wat de dood betreft dan wel eens op uit kunnen draaien dat je tenslotte in de spiegel zou moeten kijken om hem in de ogen te zien.

All good

Het is inmiddels tien jaar geleden dat ik op de radio een gesprek met je voerde over je plannen om na *Kraut* een grafische roman te wijden aan de dood, een gesprek dat ik, nogal suf, begon met de vraag of je bang was voor de dood. ‘Het was nog nooit zo lang stil geweest op de Nederlandse radio,’ luidt het onderschrift bij de tekening die je later van deze scène zou maken, en die nu ook in het onvoltooide manuscript van *Styx* is terug te vinden: jij en ik aan tafel, aan weerszijden van een microfoon, met allebei grote zweetdruppels die als kikkers van onze kop springen.

Daar wil ik tot slot twee dingen over zeggen

Het eerste is dat hier (maar ook nog een paar keer in een andere context) door jou getekend te zijn één van de dingen in mijn leven is waar ik het meest trots op ben. Foto’s en schilderijen verbleken direct, standbeelden verkrumelen waar je bijstaat, in vergelijking met een door Pontiac getekend portret. En het tweede is dat wij, zoals wij hier vandaag bijeen zijn, inmiddels dus je antwoord op mijn vraag hebben gekregen – en wij je nagedachtenis als één van de meest dierbare, dappere en getalenteerde mensen die we ooit hebben gekend tot in lengte van dagen zullen eren. Zoals zanger-dichter Jim Carroll, net als jij van huis uit ook een Catholic Boy, ooit zong: *I salute you, my brother.*

En wat je oude vriend Knekelmans betreft, die jou waarschijnlijk handenwrijvend aan de overzijde van de Styx heeft staan opwachten, niet om je nog eens de oren te wassen maar om je op de schouder te slaan, voor hem geldt het woord van die andere Dylan over wie we de laatste keer dat we elkaar zagen samen spraken, de Dylan aan wiens voornaam Bob zijn achternaam ontleende, Dylan Thomas:

*Though lovers be lost, love shall not;
And death shall have no dominion.*

Rust zacht, lieve Peter.

Roel Bentz van den Berg

Peter Pontiac
28 APRIL 1951
20 JANUARI 2015

Onze lieve Peter
is de Styx overgestoken

Wij nodigen je uit om afscheid van hem te nemen op zondagavond in Pacific Parc.

Ipie, Godelinde, familie en vrienden

ZONDAG 25 JANUARI
AANVANG 20:00

Pacific Parc
POLONCEAUKADE 23
1014 DA AMSTERDAM

Peter wordt maandag 26 januari in besloten kring begraven.

Wij nodigen je uit om vanaf 11:00 te verzamelen in Pacific Parc. Om 11:45 lopen we samen met Peter naar de plek waar hij begraven zal worden. Om 12:30 vindt de plechtigheid plaats in de kapel van begraafplaats Sint Barbara.

Sint Barbara
SPAARNDAMMERDIJK 312
1014 AA AMSTERDAM

I Remember Peter Pontiac

♥ TypeX 8-II-15

Terwijl het nieuws nog gedomineerd werd door de aanslag in Parijs op *Charlie Hebdo*, overleed dichter bij huis aan hartfalen een creatieve man, die graag van tekenen zijn beroep had willen maken: Ulli Bürer. Hij ondernam talloze initiatieven om zijn droom waar te maken, maar een echte doorbraak is er jammer genoeg nooit gekomen.

Het begon voor Ulli Bürer – geboren op 31 januari 1965 in Heerlen – midden jaren 1980 met twee lange verhalen die hij maakte, maar nooit zijn gepubliceerd, omdat het einde destijds niet was afgetekend. Eén van die verhalen was *Mad Max*-achtig. Verder stuurde hij korte verhalen aan stripblad *Titanic* voor de jaarlijkse stripwedstrijden. In 1986 en 1987 werd hij derde en in 1988 behaalde hij de tweede prijs. Hij werd gezien als een grote belofte en maakte vervolgens ook nog enkele korte strips voor *De Toestand*.

Omdat het moeilijk is om van strips te leven besloot hij het tekenen in zijn vrije tijd te doen, naast zijn reguliere baan, in de hoop dat hij ooit zou doorbreken. In de beginjaren 1990 maakte hij vooral tekeningen van Bettie Page. Over zijn fascinatie voor haar vertelde hij mij een keer: 'Ergens in de jaren 1980 liep ik stripzaak Lambiek binnen en daar zag ik fotoboeken met Bettie Page.

Ik was gelijk verkocht. Tijdens mijn studie voor computer graphics in Utrecht heb ik haar in een animatie gebruikt en in 1993 heb ik voor het blad *Incognito* een langlopende thriller getekend over een Bettie Page-achtig personage met de titel *Six Inch Stiletto's*, dat per ongeluk een *Predator*-achtig wezen op haar pad ontmoet. Ik had geen idee welke kant ik met het verhaal op wilde, maar dat vond ik wel een uitdaging, werken zonder een synopsis. Ik kreeg daarin ook de vrije hand van de redactie'.

Zijn stijl in deze strips oogt realistischer en professioneler. Ook het einde van *Six Inch Stiletto's* heeft hij nooit afgetekend. Wederom slokte het werk hem op, met daarnaast ook nog een gezin en studie. In 1996 ontving Bürer nog de Prijs van Breda voor Strips. Ondanks dat er dat jaar niets van hem verscheen, vond de jury dat hij wel een aanmoediging kon gebruiken. In de jaren daarna deed hij wat kleine tekenprojecten, waarvoor hij amper betaald kreeg. Bürer was te bescheiden en gereserveerd om hier een punt van te maken. Daarna heeft hij onbedoeld een lange pauze ingelast, omdat het idee om in

FOTO MICHEL VAN MERRIËNBOER

Ulli Bürer 1965 - 2015

Indonesië een bestaan op te bouwen met zijn gezin meer aansprak. Een plan om daar een fotostudio te beginnen kwam echter niet van de grond. Naast tekenen was fotograferen een passie, net als muziek maken. Eenmaal terug in Nederland begon hij in 2006 weer met tekenen. Hij publiceerde enkele erotische verhalen in *Penthouse Comix* en leverde tien pagina's van het verhaal *Darius*, over een jonge man en vrouw die avonturen beleven in Indonesië, aan het blad *Myx* dat een doorstart zou krijgen bij een andere uitgever. Aangezien het blad ter ziele ging, is het verhaal ook nog aangeboden aan *Eppo*. Over dit nieuwe verhaal zei hij: 'Ik heb weer zin in iets nieuws en ik wilde mijn ouders als inspiratie gebruiken voor het jonge stel in de strip en het mag zelfs een beetje ondeugend zijn. Ik heb zoveel verhalen van mijn ouders gehoord waar ik wat mee kon doen. Mijn vader zat namelijk bij het KNIL en liep op een dag met mijn moeder in de jungle. Ze werden opgemerkt door leden van een guerrillaregiment in een truck en moesten van hen mee. Ze zouden het er niet levend van afgebracht hebben als op dat moment niet toevallig een andere truck met Nederlandse soldaten aan was gekomen'.

Een paar jaar geleden zocht ik Ulli Bürer op in Den Haag voor een interview en vanaf het eerste moment hadden we goed contact; een openhartig gesprek. We raakten niet uitgepraat over strips en ik heb met hem gesproken over een script van een sciencefictionverhaal waar een vriend van mij en ik al een paar jaar mee bezig waren. Hij was er enthousiast over en wilde dat heel graag maken. Ik moedigde hem aan om vooral door te gaan met tekenen, of dat nu de uitwerking van ons script was of dat van iemand anders. Zijn wens was namelijk ook om *Six Inch Stiletto's* af te tekenen, want hij hoefde nog maar een paar bladzijden en had het einde

al in zijn hoofd. Maar hij wilde eerst het 'gevoel' weer in de vingers krijgen en ritme opbouwen. Hij had nog allerlei andere ideeën voor stripverhalen en was tevens aan het experimenteren met digitale inkleuring. Het is er echter om verschillende redenen nooit van gekomen om met het tekenen door te gaan en verhalen af te ronden. Er is ook nooit een volledig door hem getekend album uitgebracht. Helaas is deze talentvolle tekenaar dan ook slechts bij een klein publiek bekend geworden.

Michel van Merriënboer

Uitlui

Op zaterdag 8 november 2014 hebben we – samen met een flinke groep vrienden en bekenden – afscheid genomen van Teus de Kruijf als redacteur van *Stripschrift*. Teus heeft zijn zetel zo'n twaalf jaar bezet en vond dat de tijd was aangebroken om zich meer te gaan richten op zijn dartcarrière. (Ja, ook wij maakten drinkgebaren toen hij ons dit vertelde.)

Enfin... Teus gaat niet verloren voor ons blad, want hij blijft medewerker. We danken Teus voor de fijne samenwerking. Erwin Suvaal maakte een mooie afscheidstekening voor hem.

Redactie Stripschrift

Haff viert dertigjarig jubileum

Zo'n twee weken na De Stripdagen vindt het Holland Animation Film Festival (Haff) 2015 plaats, en wel van 18 t/m 22 maart 2015 in Utrecht. Naast dat het op deze 18^e editie weer genieten is van ruim vierhonderd animatiefilms en allerhande thematische programma's, retrospectieven, talkshows, masterclasses, lezingen en een educatief programma, staat de festivalorganisatie stil bij het dertigjarig bestaan. Dat wordt gevierd met een speciaal programma van Nederlandse animatie van dertig jaar terug en eigentijdse films van jong talent. Haff ruimt van oudsher plek in voor anima-

ties en onderwerpen die nauw verwant zijn aan het stripverhaal. Zo hebben diverse striptekenaars in de afgelopen dertig jaar het festivalaffiche ontworpen en is het logo ontworpen door Joost Swarte. De affiche voor de 18e editie is vormgegeven door de in Brussel woonachtige, Zwitserse grafisch ontwerpster Gwénola Carrère. In samenwerking met het Haff vindt overigens op zaterdag 21 maart de 7e editie van de Kunststripbeurs plaats in de Nicolaïkerk in Utrecht. RS

• STRIPS • GAMES • MANGA •
SPECIAALZAAK

Eppo

Kleine Berg 33 • 5611 JS Eindhoven
Tel. 040 - 2 441 882 • www.eppo.nl

A D V E R T E N T I E

Stripwinkel Sjors
Scheffersplein 1
3311EJ Dordrecht
078-6142012
www.stripwinkel-sjors.nl

DrieDertien
Voorstraat 313
3311EP Dordrecht
0613899040

QR code: www.stripwinkelsjors.nl

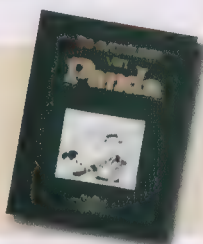
De laatste Stripwinkel van schiermonnikoog tot Barendlaag
maakt ook leukis www.stripwinkelsjors.nl

StripKlassiekers uit de Toonder Studio's

Panda

Integrale uitgave in 44 luxe banden

Alle 199 verhalen, die tussen 1946 en 1993 in de dagbladen zijn verschenen, zullen worden opgenomen: de delen 1 t/m 33 bundelen de ondertekst-verhalen; de delen 34 t/m 44 de verhalen met de ballonteksten. Deel 1, 34 en 35 zijn verschenen. Prijs per deel € 56.

KONING HOLLEWIJN

Alle verhalen van koning Hollewijn in 19 luxe banden

Een hoogtepunt in het oeuvre van Marten Toonder! Alle 73 verhalen die tussen 1954 en 1971 in dagbladen zijn verschenen, zullen worden opgenomen. Deel 1 is verschenen. Prijs per deel € 56.

TOM POES

Integrale uitgave van de Tom Poes-verhalen uit de weekbladen Donald Duck, Revue, Metro en Ons Vrije Nederland.

Nu zijn ook de zeldzame verhalen die vlak na de Tweede Wereldoorlog zijn uitgebracht gebundeld. Reeds 26 delen verschenen. Prijs per deel € 60.

Kijk op www.uitgeverij-panda.nl of vraag meer informatie. Telefoon: 070 3615393, E-mail: info@uitgeverij-panda.nl

ADVERTENTIE

STRIPWINKEL WONDERLAND

Wonderland productions

Paardsdemerstraat 19
3500 HASSELT
011/22 82 00

→ STARS & STRIPS

→ IETS ANDERS

Iedereen wil wel eens wat anders. Dat moet ook Mike Mignola, bedenker van *Hellboy*, hebben gedacht. Eind maart verschijnt bij uitgeverij Dark Horse namelijk het eerste nummer van zijn nieuwe, vijfdelige miniserie *Frankenstein Underground*. Mignola schrijft het verhaal en levert de cover voor deze herinterpretatie van het klassieke monster, terwijl het tekenwerk wordt verzorgd door Ben Stenbeck (*B.P.R.D.*). Losse delen kosten \$3.50.

In diezelfde maand, ook eind maart en bij uitgeverij Dark Horse, klinkt het startschot voor een nieuwe maandelijkse serie van schrijver Matt Kindt (*Mind MGMT*) en tekenaar Scott Kolins (*The Flash*). Het gaat hier om *PastAways*, een verhaal waarin tijdreizigers uit de toekomst in het voor hen primitieve jaar 2015 belanden. In januari verscheen al een korte proloog in de verzamelserie *Dark Horse Presents*. Uiteraard verzorgt Kindt de variantcover.

Bij concurrent IDW is maart eveneens de maand waarin bekende makers zich op iets totaal anders storten. *Jem and the Holograms* is een nieuwe maandelijkse reeks gebaseerd op de gelijknamige tekenfilmserie uit de jaren 1980. Schrijver Kelly Thompson (recent en auteur van twee romans) en tekenaar Ross Campbell (*Wet Moon*) brengen Jem en haar popband naar de 21^e eeuw, waar losse comics een coverprijs hebben van \$3.99.

Daarmee is de koek voor IDW nog niet op, want schrijver Joe Casey (*Wildcats 3.0*) en tekenaar Jim Mahfood (*Grr! Scouts*) duiken op een andere televisieserie uit de jaren 1990. Zij komen met *Miami Vice: Remix*, een zesdelige miniserie over rechercheurs Sonny Crockett en Ricardo Tubbs zoals we ze nog niet eerder hebben gezien. Voor de serie werkt uitgeverij IDW samen met Lion Forge Comics, die zich voorheen voornamelijk richtte op een digitaal aanbod. Vorig jaar zomer sloegen de uitgeverijen de handen ineen voor het maken van fysieke exemplaren.

■ **ALTERNATIEF** Marvel Comics heeft *What If* en DC Comics heeft *Elseworlds*, maar vanaf nu heeft ook Dynamite Entertainment een eigen alternatief universum waarin bekende helden net even anders zijn. Onder de verzamelnaam *Altered States* verschijnen in maart de vier specials *Red Sonja*, *Vampirella*, *Doc Savage* en *The Shadow*.

■ **SPIN-OFF** De door Oni Press uitgegeven westernserie *The Sixth Gun* heeft een nieuwe spin-off. Bedenker Cullen Bunn krijgt gezelschap van tekenaar Tyler Crook (*B.P.R.D.*) en samen vertellen ze een verhaal uit het verleden van het populaire bijpersonage Billjohn, die alles op alles moet zetten om zijn dochter te redden.

■ **WISKUNDE** Als je alle deeltjes, miniseries en de specials bij elkaar optelt, is *Deadpool* bij Marvel toe aan nummer tweehonderdvijftig. Om die reden telt het vijfenveertigste nummer van de huidige reeks bijna honderd pagina's. En omdat *Deadpool* een beetje gek is, betekent dit feestnummer gek genoeg ook meteen het eind van de reeks.

■ **OPSTANDIG** Schrijver Brian Wood (*DMZ*) heeft na een paar superheldenuitstapjes weer een nieuw eigen project op de planning. Begin april verschijnt bij Dark Horse het eerste deel van *Rebels*, een serie die zich afspeelt in het jaar 1775, ofwel de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog. Het tekenwerk is voor rekening van Andrea Mutti.

Lemire's nieuwe project *Descender*.

Chrononauts door Millar en Murphy.

Mignola lanceert *Einstein Underground*.

→ IETS ANDERS?

Uitgeverij Image Comics blijft het nieuwe jaar vieren met een vrachtlading kersverse projecten. In maart lanceren schrijver Mark Millar (*Kick-Ass*) en tekenaar Sean Murphy (*The Wake*) hun *Chrononauts*. De vierdelige miniserie wordt omschreven als "een tijdloze bromance" en combineert het idee van een NASA-ruimtemissie met het concept van tijdreizen. Onder anderen Dan Panosian, Fiona Staples en Ryan Ottley tekenen voor de variantcovers.

Daarnaast wordt in diezelfde maand afgetrapt voor *Descender*, een

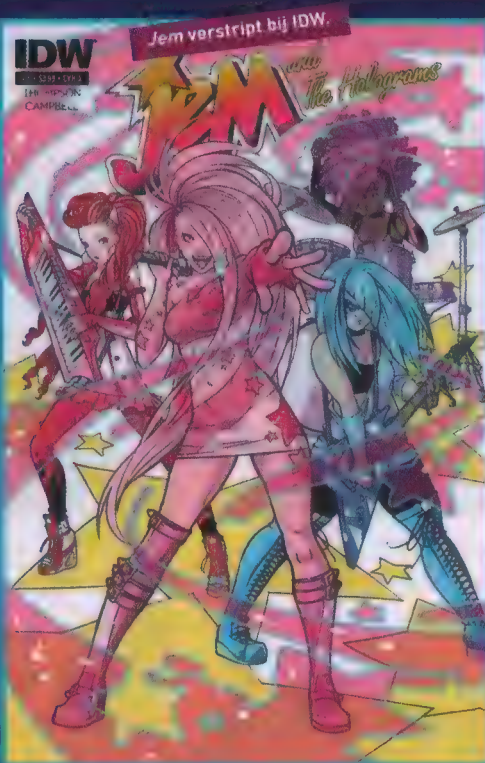
nieuwe maandelijkse serie door schrijver Jeff Lemire (*Trillium*) en tekenaar Dustin Nguyen (*Wildcats 3.0*). Het verhaal draait om TIM-21, een jonge robot in een heelal waar androïden zijn verboden en waar op elke planeet wel een premiejager schuilt. Het eerste nummer wordt extra dik en telt dertig pagina's zonder dat dit leidt tot een hogere coverprijs, want die blijft gewoon \$2.99. Image heeft vaker met succes met dit bijltje gehakt, dus het is opvallend dat zo weinig andere uitgeverijen het doen.

Als dat nog niet genoeg is, heeft Image ook een ander nieuw project achter de hand. Begin maart komen de makers Becky Cloonan (*American Virgin*) en Andy Belanger (*Swamp Thing*) met de maandelijkse reeks *Southern Cross*, een mengeling van horror en sciencefiction. Hoofdpersonage Alex Braith zoekt naar antwoord op de vraag waarom haar zus is overleden op Titan, één van de vele manen van Saturnus. Losse deeltjes kosten \$2.99 en het mag geen verrassing zijn dat de covers worden verzorgd door Cloonan, die van huis uit tekenaar is.

Lemire krijgt het nog druk, want bij Marvel Comics begint hij dit voorjaar als de schrijver van *All-New Hawkeye*, de herstart van de serie die onder de vorige schrijver Matt Fraction een cultstatus heeft verworven. Clint Barton en Kate Bishop blijven de titelpersonages, maar Lemire heeft zijn eigen plannen met het verhaal. Het tekenwerk is in handen van Ramón Pérez (bekend van het bekroonde *Tale of Sand*).

olav.beemer@stripschrift.n

Herstart voor Hawkeye.

De Fransman **Emmanuel Lepage** (29 september 1966, Saint-Brieuc) is reislustig. Hij is dol op exotische en verlaten plaatsen en dat brengt hem tot in de uithoeken van de wereld. Gemiddeld één keer per jaar laat hij zijn gezin thuis achter om deze plekken op aarde te bezoeken. Lepage doet er inspiratie op en werkt zijn impressies later uit in zijn strips. Zijn meest recente boek maakte hij samen met zijn broer François: *La lune est blanche* (uitgeverij Futuropolis), een zenuwslopend reisverslag over een poolexpeditie.

In het Frans zijn al diverse geïllustreerde reisverslagen van Lepage, geboren en getogen in Bretagne, verschenen.

In Nederland kennen we hem voornamelijk van de succesvolle avonturenserie *Névé* (met scenarist Didier Teste, alias Dieter), de albums uit de *Vrije vlucht*-reeks, zoals de one-shot *Een wereld zonder kwaad* (op tekst van Anne Sibran) en het schitterende tweeluik *Muchacho*.

Springplank

Krijg je door al dat reizen geen problemen met het halen van deadlines?

Emmanuel Lepage: Nee, ik weet mijn werk goed in te delen. Ik ben echt niet zo vaak op reis, ook al denken mensen van wel. Ik ben gewoon een harde werker! Ik maak één boek per jaar; daarnaast heb ik een gezin, familie en vrienden waar ik niet heel lang zonder kan.

Dus je bent best wel een familieman...

Och, ik help 's ochtends eerst de kinderen en breng ze naar school. Daarna ga ik hardlopen op het strand van ongeveer acht tot negen uur. Dan begin ik rond tien uur te werken tot een uur of half vijf, omdat dan de kinderen weer van school komen. Vervolgens ga ik na het eten en het opruimen weer aan mijn bureau zitten van negen uur 's avonds tot middernacht.

Dan maak je lange dagen.

Ja, maar dat heb ik nodig. Ik moet me afsluiten om in mijn werk op te kunnen gaan; pas na zo'n vier uur tekenen merk ik dat ik in het verhaal begin te komen. Het heeft er natuurlijk ook mee te maken dat ik door mijn reizen thuis de tijd moet inhalen en lang moet werken

Emmanuel Lepage

Al tekenend de globe rond

MICHEL VAN MERRIËNBOER

VERTALING PAMELA LOEVEN & SOFIA VELASCO

om een strip af te krijgen. Discipline is in dit verband belangrijk.

Net als jij komt ook de tekenaar Jean-Claude Fournier uit Bretagne. Kennen jullie elkaar?

Jean-Claude was voor mij een voorbeeld. Ik wilde hem graag ontmoeten toen ik dertien was. Hij was op dat moment tekenaar van *Robbedoes*. Bij ons in Bretagne was hij uitermate populair! In de jaren 1970 was er ieder jaar een wedstrijd waarvoor hij in een streekkrant de aankondigingen maakte.

Hij woonde bovendien in dezelfde stad als ik. Ik schreef hem een brief waarin ik aangaf dat ik graag striptekenaar wilde worden. Een tijd daarna nodigde hij mij uit om bij hem op bezoek te komen! Voor mij was het een droom die uitkwam; mijn vriendjes van school geloofden mij niet. Het was één van de belangrijkste dagen uit mijn leven. Jean-Claude overtuigde mij dat iemand als ik ook strips zou kunnen maken. Sindsdien ben ik niet meer gestopt met tekenen.

GEHEEL LINKS - Voor Emmanuel Lepage is de zee zeer belangrijk. Zeker als Breton. Hij heeft op zee de avontuurlijkste belevenissen meegemaakt. En dat voor een striptekenaar! Hij heeft zijn impressies verwerkt in talloze strips en geïllustreerde verhalen. Deze tekening maakt deel uit van een serie illustraties voor de boulevard van Perros-Guirec.

GEHEEL BOVEN - Het regenwoud is een geliefd onderwerp van Lepage; hier een aquarel voor het affiche voor het festival Carbet-des-bulles.

BOVEN - Aquarel van het Braziliaanse regenwoud.

RECHTS - Uit Lepages schetsboek over het regenwoud.

Heb je met hem al die tijd contact gehouden?

Nee, dat niet. Begin jaren 1980 begon de opmars van 'Free radio'. De FM-frequentie kwam vrij en ik heb bij zo'n radiostation gewerkt. Op een dag maakten we een uitzending over strips. Ik nam weer contact op met Jean-Claude om hem voor de uitzending te interviewen. Dat bood mij de gelegenheid om hem te laten zien wat ik in die tussentijd had gemaakt. Hij toonde zich onder de indruk en vroeg of ik op de woensdagen na school bij hem in zijn atelier wilde komen werken. Ik maakte destijds veel in de stijl van André Franquin. Ik heb daar veel van hem geleerd.

Wat moest je zoal doen?

Hij kreeg veel aanvragen voor illustraties en strips, onder meer van kranten. Hij sloeg ze uit tijdgebrek af, maar hij liet de opdrachtgevers wel weten dat ik op zijn studio werkte en dat werk ook aan zou kunnen. Zodoende kreeg ik af en toe een opdracht.

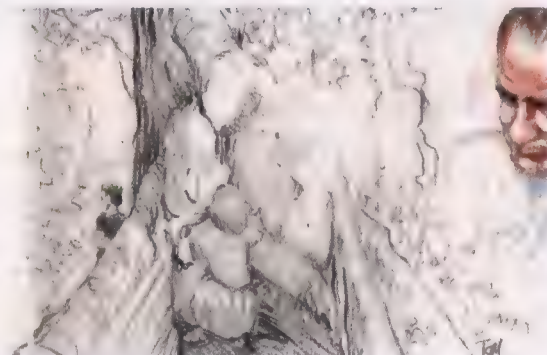
Op mijn zestiende brak ik door met een eerste publicatie in de grootste krant van de regio die een oplage had van meer dan een miljoen.

Stroomden sindsdien de opdrachten binnen?

Nee, dat kwam pas nadat ik meedeed aan een tekenwedstrijd, uitgeschreven door uitgeverij Ouest-France. Ik won een prijs en na een gesprek met de redactie mocht ik ook nog eens aan de slag. Het ging om illustratiewerk voor educatieve doeleinden, zoals het laten zien hoe een muur in de middeleeuwen werd gebouwd, het tekenen van dieren in hun omgeving en het afbeelden van techniekonderdelen. Niet echt opwindend, maar ik leerde er wel om goed gedetailleerd werk af te leveren. Rond mijn twintigste besloot ik een complete strip aan te bieden van zesenvestig bladzijden lang. De uitgever stond er niet afwijzend tegenover en zocht en vond een krant om in te publiceren. Dat bleek een mooie springplank om een carrière als striptekenaar op te bouwen.

Keuzes maken

Eén van je bekendste strips uit je loopbaan is *Muchacho*. Je gaat in die boeken dogma's en taboes niet uit de weg. *Muchacho* is een verzonnen verhaal, maar de historische context is echt. Ik wilde personages creëren die verhalen vertelden uit de recente Nicaraguaanse geschiedenis. Daar versta ik onder: de plaats van de gewone bevolking in de samenleving, het revolutionaire élan van de kerk, de buitenlanders die komen vechten

LINKS - Hoofdpersoon
Gabriël de la Serna uit
Muchacho kijkt uit over
zijn dorp in Nicaragua.

voor de bevrijding van het land, het dorpsleven. Tegenwoordig heb je de rebellengroep Farc uit Colombia, maar volgens mij gaat het in beide gevallen om hetzelfde achterliggende principe: een elite trekt alle macht naar zich toe, gepaard gaande met onrechtvaardigheid en gewelddadigheden.

Tijdens de jaren 1970 kregen veel landen in Zuid-Amerika te maken met een rechtse dictatuur, gesteund door de Verenigde Staten. Overal dreigde opstand. De betrokkenheid van de kerk tijdens de opstand in Nicaragua heeft mij bijzonder geïnteresseerd. De kerk bevond zich historisch gezien vaak aan de kant van de macht, maar in Nicaragua koos dit instituut juist de kant van het volk, in het bijzonder die van de allerarmsten. In Jezus zagen de priesters de eerste revolutionair.

Muchacho is een typisch Zuid-Amerikaans verhaal, maar alleen in Nicaragua slaagde de revolutie.

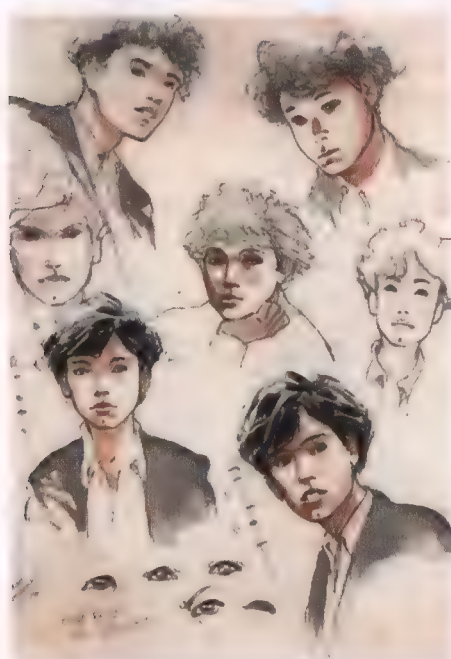
Hoe zit het dan met de homoseksualiteit in *Muchacho* en *Névé*? Je gaat daar in de albums integer mee om.

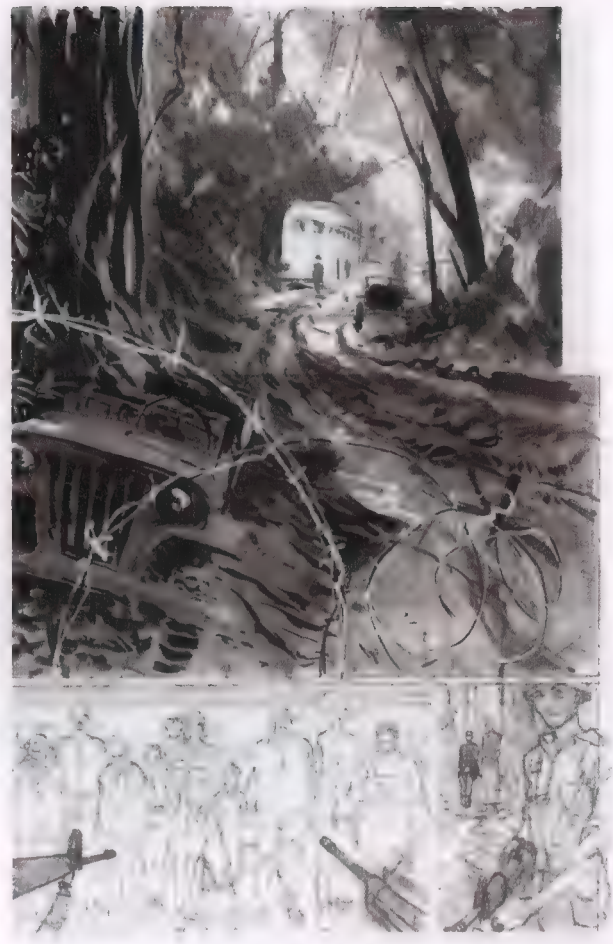
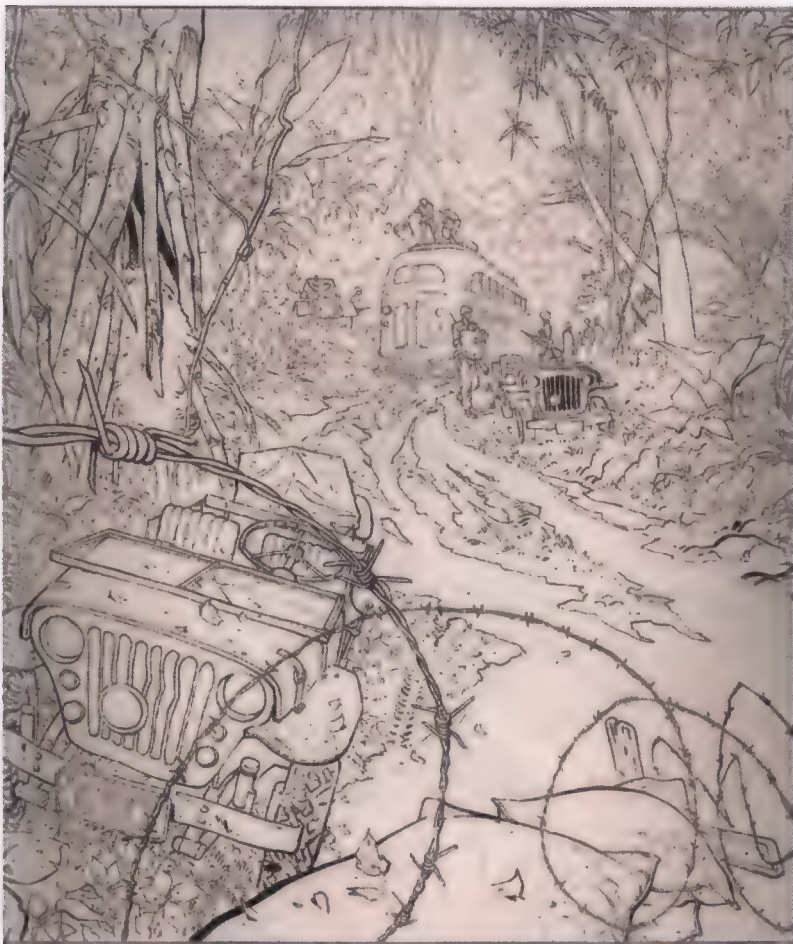
De hoofdpersoon in *Muchacho*, Gabriel de la Serna, leert keuzes maken door alles wat hij ontdekt. Hij komt erachter dat de wereld anders in elkaar steekt en belandt letterlijk en figuurlijk in het andere kamp. Bij *Névé* wisten Dieter en ik nog niet waar we met het verhaal naar toe zouden gaan. Maar hij is geen homoseksueel, hij heeft alleen een avontuurtje met een jongen, dat is alles; dat maakt hem niet meteen voor het leven homo. Ik hou niet zo van etiketjes. Moet je verplicht een kant kiezen? Van mij hoeft dat niet.

LINKSONDER - Studie
van de jonge seminarist
Gabriël, die tekenen heeft
als passie en daarom op
pad gaat om fresco's te
tekenen in een kerk op
het platteland.

MIDDENONDER - Schetsen
van hoofden voor de twee
delen van *Muchacho* die
in de reeks *Vrije vlucht*
zijn verschenen.

ONDER - Personages uit
Muchacho: Joachim,
Gabriël, Concepcion en
Buenaventura.

GEHEEL BOVEN - Schetsen voor bladzijde 1 uit *Muchacho 1*.

BOVEN - Opzet voor de indeling van bladzijden uit *Muchacho*.

In *Hé, meisjes!* worstelen de personages ook met hun identiteit.

Ja, klopt. Dit verhaal is door Sophie Michel, de moeder van mijn kinderen, gemaakt. Zij kan zich van ons twee het beste verplaatsen in meisjes. De strip gaat over drie opgroeiende meisjes met verschillende achtergronden. Een leuk uitgangspunt en totaal anders dan mijn eerdere werk. Ik hou van die vrijheid, om vaak van verhaal en stijl te veranderen, om dat te onderzoeken. Als ik dat niet zou doen, ga ik me vervelen, vrees ik. Of ik word een tekenend fossiel.

Je staat bekend om je maatschappijkritische houding. Voel je je verplicht om tijdens je reizen iets te doen voor mensen die het moeilijk hebben?

Nee, dat niet, maar dat betekent niet dat ik niets doe. Soms word ik uitgenodigd om workshops te geven aan lokale jonge striptauteurs. Ik heb dat in Kameroen, Oeganda, Mauritanië, Mauritius, Brazilië en Peru gedaan. Dit soort ontmoetingen vind ik erg leuk. Het zijn rijke ervaringen.

Op deze manier kan ik met mijn kennis iets bijdragen, wetende dat tekenen in dit soort landen lastig is, omdat er geen enkele ondersteuning bestaat.

Je hebt ook boeken over Tsjernobyl gemaakt. Waarom ben je daar naartoe geweest?

Ik wilde een geïllustreerd reisverslag maken en het boek kreeg als titel *Les fleurs de Tsjernobyl* mee. Samen met Gildas Chasseboeuf was ik daar in het voorjaar van 2008. We deden dit in opdracht van de organisator en uitgever Les dessin'acteurs. Zowel het scenario, de tekeningen en de inkleuring hebben Gildas en ik voor onze rekening genomen. De verkoop was ten bate van de organisatie 'De kinderen van Tsjernobyl', die ervoor zorgt dat kinderen uit Tsjernobyl naar Frankrijk kunnen komen voor de schone lucht en omgeving.

Ik was vooraf wel benauwd voor de straling die er nog is na de kernramp, want we wisten dat het gevaarlijk was om daarheen te gaan. Maar we werden van tevoren goed ingelicht hoe we ons maximaal konden beschermen. We verbleven daar ongeveer drie weken in een klein dorpje op twintig kilometer afstand van de afgeschermd zone.

LINKS - Schets voor *Muchacho*.

We logeerden bij twee toneelspelers. Ik merkte dat ik door allerlei emoties werd overmand. Het was leuk, vreemd, opwindend en ook zwaar door de gesprekken met de lokale bevolking. Ik speelde met de kinderen en 's avonds luisterden we naar muziek en dronken we wodka.

Het was een indrukwekkende reis. Na *Les fleurs de Tchernobyl* had ik nog genoeg materiaal liggen waarmee ik een strip heb gemaakt. Daarin vertel ik over de voorbereidingen voor deze reis en heb ik tekeningen verwerkt die ik daar ter plekke had gemaakt. In 2012 verscheen dit album, *Un printemps à Tchernobyl*, bij Futuropolis.

Poolreizen

In 2010 heb je ook een avontuurlijke reis ondernomen voor het album *Voyage aux îles de la Désolation* (Futuropolis) Hoe kwam die reis tot stand?

Het voorstel voor deze reis kwam van mijn broer François die deelnam aan een project samen met Caroline, een bevriende journaliste. François werkt voor Sipa Press en maakt voornamelijk foto's in afgelegen gebieden en de Franse Zuidelijke en Antarctische Gebieden, een groep onbewoonde vulkanische eilanden. Met ons

voorstel voor een reisproject met tekeningen, foto's en tekst wisten we toestemming te krijgen van het bestuur van het Franse deel van de Zuidpool.

We vlogen eerst naar de Réunion-eilanden in de Indische Oceaan. Van daaruit voeren we op de Marion Dufresne dat zowel een bevoorradings- als passagiersschip is voor de Franse Zuidelijke en Antarctische Gebieden en dienst doet bij wetenschappelijke onderzoeksprojecten. Halverwege de reis kwamen we aan bij Îles de la Désolation (in het Nederlands beter bekend als Kerguelen. Red.), een onherbergzame vulkanische archipel in de zuidelijke wateren van de Indische Oceaan. Hier verbleven we twee nachten in het basiskamp. Met als uiteindelijke eindbestemming: de Zuidpool. Het was een fantastische reis, om mee te mogen varen met zo'n schip. Ik bleef één maand op het schip, maar de reis besloeg in totaal zes weken.

Eenmaal terug in eigen land werkte ik direct mijn verhaal uit, alsof ik niets van alle herinneringen en emoties wilde verliezen. Nog nooit heb ik zo snel en met zoveel plezier een boek gemaakt, binnen zes maanden was het af.

ONDER - Geslaagd omslag van *Un printemps à Tchernobyl* in twee lagen: boven natuur met straling; onder ogenschijnlijk frisse natuur.

LINKS - Foto van Lepage met mondkmasker en een tekening uit het boek over de angst voor straling in het gebied.

BOVEN - Eindelijk een eiland in zicht bij de archipel van Crozet, halverwege Zuid-Afrika en Antarctica.

RECHTS - Omslag van de Zuidpool-bundeling van *Voyage aux îles de la Désolation* en *La lune est blanche*.

ONDER - *Voyage aux îles de la Désolation* kwam uit bij Futropolis in 2011. Plannen voor een Nederlandse vertaling zijn er nog steeds niet.

Ben je daarom eind 2012 weer die kant op gegaan?

Dat was op uitnodiging van Yves Frenot, de directeur van het Franse Pool-instituut, die wij ontmoet hebben op onze eerdere reis. Hij stelde mijn broer en mij voor om ook het andere deel van het Frans-Antarctische gebied onder de aandacht te brengen. Om met schetsen, foto's en tekst te laten zien hoe het er bij pool-expedities aan toe gaat.

Maar het liep allemaal niet volgens plan. We konden niet tijdig inschepen op de *Astrolabe*, een wetenschappelijk schip, speciaal gebouwd voor poolexpedities. Dat was onderweg van de Zuidpool in het ijs vast komen te zitten. Daardoor moesten we langer wachten in Hobart, de hoofdstad van Tasmanië. Het leek er zelfs even op dat,

toen het schip eindelijk in de haven lag, er voor ons niet eens plek zou zijn. Niet alleen al die wetenschappers

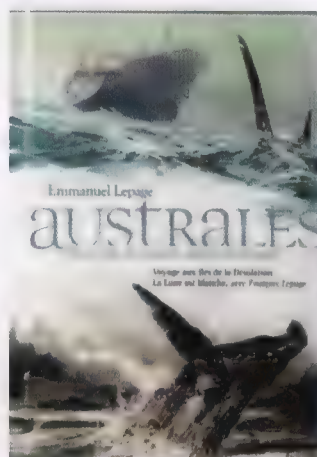
moesten mee, zoals klimatologen, geologen, seismologen, ornithologen en artsen, maar naast de bemanning ook medewerkers voor de logistiek en het technisch onderhoud. Bovendien vond de expeditieleider het eigenlijk een te gevaarlijke onderneming voor mijn broer en mij, omdat het ijs erg onbetrouwbaar is geworden door de klimatologische veranderingen. Hij was er ook niet zeker van of het schip wel zou kunnen blijven varen.

Maar jullie zijn uiteindelijk toch aan

boord gestapt...

Niet mee gaan, was geen optie voor ons. We hadden ruim een jaar voorbereidingen getroffen voor deze oceanografische missie. Uiteindelijk zijn we op onze eigen verantwoordelijkheid eind 2012 meegegaan. Onderweg naar het Frans-Italiaanse poolstation Concordia op Antarctica, dat wachtte op materieel, brandstof en voedsel, kwamen we nog eens voor tien dagen vast te zitten in het ijs. We voeren eerst tot aan het basis-kamp Dumont d'Urville en dat ligt in Terre Adélie, het oostelijk deel van het Frans Antarctische gebied, bijna in een rechte lijn onder Tasmanië.

Eenmaal aan land op het ijs van de Zuidpool vertrokken we in konvooi naar Concordia. We deden vijftien dagen over een afstand van 1200 kilometer met een hoogteverschil van 3000 meter en bij een temperatuur van tussen de -35 en -50 graden. Je kunt maar 10 kilometer per uur rijden op het ijs. De omstandigheden waren zwaar; de

dagen erg lang. In Concordia was het soms -60 graden en daar kon mijn broer geen foto's maken omdat zijn camera bevroor. We moesten hier zelfs zeven dagen blijven, in plaats van drie dagen, omdat het vliegtuig dat ons in eerste instantie op zou komen halen, neerstortte. Daarbij bleken vier mensen om het leven te zijn gekomen. Eenmaal terug op Dumont d'Urville konden we met een schip toch terug naar Tasmanië.

Terugkijkend was het een ongelooflijke reis en ik kan zelfs zeggen het grootste avontuur uit mijn leven. Ik was deze keer niet alleen een getuige, maar ik deed zelf ook actief mee als chauffeur op één van de rupsbandauto's.

Het resultaat – *La lune est blanche* – mag er zijn. Het heeft jullie nog meer landelijke bekendheid gebracht.

Ja, het is een lijvige uitgave geworden, in een dagboekvorm met foto's van mijn broer en tekeningen van mij. Ik had niet verwacht dat dit boek zo'n aandacht zou krijgen. We zijn in Frankrijk op de nationale tv-zenders geweest en naast de stripbladen hebben ook diverse landelijke dagbladen ons geïnterviewd. Uitgeverij Futuropolis heeft eind vorig jaar *Voyage aux îles de la Désolation* en *La lune est blanche* ook nog gebundeld in de uitgave *Australes*.

Was het wel mogelijk om in die kou te tekenen?

Tsja, je bent natuurlijk overgeleverd aan klimatologische omstandigheden die sterk verschillen van die in een atelier. Bovendien heb je te maken met mensen en dieren die bewegen, ze poseren niet. En als dan je tekenspullen ook nog eens in de sneeuw vallen, dan word je daar wel eens chagrijnig van. Dat zie je ook terug in het verhaal. (lacht)

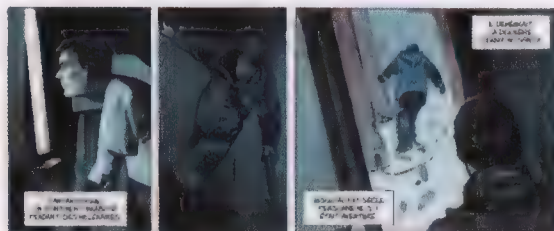
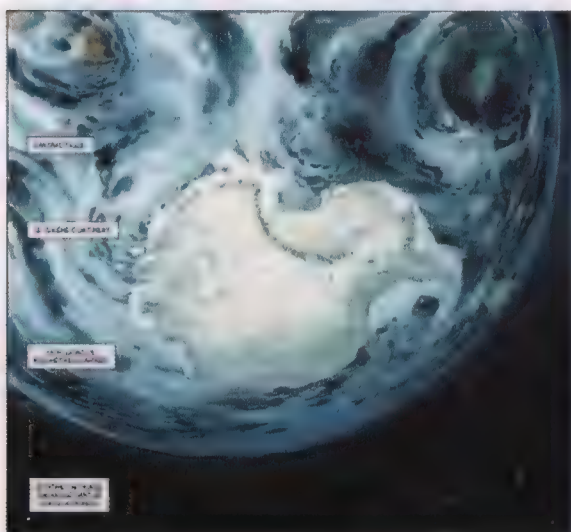
Uiteindelijk gaat het in de kern niet om de tekeningen, maar om het creatieve proces wat erachter zit. Als ik op

reis ben, schets ik heel veel. Dat dwingt me om op allerlei manieren na te denken over wat ik wil maken. In dit vak moet je nieuwsgierig zijn en leven met je ogen open. Ik ben bij voorbeeld bezig aan een nieuw stripverhaal over *Ulysses*, de beroemde roman van James Joyce. Dat is weer totaal wat anders dan een poolexpeditie!

michel.van.merriënboer@stripschrift.nl

BOVEN – Tekeningen uit *Voyage aux îles de la Désolation*. Een getekend autobiografisch verslag van de reis die Lepage met zijn broer ondernam naar de eilanden boven de Zuidpool.

LINKS – Eerste pagina's uit *La lune est blanche*. Eindelijk ingescheept op de Astrolabe voor de Zuidpool-expeditie.

Marcel Ruijters

Een moderne monnik

RIK SPANJERS

De Stripschapprijs 2015 gaat naar **Marcel Ruijters** (3 juli 1966). De striptekenaar en *Zone 5300*-redacteur vertelt verrast te zijn door de toekenning. Toch is het winnen van de prijs gezien de carrière van Ruijters niet zo verrassend als hij zelf denkt. Deze alumnus van de kunstacademie in Maastricht begon al in 1988 met het publiceren van strips in eigen beheer en heeft inmiddels een bijzonder 'primitief' oeuvre opgebouwd.

FOTO PRIVÉ-ARCHIEF MARCEL RUIJTERS

Met de vijfdelige serie *Dr. Molotow* begint Marcel Ruijters vanaf 1992 zijn naam als alternatieve stripmaker te vestigen.

De driedelige serie *Troglodytes*, uitgegeven bij *Oog & Blik* tussen 1999 en 2007, betekent een doorbraak voor de tekenaar. In deze periode publiceert Ruijters ook een aantal verhalen in *Zone 5300* en wordt zijn werk in het Frans gepubliceerd.

Na *Troglodytes* richt Ruijters zich steeds meer op de middeleeuwen als periode die hem inspireert voor zijn werk. De combinatie tussen zijn stijl en deze onderwerpen blijkt een vruchtbare. Hij oogst succes met boeken als *Sine qua non* (2005), *Inferno* (2008) en *Alle heiligen* (2013). Momenteel werkt Ruijters in opdracht van de Stichting *Jheronimus Bosch 500* aan een stripbiografie van de kunstenaar Jeroen Bosch, die in september bij *Lecturis* uit zal komen.

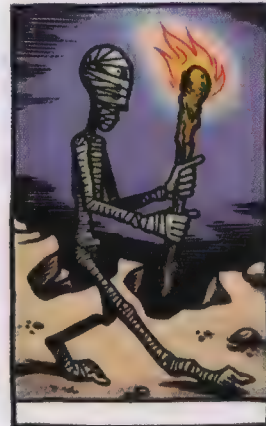
Tegelijkertijd werkt hij aan een serie illustraties voor een op *Tarot* geïnspireerd project dat tijdens *De Strip-*

dagen bij Sherpa uitkomt. Dat hij nu de Stripschapprijs krijgt, noemt hij een verrassing. 'Ik had gewoon niet verwacht dat ze aan mij zouden hebben gedacht.'

Wie zijn je grote voorbeelden?

Marcel Ruijters: Ik haal mijn inspiratie de laatste tijd vooral uit oude kunst. Ik kijk meer naar kunstenaars uit de middeleeuwen en de Renaissance dan naar het werk van collega's. Maar als ik nadenk over Nederlandse tekenaars die mij geïnspireerd hebben dan is er eentje die daar echt met kop en schouders bovenuit steekt: Paul Bodoni. Vooral zijn werk *Twee groene Alfredo's op een prairiewolf*. Dit, vanwege de ongekende grafische vrijheid van zijn werk. Omdat Bodoni eind jaren 1980 naar Zweden is geëmigreerd heb ik hem pas in 2008 een keer kunnen ontmoeten tijdens de expo *Strip en kunst* in het Singer Museum in Laren. Later had ik de grote eer om hem te mogen assisteren bij het maken van een fresco in de Laurenskerk in Rotterdam.

ONDER - Tijdens *De Stripdagen* verschijnt een set van 80 verschillende kaarten gebaseerd op middeleeuwse motieven, in een gesigndeerde oplage van 50 stuks. De verpakking wordt voorzien van een door Ruijters ontworpen stempel die met de hand is ingekleurd. Daarbovenop krijgen kopers in Gorinchem ook nog een luxe prent.

Waar komt de fascinatie voor de middeleeuwen vandaan?

Iedereen heeft wel een vage voorstelling van middeleeuwse kunst. Ik kwam oude tekeningen van mijzelf in dozen tegen waar ik al met die thema's bleek te spelen. Toen ik merkte dat middeleeuwse kunst veel gemeen heeft met strips, ben ik er dieper in gedoken. Het zijn vaak kleine plaatjes waarbij het lijnwerk erg belangrijk is. De stijl heeft meestal iets primitiefs en de wetten van perspectief worden niet nagevolgd. Denk bij voorbeeld aan het werk van Giovanni di Paolo, Bartolomeo di Fruosino, Jean Fouquet, Robinet Testard, Simon Martini, Martin Schoengauer en onbekende illuminatie-meesters zoals die van het Luttrell Psalter. En Jeroen Bosch natuurlijk! De kunst van deze meesters kent verschillende stijlkenmerken die je ook terugvindt in moderne strips. Tegelijkertijd kan de inhoud vervreemdend overkomen. Deze combinatie tussen het bekende en het vreemde vind ik interessant. Ook is het een gebied waarover ik nog steeds veel kan leren en dus geïnspireerd kan raken.

Je krijgt goede kritieken op strips als *Sine qua non*, *Inferno* en *Alle heiligen*.

Ja, dat enthousiasme werkt stimulerend om ermee door te gaan. Er is ook nog niemand die op mijn manier met deze materie is omgegaan. Je hebt wel tekenaars als

François Bourgeon, maar die verbeeldt de middeleeuwen toch in een meer moderne stijl. Door deze periode als onderwerp te nemen in een stijl die een afgeleide is van de kunst uit die tijd, maakt dat mijn werk anders dan wat er aan stripwerk over de middeleeuwen bestond. Dit, terwijl dit eigenlijk voor de hand ligt.

Je geeft ook al lezingen over de middeleeuwen, bij voorbeeld recent voor Firapeel, een studievereniging voor Mediëvistiek. Wat vertel je dan zoal?

Specifiek gaat het over mijn nieuwste project over de laat-middeleeuwse schilder Jeroen Bosch. Ik probeer dan uit te leggen hoe ik te werk ben gegaan bij het

maken van dit soort boeken. Het moeilijke bij deze opdracht is dat hoewel de werken van deze kunstenaar bekend zijn, ze toch vaak onbegrepen zijn. Daarbij weten we van de maker eigenlijk erg weinig.

Toch heb ik de opdracht gekregen om te doen alsof ik erbij ben geweest, dat ik kan vertellen hoe Jeroen Bosch geleefd heeft. Ik heb vooral veel secundaire bronnen moeten raadplegen om me een beeld van zijn leven te kunnen vormen: hoe zag een beroepspraktijk van een schilder er uit in pakweg 1500, hoe waren de leef-omstandigheden en hoe zat zijn familie in elkaar? Zo kom je in een omtrekkende beweging toch steeds dichterbij je onderwerp.

Heeft het winnen van de Stripschapprijs nog invloed op dit project?

Niet op de start en de voortgang van het project. Ik was al in de afrondende fase van de Jeroen Bosch-strip toen het nieuws bekend werd dat ik de prijs had gewonnen. De erkenning die ik hiermee krijg is fijn en de extra publiciteit, die dit nieuwe boek hierdoor gegarandeerd krijgt, is natuurlijk mooi meegenomen.

BOVEN - Pagina uit Jheronimus Bosch.

LINKS - Afbeelding uit *Alle heiligen*.

rik.spanjers@stripschrift.nl

De droomwereld van Jean Dulieu

DULIEU

DOSSIER 13

BOVEN - Het werk van Jean Dulieu zit vol snoes- en minder snoezige hanen. Links twee niet toegepaste figuren, rechts Paulus' aanvaring met de pliepen in *Kris Kras*.

ONDER - Joris het vispaard, de eeuwig optimistische alleseter.

Beuke- flipperds en andere rare snoeshanen

ANNETTE WOUTERS

Het tiende deel in de reeks *Gouden klassiekers*, waarin de mooiste verhalen van Paulus de boskabouter nog eenmaal in optima forma worden uitgegeven, draagt de titel van een bijzondere gast uit de vertelsels van **Jean Dulieu: Joris het vispaard**.

Dat vispaard is ongetwijfeld de meest bekende van alle rare wezens waarmee Dulieu zijn *Paulus*-verhalen jarenlang opvrolijkte. Telkens weer wist hij de lezer te verrassen met figuren die er niet alleen afwijkend uit zagen, maar die vaak ook over capaciteiten beschikten die je op het eerste gezicht niet zou verwachten en die het de verteller mogelijk maakten z'n verhaal een onverwachte wending te geven.

Joris zelf ontstond niet als getekend karakter, maar als een typisch poppenkastfiguur, die het de hoofdpersoon in het spel behoorlijk lastig maakte omdat hij zich niet aan conventionele regels hield. Hij had een goed karakter, maar zijn afwijkende gedrag gaf het verhaal kleur en maakte hem tegelijkertijd tot een geliefd personage. Het poppenkastspel had van jongs af aan Dulieu's interesse en z'n hele leven lang heeft hij daaraan uiting gegeven. Was er destijds in de *Paulus*-poppenkast geen ruzie ontstaan, dan had de geschiedenis van de boskabouter heel anders kunnen uitpakken en was de poppenkastversie van Paulus voor Dulieu misschien wel belangrijker geworden dan zijn getekende versie.

Toen de tekenaar Joris kort na zijn televisiedebuut bij Paulus in het grote bos introduceerde, was het een lastig personage om mee om te gaan. Zijn meest uitzonderlijke eigenschap was dat hij wat voedsel betreft absoluut niet kieskeurig was. Joris lustte letterlijk alles! Dat werd al snel duidelijk toen Paulus hem vroeg zijn bedje te willen opmaken.

Het resultaat van dit verzoek laat zich raden: het hongerige vispaard verslond het kabouterbed alsof het een bijzondere delicatess was! Daarmee viel het dier in de

categorie lastig hanteerbare, maar goedaardige vreemde wezens. En daar schiep Dulieu er behoorlijk veel van.

Wortelneuzen en haring

In het stripverhaal van *Paulus*, dat in 1946 in *Het Vrije Volk* begon, komen we er heel wat van tegen. De eerste tien jaar van dit krantenverhaal kunnen als de periode worden gezien waarin autodidact Jean Dulieu zijn teken- en vertelcapaciteiten uitprobeerde en op niveau bracht. Tot ongeveer aflevering duizend draait het nog allemaal om eendjes, wespen, spinnen, vlinders, kippen en mieren, maar niet lang daarna komt de fantasie van de verteller aardig op gang.

Allereerst stuurde hij Paulus ondergronds, naar het rijk van Koning Wortelneus. De vorst en de boskabouter waren op dat moment nog ver verwijderd van normale omgangsvormen, want Wortelneus was nog lang niet de vriendelijke persoon die we later in het boek *Paulus en het draakje* leerden kennen. In de strip heerste hij met straffe hand over zijn aardmannetjesvolk en als hij zijn greep op het veelkoppige volkje ook maar een ogenblik leek te verliezen, dreigde hij ze met: 'Als je mijn bevelen niet ogenblikkelijk opvolgt, laat ik jullie allemaal een zoute haring opeten!'

Ja, zo houd je er de wind wel onder.

Die aardmannetjes vormden als groep trouwens een aardig gegeven, waarmee Dulieu nog vele keren uit de voeten kon. Alsof aardmannetjes nog niet genoeg zijn, kreeg Paulus tijdens datzelfde avontuur ook te maken met zeekakelobbesen en een grote wateraap.

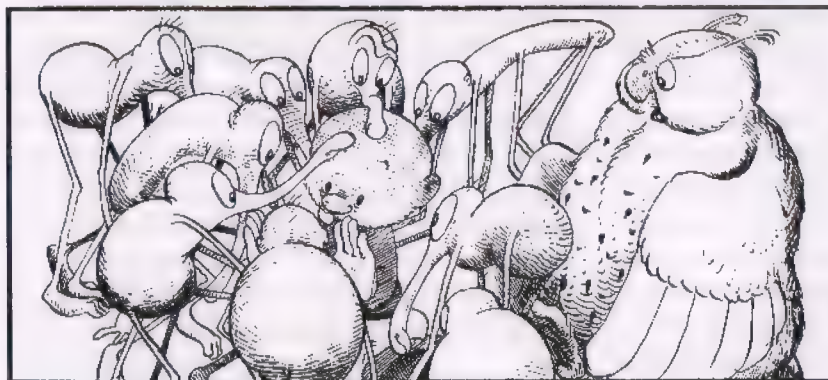
De toon leek gezet, maar kennelijk kreeg de auteur zelf een beetje genoeg van al die rare snoeshanen die zijn hoofdfiguren omringden. Hij gaf Paulus de kans zijn horizon te verruimen en liet hem voortaan her en der over de aardbol reizen, van het ene continent naar het andere.

Daarbij ontmoette het kleine baasje talloze inheemse volkeren en opnieuw ook weer vreemde wezens. Alleen waren die laatste dit keer geen verzonden creaties, maar dieren die bijzonder waren omdat wij ze hier (in Europa) niet kenden, dat wil zeggen niet dagelijks tegen kwamen (er was op dat moment nog geen televisie!). Zo ontmoette Paulus jan-van-genten, leeuwen, olifanten en struisvogels, bizons en vogelbekdieren, een eland, een pelikaan en een dolfijn.

Terwijl Jean Dulieu zich uitleefde op het in beeld brengen van deze 'dierentuindieren', bracht Paulus het aapje Pam en de leeuw Pimpie mee terug naar het grote bos. Regelmatig liet de tekenaar ze in het stripverhaal opdra-ven, maar een rol in één van de vele *Paulus*-boeken haalden ze nooit.

Van beukeflipperds tot pliepen

Paulus' lange intercontinentale reizen werden afgewisseld met avonturen in zijn eigen vertrouwde bosomgeving. En opnieuw kwamen daarbij tal van vreemde verschijningen uit Dulieu's pen gerold, waaronder een klaplip, een schapenwolkherder, een vleerkat, een nachtmerrie, een zeegeit, een soepketelvis en negen oorkraai-

en. Stuk voor stuk wezens die de lezer hooguit in z'n dromen tegenkomt.

Tussen deze ontmoetingen door probeerde Paulus' vaste aartsvijand hem zoals altijd het leven zuur te maken. Keer op keer werd zij echter zelf het slachtoffer van haar eigen toverkunsten en zo ontstonden er dan opnieuw vreemde creaties, die uiteindelijk allemaal dezelfde naam bleken te hebben, namelijk Eucalypta.

Pas helemaal aan het einde van het bijna 3600 afleveringen tellende stripverhaal, ongeveer tien weken voordat Dulieu er definitief een punt achter zette, toverde hij opeens weer één van die echte vreemde Dulieu-creaties uit de hoge hoed: beukeflipperds.

Het waren vormeloze wezens, oude en jonge, dikke en dunne, maar allemaal voorzien van sprieterige poten en rare snuiten. Ze waren lastig en brutaal, maar meer nog waren ze de voorbode van het type vertelling dat Dulieu voortaan voor een lange reeks tijdschriftverhalen zou gaan maken.

'Ik ben niet bang voor je,' zei Paulus na een hele tijd.

GEHEEL BOVEN - Schep een groep identieke wezentjes en je kunt als verteller alle kanten op. Je begint met een gezellige chaos, maar gaandeweg komen alle neuzen in dezelfde richting te staan en keert de massa zich tegen je, zoals hier de aardmannetjes van Koning Wortelneus doen bij Eucalypta.

ERONDER - Paulus en Oehoeboeroe omringd door beukeflipperds.

BOVEN - In de loop der tijd kreeg Eucalypta's heksenbezem een eigen bestaan. Na een tiental jaren was Dorus Bezem een vertrouwd figuur in het grote bos en was iedereen zijn afkomst bijna vergeten. Toen kwamen er nakomelingen, een heel nest jonge heksenbezempjes, en bleek hun afkomst bij lange na niet vergeten.

RECHTS - De hinderdistel was lastig voor iedereen in het grote bos. In het begin was vooral Paulus het mikpunt.

ERNAAST - Niet alle rare gasten die Paulus tegenkwam hadden een moeilijk karakter. De kleine krielknar bijvoorbeeld was niet meer dan een passant waar Dulieu wel heel veel tekentijd in

'Ik voor jou ook niet,' verzekerde de beukeflipperd. Er waren hele grote bij, maar ook hele kleine slipperdjes. Eén was er zelfs zo lang en dun, dat hij er nog een stel achterpoten bij had gekregen omdat zijn lijf anders door zou zakken. De slipperds bleven dringen en Paulus hoorde er eentje mompelen dat Paulus misschien niet nieuwsgierig was, maar zij wel. 'Ik had nog nooit een boskabouter van zo dichtbij bekeken. Wat een rare dingen zijn dat, hè?' 'Ik ben geen raar ding,' riep Paulus uit, 'ik ben een heel gewone boskabouter en daar valt niks aan te bekijken.'

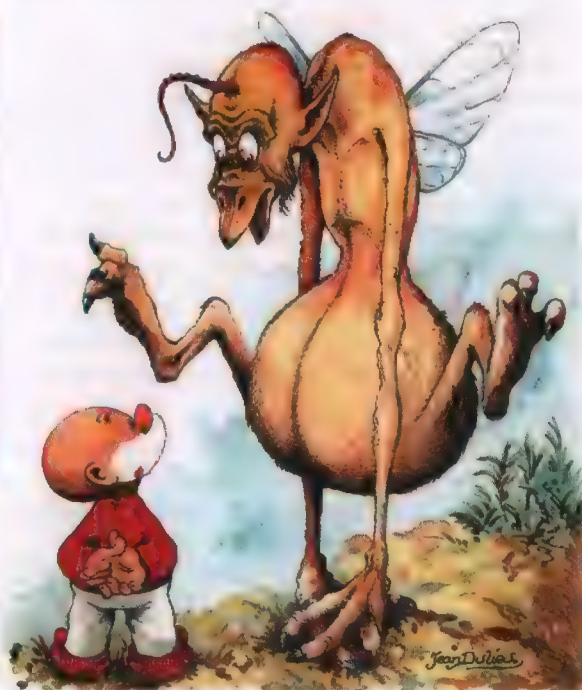
Enkele stripafleveringen later trok Paulus zich trouwens voor langere tijd terug in de veiligheid van zijn boom, waar een dikke stapel papier op tafel klaar lag. 'Ik vind echt dat ik voorlopig genoeg beleefd heb,' verzuchtte hij. 'Het wordt tijd dat ik al mijn avonturen ga opschrijven.' Nadat de strip uit de krant was verdwenen, bleek de boskabouter zijn territorium desondanks behoorlijk te hebben uitgebreid.

Hij was voortaan zowel te volgen via de radio als in de tijdschriften *Kris Kras* en *Eva*. Daarbij bleek al gauw dat de eerdergenoemde beukeflipperds de voorlopers waren van het pliepenvolk, een unieke creatie waarmee Dulieu alle kanten op kon.

Ook de pliepen waren gemeen, onbeschoft en vooral lastig. Tien *Kris Kras*-afleveringen lang treiterden ze Paulus, Oehoehoeroe, Salomo, Professor Punt en zelfs Eucalypta, tot de boskabouter er helemaal genoeg van had en ze zijn bos uit bonjourde.

Maar pliepen zijn een taai volkje. Lange tijd gingen ze ondergronds, om een dikke tien jaar later opeens weer op te duiken in de leader van de *Paulus*-tekenfilm. In de tussenliggende tijd leek zich een belangrijke evolutie te hebben voltrokken, waarbij de insectenachtige pliepen het veld ruimden en de meest eenvoudige pliepensoort het van de ingewikkelde vormen won. De kale wezentjes, een soort worstjes op pootjes, waren hierdoor uitermate geschikt om in een tekenfilm te figureren.

De verandering tot beschaafde wezens had ze kennelijk goed gedaan, want wie het in 2013 verschenen boek *Bouterbijters in het bos* er op naslaat, zal zien dat de pliep zo langzamerhand een herkenbaar soort is geworden die zijn eigen plekje in het grote bos heeft veroverd. Het zijn voortaan niet alleen wezens met gelijke uiterlijke kenmerken, ook hun karakter is veranderd. Nog altijd zijn ze stinkend eigenwijs en rechtlijnig (zéér rechtlijnig!), maar hun pesthumeur uit de tijd van *Kris Kras* is volkomen verdwenen.

Een nest jonge bezems

Doordat de regelmaat van de Dulieus bijdragen aan *Kris Kras* in de jaren die volgden langzaam afnam, kon hij in *Eva* helemaal los gaan. Het grote voordeel was dat hij voor het damesblad in kleur ging werken en daar was hij op dat moment helemaal aan toe. Het kostte hem aanzienlijk meer werkuren, maar de uitstraling van zijn geschilderde illustraties tilde zijn werk opeens naar een veel hoger niveau.

Eén van de eerste nieuwe vreemde wezens waarvan Paulus in *Eva* danig in de war raakte was een pannekoekpoot, maar achteraf bleek dat gewoon Salomo te zijn die z'n voeten van sloffen had voorzien om ze warm te houden. Daarna duurde het niet lang of de *Paulus*-pagina's stonden vol afbeeldingen van een nest jonge bezems. De herkomst daarvan viel niet zo moeilijk af te leiden met Dorus Bezem in de buurt. Maar de vertedering sloeg al snel om naar ellende, toen de lezer er op werd gewezen dat Dorus oorspronkelijk Eucalypta's heksenbezem was, die dankzij een paar druppels levenswater tot leven was gekomen. Zeven kleine heksenbezempjes bleken verdraaid lastig te kunnen zijn en de heks ervoer dat aan den lijve toen ze door hun toedoen veranderde in een mekkerende geit.

De pannekoekpoot en het nest jonge bezems vormden de opstap naar mooiere creaties, waaronder de kleine krielknar, die loopt op z'n handen en vliegt met z'n voeten. Naast zijn uiterlijk moest het wezen het hebben van de discussie.

'Vind je me erg griezelig?' vroeg de kleine krielknar.

'Het gaat nog al,' zei Paulus zo gewoon mogelijk. 'Ik neem aan dat ik een grote krielknar nog veel erger zou vinden.'

Imago

De fanwereld rond Paulus werd in 1976 opgeschrikt door de publicatie van *Imago*, Hans Matla's uitgave die geheel gewijd was aan het werk van Jean Dulieu. Daarin bleek ondermeer dat Dulieu wereld bij lange na niet beperkt was tot de contouren van het grote bos, en dat hij naast zijn geloof in bos- en veldkabouters over zeer menselijke eigenschappen beschikte. Hij woonde in een gewoon huis en at herkenbare dingen, hij had net als wij in het voorjaar griep en ook wel eens last van nachtmerries. Het enige verschil was dat hij prachtig kon tekenen en ook zijn sombere gedachten op papier kon zetten. Zo ontstonden de griepers, afschuwelijke wezentjes die op geen enkele manier geschikt waren om hun opwachting te maken in de verhalen van Paulus. Gelukkig was daar *Imago* dat deze griepers alle ruimte gaf. De tekeningen rechts uit één van Dulieu's schetsboeken laat zien dat er buiten *Imago* en de *Paulus*-avonturen veel vaker vreemde snoeshanen uit zijn pen vloeiden.

Daarna volgden de hinderdistels, oorspronkelijk gekweekt door Eucalypta maar al snel met veel plezier tegen haar gebruikt. Ze besprongen de arme heks zodra zij haar hutje verliet en ondervonden geen enkele hinder van de jammerklachten van hun kunstmoeder. Uiteindelijk moest Paulus weer de reddende engel cq. kabouter spelen, maar toen waren de kleren van Eucalypta inmiddels aan flarden!

Zwieren, zwaaien en zwabberen

In de daarop volgende winterperiode meldde Pieter zich – compleet met besneeuwde bontmuts – bij de Paulus-

BOVEN – Met enige hulp van Oehoeboeroe richtte de aandacht van de hinderdistel zich op de heks.

LINKS – Voorbeeld van de gemuteerde piepen in de leader van de *Paulus*-tekenfilm.

ONDER – De griepers.

BOVEN - Veel vreemde snoeshanen, waaronder de mutsebles, bleken te kunnen vliegen.

ERNAAST - Vreemde insecten vlogen wat minder en waren beter in het uiten van dreigende taal. Over steken en bijten vooral.

RECHTSBOVEN - Het roeibeest uit *Margriet*.

ONDER - De eikelmanne-tjes vlogen slechts als de wind vat op ze kreeg.

boom en samen vierden beide vrienden het kerstfeest. Pas een week later verklaarde de veldkabouter dat hij een verschrikkelijk geheim met zich meedroeg:

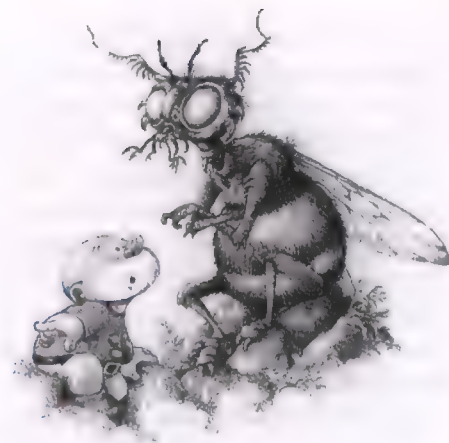
'Het spookt in mijn muts. Het snuift en het proest en soms hinnikt het.'

'Dan is het een paard,' zei Paulus meteen.

'Het is onmogelijk,' zei Pieter somber. *'Paarden zitten nooit in mutsen.'*

Nadat ze de bontmuts van Pieter buiten in de sneeuw hadden gezet, bleek er toch echt een beest in te zitten. Een mutsebles, een onstuimig paard met een slangvormig staartstuk, dat van zwieren, zwaaien en zwabberen hield!

'Mijn hele leven lang,' vertelde de mutsebles, *heb ik gezwaard wanneer ik de kans maar even schoon zag. Of gezwaaid, begrijp je wel.'*
'Of gezwabberd,' vulde Paulus gediensig aan.

De afloop van dit verhaal doet overigens sterk denken aan dat van de nachtmerrie in het krantenstripverhaal, en dat ligt eigenlijk wel voor de hand. Ook een verteller moet af en toe recycelen.

Zo kunnen we nóg wel een heel rijtje vreemde beesies opnoemen, zeker nadat het *Paulus*-verhaal begin jaren 1960 overstapte van *Eva* naar *Margriet*. Er verscheen een sterrebeest op de Puntster, dat zichzelf door de lucht roeide. Eigenlijk een roeibeest dus. Daarna ontmoette Paulus achtereenvolgens koning Proester de eerste, de rookworm, de zweefsoesel en Japie de eenhoorn.

En weer een decennium later, gedurende Dulieus derde en laatste stripperperiode in de jaren 1970 en 1980, werden daar nog tal van mooie creaties aan toegevoegd, waaronder kraakvogels, dromosaurussen, het beest van Ploemanac en de sneeuwsnuiver. En aan het einde van de rit tenslotte een lawine aan vreemde kriebelende, stekende en bijtende insecten. Brommende en zoemende lastpakken, die prikken, steken en jeuk veroorzaken. Die bijten, zuigen en slurpen. Maar wel met plechtige namen als veerbijter, oorslibber, snuitzuiger, prilknijper, pierpeuzelaar en de gevaarlijkste van het hele stel, de bouterbijter!

Kroon op het werk

Al deze vreemde snoeshanen maakten de *Paulus*-verhalen tot een feest en werden zo overtuigend ten tonele gevoerd dat ze de sprookjeswereld bijna ontstegen. Meer dan eens vroeg de boskabouter zich aan het einde van zo'n ontmoeting af of dit werkelijkheid was of dat er meer aan de hand was.

En dan hebben we een hele belangrijke creatie nog vergeten. Een heel volk zelfs! Want oké, een roeibeest heb ik nog nooit gezien, evenmin als een hinderdistel. Maar wie is er nog nooit van z'n leven zo'n eikelgedrochtje tegengekomen?

Al die eikelmantjes, die niet alleen een belangrijke plek in onze jeugdliteratuur hebben veroverd, maar die we allemaal toch wel eens in het herfstbos hebben horen ritselen en zien overwaaien...

Ze stonden op een goeie dag opeens in Dulieus schetsboek en de auteur vond ze te mooi om zomaar eenmalig in een tijdschriftaflevering te plaatsen. Daarvoor was hun verhaal ook te belangrijk. En dus vulden ze een paar jaar later een heel boek. Een dik en achteraf gezien het meest belangrijke *Paulus*-boek. En daarna, als toegift, nog een tweede verhaal – in stripvorm. Het was de kroon op Dulieus werk en dat was beslist geen droom!

annette.wouters@stripschrift.nl

Joris

Het boek *Paulus en Joris het vispaard* wordt gepresenteerd op De Stripdagen in Gorinchem en kent twee versies, een handelseditie en een uitgebreidere beurseditie. Een klein beetje misleidend is dat wel, want de 'normale' handelseditie is in feite ook al een Joris-plus-versie, omdat in de bijlage aan het einde van het boek een extra verhaaltje is toegevoegd met een tweede ontmoeting tussen Paulus en het vreemde vispaard.

De beurseditie met z'n aflopend omslag, kreeg een bijlage die wat meer gericht is op de interesse van verzamelaars. Men vindt er de complete levensgeschiedenis van Joris in beschreven, vanaf zijn eerste televisieoptreden in de jaren 1950 tot en met z'n onthongersfase in de jaren 1970. Dit alles stevig geïllustreerd met ondermeer foto's, 'modelsheets' en fraaie afleveringen uit de *Vara Gids* van weleer.

Lieve lezers...

ILLUSTRATIE FRITS JONKER

Nou, dat is niet zo'n lekker begin van het nieuwe stripjaar. Eerst de slachtpartij op de redactie van *Charlie Hebdo* en toen Peter Pontiac dood.

Peter Pontiac. Ik zag zijn werk als tienjarige voor het eerst in *Wordt vervolgd – Strip-lexikon der Lage Landen* van Kees Kousemaker. Ik vergeet het beeld nooit meer, van een man achter een masker in een broeierige stad, het kwam uit *The Amsterdam Connection*, gepubliceerd in het tijdschrift *Gummi*. Er stond een delirische tekst bij over de waanzin van het junkenbestaan. Later zag ik zijn tekening van Lou Reed op het omslag van een bundeling van de songteksten van Reed. Sindsdien is Pontiac voor mij altijd de Nederlandse Lou Reed gebleven.

In *De Volkskrant* stond postuum een interview van Sara Berkeljon met Pontiac, waarin hij zei dat *The Velvet Underground* hem, door het junkenbestaan te romantiseren, aan de heroine had gebracht. Grappig, want Pontiac en *The VU* hebben mij juist van de drugs afgehouden.

Wat *Charlie Hebdo* betreft: twee jaar geleden schreef ik hier, naar aanleiding van de aanslag met de brandbom, dat het de heilige plicht is van cartoonisten om pal te staan voor de vrije meningsuiting en de cartoons te tekenen die verboden zijn door bloeddorstige zeloten.

Dat was toen nog best een dwarse mening en inmiddels brult de ganse natie dat cartoonisten verplicht Mohammedcartoons moeten maken. Joep Bertrams maakte er een aardige cartoon over waarop een fascistoïde mannetjesaapachtige met breed opengesperde muil een cartoonist intimideert.

Nu zie ik eigenlijk wel het absurde in van mijn eis destijds, mede ook door de lawines van haat die mensen over zich heen krijgen omdat ze in de krant durven te schrijven dat het van beschaving getuigt de gevoelens van religieuze minderheden te ontzien.

Gaan jullie je leven en dat van je geliefden en collega's maar in de waagschaal stellen zodat wij ons goed kunnen voelen over onszelf, luidt het dringende verzoek.

Doe toch maar niet. Maak maar gewoon goede grappen, dat is vaak al moeilijk genoeg, aan de meeste cartoons in Nederlandse bladen te zien. Overigens blijft de nominatie voor de Extreme (Artistic) Cowardice in Cartooning and Drawing Comics Award waarvoor ik de Nederlandse strip- en cartoonwereld in hetzelfde stuk voordroeg, gewoon staan.

Het mag onredelijk zijn te verlangen dat cartoonisten Mohammedgrappen tekenen, er mag best eens wat meer gedaan worden om aandacht te vragen voor de moeilijke situatie waarin collega-cartoonisten in binnen- en buitenland verkeren. Bijna iedereen keek weg toen Gregorius Nekschot justitie in zijn nek kreeg en vorig jaar waren het journalisten en geen cartoonisten die zich sterk maakten voor Ruben Oppenheimer, die door een rechter veroordeeld werd wegens het tekenen van een karikatuur.

Er is ook nog een Pontiac-connectie. Want Pontiacs broer, stripjournalist Joost Pollmann, schreef in 2011 in een brief in *De Volkskrant* ook eens dat je beter geen Mohammedcartoons kan tekenen. Hij kreeg toen beroepshufter Rutger Castricum van *Pownews* op zijn nek, die hem verweet 'te zwichten voor radicalen'. In diezelfde uitzending van *Pownews* maakte Dominique Weesie toen bekend dat hij een cartoon van Gregorius Nekschot niet durfde te tonen, uit angst voor radicalen.

peter.breedveld@stripschrift.nl

Dat een striptekenaar of uitgever – als de tekenaar in loondienst is van een uitgever – het auteursrecht heeft op de strips die worden getekend, spreekt voor zich. Maar wat hèb je aan het auteursrecht en wat kùn je ermee? In dit artikel verduidelijkt Quirijn Meijnen met een aantal voorbeelden wanneer er al dan niet sprake is van inbreuk op het auteursrecht, ook met het oog op de parodie- en citaatexceptie.

Strips en auteursrecht

Een introductie

QUIRIJN MEIJNEN

Wat is auteursrecht? Het auteursrecht is belangrijk voor een stripmaker. (Voor het gemak gaan we hier uit van de situatie waarin de striptekenaar ook de tekst bij de strips heeft bedacht.) Het auteursrecht geeft de striptekenaar het recht om met uitsluiting van een ieder het werk (de strips) openbaar te maken en te verspreiden. Kortom, een ieder die de strips wil gebruiken, zal daarvoor toestemming nodig hebben van de striptekenaar en die kan voor de exploitatie van zijn strips een vergoeding bedingen.

EOKPS en de uitzonderingen

Moet de striptekenaar nog iets doen om het auteursrecht te verkrijgen? Nee, het enige wat de striptekenaar dient te doen is voldoende origineel zijn. Dit betekent dat de strips niet ontleend mogen zijn aan al bestaand werk (strips, cartoons, foto's, etc.) en dat de strips onafhankelijk van al bestaand werk zijn gemaakt. In de rechtspraak is uitgemaakt dat een werk, dat voor auteursrechtelijke bescherming in aanmerking wil komen (in casu de strips), een eigen oorspronkelijk karakter dient te bezitten en het persoonlijk

RECHTS - Dit stripschilderij van Lichtenstein, *I Can See the Whole Room... and There's Nobody in It* uit 1961 werd in 2011 verkocht voor 43,2 miljoen dollar.

stempel van de maker dient te dragen. Ook is bepaald dat een werk dat voor auteursrechtelijke bescherming in aanmerking wil komen (in casu de strips) een 'eigen oorspronkelijk karakter' dient te bezitten en het 'persoonlijk stempel' van de maker dient te dragen. Dit criterium wordt wel met de afkorting EOKPS aangeduid.

De vraag of er sprake is van een openbaarmaking van een al bestaand werk (waarvoor toestemming van de rechtshabende nodig is), ofwel er sprake is van een nieuw werk (waarvoor geen toestemming nodig is, nu dit een eigen werk is) wordt in dit stuk beantwoord aan de hand van het werk van de Amerikaanse 'pop art'-schilder Roy Lichtenstein.

Een regel zou geen regel zijn als er geen uitzondering op is. Zo is het ook met het auteursrecht. In het auteursrecht worden deze uitzonderingen *excepties* genoemd. Belangrijke excepties zijn de *citaatexceptie* en de *parodie-exceptie*.

Wanneer met succes een beroep kan worden gedaan op een exceptie dan is voor het gebruik van het werk geen toestemming van de auteursrechtshabende nodig.

Aan de hand van een juridisch geschil tussen Moulinsart en het Hergé Genootschap wordt de citaatexceptie behandeld. De parodie-exceptie wordt besproken aan de hand van een zaak aangespannen door uitgeverij Standaard en de erfgenamen van *Suske en*

Wiske-tekenaar Willy Vandersteen, tegen Vlaams Belangfractieleider Johan Deckmyn.

Roy Lichtenstein

Roy Lichtenstein creëerde schilderijen uit een aantal beroemde comics door frames (kaders, tekeningen) uit die strips over te tekenen op projectorpapier. Vervolgens projecteerde en vergrootte hij de strip met een opaque-

LINKS - In het Stedelijk Museum in Amsterdam hangt het drieluik
As I Opened Fire van Roy Lichtenstein uit 1964.

projector, een voorloper van de overheadprojector, op canvas. Daarna schilderde hij de strip sterk uitvergroot, en vaak iets vereenvoudigd, op het canvas. Het voorgaande roept, vanuit auteursrechtelijk perspectief bezien, de vraag op: 'mag dat wel?'

Immers, het werk van Lichtenstein is – op het eerste gezicht – niet meer dan een uitvergroting van een origineel frame uit een strip, hoogstwaarschijnlijk een auteursrechtelijk beschermd werk. In Amerika geldt een verjaringstermijn van drie jaar voor het aan de orde stellen van een auteursrechtinbreuk in civiele zaken (burgers en bedrijven onderling) en vijf jaar voor strafbare auteursrechtinbreuk. De zaak is dus eigenlijk al verjaard. Toch is het interessant om de vraag 'mag dat wel?' zowel naar Amerikaans als naar Nederlands recht te beantwoorden. (In werkelijkheid zou deze vraag alleen naar Amerikaans recht te beantwoorden zijn, daar zowel de striptekenaars als Roy Lichtenstein Amerikaans zijn.) Voor het schilderij *Ohh Allright*, dat in 2011 op een veiling voor een mega-opbrengst zorgde van 42,6 miljoen dollar, gebruikte Lichtenstein een afbeelding uit de strip *Secret Hearts* 88 (DC Comics) uit juni 1963. Naar Amerikaans recht rust er auteursrecht op een frame: 'original

works of authorship fixed in any tangible medium of expression' (17 USC §102). Het frame is derhalve auteursrechtelijk beschermd. Naar Nederlands recht zou het frame uit *Secret Hearts* ook auteursrechtelijk beschermd zijn: het heeft een eigen oorspronkelijk karakter en het persoonlijk stempel van de maker (EOKPS).

Auteursrecht

Wie is eigenlijk die rechthebbende op de afbeelding? In beginsel liggen de auteursrechten bij de maker van een werk, in casu de stripmaker. Wellicht het beroemdste schilderij van Lichtenstein is *Whaam!* uit 1963, dat in het Londense Tate Modern hangt. Maar van de *Whaam!*

ONDER - Het beroemde schilderij *Ohh Allright* van Roy Lichtenstein en het comicvoorbeeld uit de strip *Secret Hearts* 88. Daar had Lichtenstein best toestemming voor mogen vragen.

RECHTS - Roy Lichtenstein verwerkte voor zijn comicschilderij *Whaam!* uit 1963 plaatjes van Russ Heath (het aangevallen vliegtuig) en van Tony Abruzzo en Jerry Grandenetti uit de WO II-comicserie *All-American Men of War* (1962).

afbeelding is bekend dat deze is samengesteld uit plaatjes van Tony Abruzzo, Jerry Grandenetti en Russ Heath uit Tweede-Wereldoorlogcomics.

Een uitzondering op die hoofdregel is 'work for hire'. In zo'n situatie heeft een striptekenaar in dienst of in opdracht van een studio/uitgever de strip vervaardigd. De auteursrechten komen dan onder Amerikaans recht toe aan de uitgever/studio. In het Nederlands recht is dat niet anders. In het geval werken zijn gemaakt in dienstverband wordt de werkgever als maker van het werk aangemerkt, het zogenaamde werkgeversauteursrecht, geregeld in artikel 7 van de Auteurswet.

Het is wonderlijk dat in het claimrage Amerika DC Comics voor zover bekend geen actie heeft ondernomen op basis van zijn auteursrecht jegens Roy Lichtenstein (nu de Roy Lichtenstein Foundation). Terwijl de financiële belangen groot zijn. De royalty's die deze stichting ontvangt van posters, mokken, schoenen, tassen en shirts met daarop schilderijen van Lichtenstein zullen in de miljoenen dollars per jaar lopen.

Niet uitgesloten kan worden dat op enig moment er wel een regeling is getroffen tussen DC Comics en Lichtenstein (of later de stichting), maar dat daarover geheimhouding is afgesproken. Dan blijft toch de vraag: kan DC Comics met succes, op basis van zijn auteursrecht, optreden tegen Lichtenstein (of de stichting)? Vaststaat dat 1. het frame een auteursrechtelijk beschermd werk is 2. DC Comics auteursrechthebbende van het frame is en 3. er een *substantial similarity* bestaat tussen het frame en het werk van Lichtenstein. Voor wat betreft de *substantial similarity* is het voldoende dat 'de gewone man' het werk als een kopie zou herkennen (aangenomen dat de gewone man bekend is met het originele frame).

Het voorgaande zou in beginsel voldoende zijn om – naar Amerikaans recht – inbreuk op het auteursrecht van DC Comics door Lichtenstein aan te nemen. Naar Nederlands recht zou er zeker sprake zijn van inbreuk.

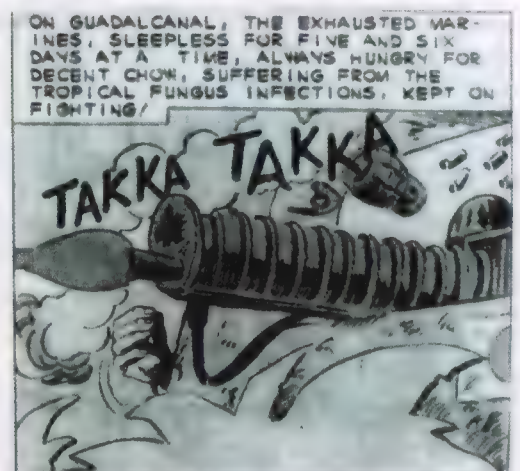
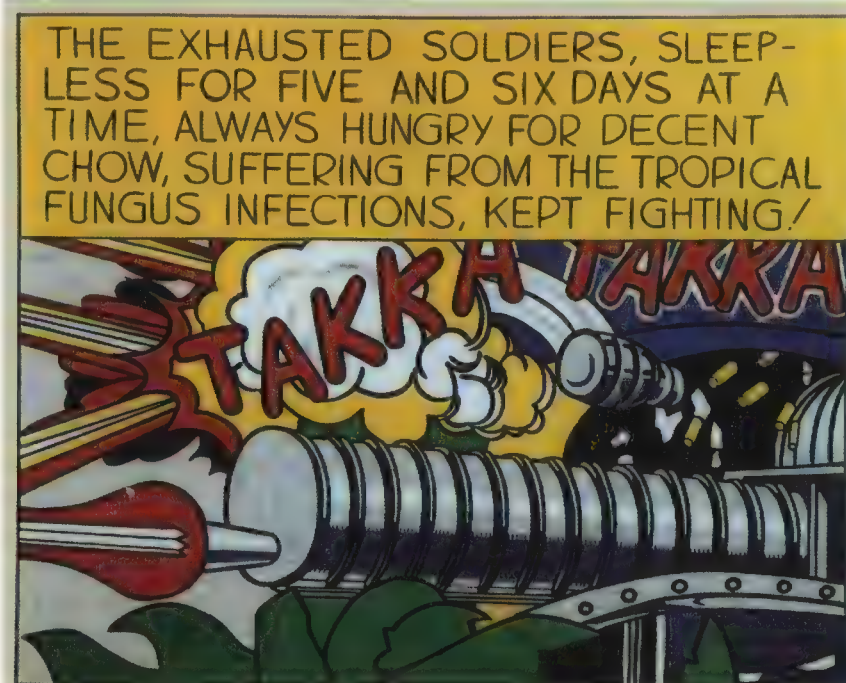
ONDER - Ook voor *Takka*, *Takka* uit 1962 gebruikte Lichtenstein een plaatje uit een oorlogcomic.

Dit, omdat de schilderijen van Roy Lichtenstein een veelvoudiging zijn van de frames uit strips van DC Comics en de auteursrechtelijk beschermde trekken van de frames door Roy Lichtenstein zijn overgenomen in zijn eigen werk. De schilderijen van Roy Lichtenstein zijn dus een bewerking van de frames van de strips van DC Comics. Roy Lichtenstein voegt zeker iets origineels toe, echter hij neemt ook auteursrechtelijk beschermde elementen over uit de frames van DC Comics, en daarvoor had hij toestemming moeten hebben van de Amerikaanse comicuitgeverij.

Ontsnapping

Daar waar er in Nederlands recht niet zoiets bestaat als een *kunstexceptie*, is er naar Amerikaans recht nog een ontsnapping voor Roy Lichtenstein. Hij zou zich kunnen verweren door zich op *fair use* (redelijk gebruik) te beroepen. De Amerikaanse *fair use*-doctrine houdt in dat auteursrechtelijk beschermde werken in een aantal

gevallen, voornamelijk in het algemeen belang, zonder toestemming van de rechthebbende gebruikt mogen worden. De gedachte is dan dat het gebruik geen geweld doet aan de belangen van de auteursrechthebbende. Vaak gaat het om het bekritisieren van het auteursrechtelijk beschermde werk, verslag doen over een auteursrechtelijk beschermd werk of gebruik in het onderwijs. Deze doctrine zorgt er voor dat – en dat is in Amerika belangrijk – *the right of free speech* zoals gegarandeerd bij het First Amendment, gewaarborgd wordt.

De zaak *Cariou versus Prince* (24 april 2013; Second Circuit) geeft een criterium om te beoordelen wanneer een artiest een werk van een ander mag overnemen. Waar ging het in deze zaak over? Richard Prince is een bekende Amerikaanse *appropriation artist* (het zich toe-eigenen). Eén van zijn werken – *Untitled Cowboy* uit 1989 – behoort tot de duurste foto's ter wereld. Prince eigent zich (delen) van andermans werk toe. Zo maakt de foto van *Untitled Cowboy* deel uit van een Marlboro-reclameposter. Iets soortgelijks deed Prince met het werk van Patrick Cariou. Cariou publiceerde in 2000 een fotoboek over de Rasta's op Jamaica: *Yes Rasta!* Prince maakte in 2008 de serie *Canal Zone*, waarin hij zonder toestemming van Cariou foto's van hem had gebruikt en bewerkt.

Cariou maakte bezwaar tegen het gebruik door Prince van zijn foto's en won de eerste rechtszaak. In hoger beroep oordeelde de rechter echter anders. Die vond dat het juiste criterium om te beoordelen of een artiest een werk van een ander mag overnemen is: *'extent of permissible copying varies with the purpose and character of the use. In turn, the secondary use must be [permitted] to 'conjure up' at least enough of the original to fulfill its transformative purpose'*.

Het voorgaande betekent dat indien een werk van een kunstenaar in de Verenigde Staten wordt gekenmerkt als *transformative*, het toegestaan is om andermans werk te gebruiken. Probleem is natuurlijk dat *transformative* een nogal vaag criterium is. De zaak *Cariou vs Prince* heeft in de VS dan ook veel stof doen opwaaien. Het zonder toestemming gebruiken van andermans werk – ook al is het in de kunst – is derhalve riskant, nu op voorhand niet duidelijk is of dat al dan niet is toegestaan.

Terug naar het werk van Roy Lichtenstein, die ook als een *appropriation artist* kan worden gezien. De vraag is of zijn werk aan te merken zou zijn als *transformative*. Hoewel het criterium dus rijkelijk vaag is, is het wel een feit dat Lichtenstein een plek in de kunstgeschiedenis heeft verdiend. Hetgeen een aanwijzing is dat zijn werk

ONDER - Dit soort actie-scènes met veel vliegtuiggeweld, in dit geval van Russ Heath, vormden een inspiratiebron voor Roy Lichtenstein.

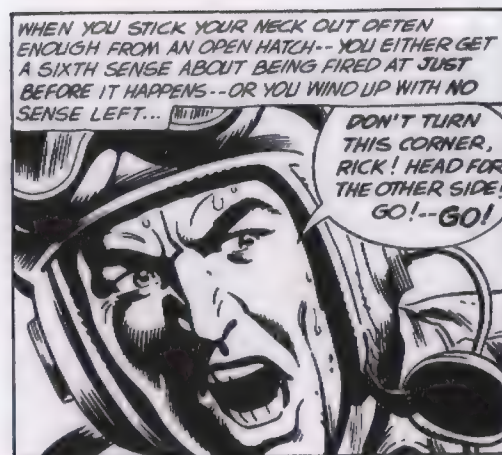

RECHTS - In 1990/1991 organiseerde het Museum of Modern Art (MoMA) de tentoonstelling *High and Low: Modern Art and Popular Culture* met schilderijen van Roy Lichtenstein en zijn comicvoorbeelden.

ERNAAST - Plaatje uit de comic *G.I. Combat* 91 (DC Comics) van de aflevering *The Tank and the Turtle*. Dit door Russ Heath getekende plaatje gebruikte Lichtenstein voor *Okay, Hot-Shot* uit 1963. Hierin verwerkte hij ook nog een afbeelding van een vliegtuig van Irv Novick uit *All American Men at War* 89 uit 1962.

als kunst wordt gewaardeerd, wat de kans vergroot – mocht er een rechtszaak volgen – om als *transformative* te worden aangeduid. De kunstenaar nam de striptekeningen ook niet zomaar over, maar had er een diepere bedoeling mee. Hij zag zijn kunst onder meer als een commentaar op de Amerikaanse visuele communicatie.

Hij putte daarbij niet alleen uit Amerikaanse comics maar ook uit typisch populaire cultuurfenomenen, zoals Disney-animatiefiguren (waaronder Mickey Mouse), dollarbiljetten en advertenties.

Curieus is overigens dat de Lichtenstein Foundation, die waakt over de artistieke nalatenschap van Roy Lichtenstein, zelf een zaak aanspande inzake vermeend auteursrechtinbreuk. In 2008 bracht de Amerikaanse band Elsinore de plaat *Yes Yes Yes* uit met een hoes die qua ontwerp sterk aan een werk (*Kiss V*) doet denken. De stichting stuurde daarop een e-mail naar Elsinore waarin zij de band van auteursrechtinbreuk betichtte. De band verweerde zich door te stellen dat een vriendin van de band, Brittany Pyle, de albumhoes had aangeleverd. Pyle, een kunststudente, had in een les over *appropriation art* in opdracht van haar professor hetzelfde stripplaatje gebruikt als Lichtenstein voor zijn schilderij. Uiteindelijk zag de Lichtenstein Foundation af van juridische stappen.

Russ Heath

De reacties op het werk van Roy Lichtenstein in de kringen van Amerikaanse comictekenaars waren in de jaren 1960 doorgaans negatief. Menigeen vond dat de kunstenaar over hun rug geld aan het verdienen was. Ook, omdat hij zich niet erg positief uitsprak over de comics. Lichtenstein vond comics vooral pulp waarbij, wanneer in zijn ogen de plaatjes uit hun context werden gehaald, de zeggingskracht veel minder of nihil was in vergelijking met kunst. Voor zover bekend heeft hij ook nooit geld gegeven aan de striptekenaars van wie hij beelden hergebruikte in zijn werken.

Ook na zijn dood heeft de Roy Lichtenstein Foundation geen royalty's uitgekeerd aan de betrokken tekenaars. Dit, terwijl er in de kunstwereld tientallen miljoenen dollars werden neergelegd voor de producten van Lichtenstein. Sommige comictekenaars hebben wel eens overwogen om naar de rechter te stappen voor een

schadevergoeding. Probleem was natuurlijk dat zij in dienst waren of werkten voor DC Comics, die de rechten op de strips bezat. Het bleek voor hen te complex en te duur om juridische actie te voeren.

Schrijnend is de korte strip *Bottle of Wine* die stripmaker Russ Heath (1926) in 2012 tekende voor Hero Comics. Daarin beschrijft hij dat hij ooit door een museum was uitgenodigd om de opening bij te wonen van een expositie waar het schilderij *Whaam!* van Roy Lichtenstein hing. Eén van de afbeeldingen die de kunstenaar in dit schilderij had verwerkt, was een tekening van Heath uit de aflevering *Aces Wild* van de DC-comic *All-American Men of War* uit 1962.

Heath kon niet komen vanwege een dringende deadline, maar zag daarna ook nooit enige compensatie voor het gebruik voor zijn werk. Dit, terwijl toch een aantal mensen, waaronder Lichtenstein zelf, fors hebben verdiend aan de verkoop van dit soort schilderijen. Jaren later, als gepensioneerde tekenaar, lukt het hem met veel pijn en

De citaatexceptie

De regels voor het beeldcitaat zijn niet anders dan die voor andere citaten (tekst, foto, film, geluid, screenshot, etc.). Eén en ander is geregeld in artikel 15a Auteurswet. Het citeren van relevante gedeelten uit andere werken (bij voorbeeld een kader of een tekening uit een stripverhaal) in de context van een 'aankondiging, beoordeling, polemiek, of wetenschappelijke verhandeling of voor een uiting met een vergelijkbaar doel' is onder bepaalde voorwaarden geoorloofd. Zo is bronvermelding verplicht en moet het geciteerde beeld een duidelijk functioneel verband hebben met het werk waarin het wordt gebruikt. Hergebruik van beeld als 'versiering' is daarentegen zonder toestemming niet toegestaan. Ook mag het citaat niet neerkomen op een verkapte exploitatie van het origineel.

Moulinsart, het bedrijf dat het oeuvre van Hergé, geestelijk vader van *Kuifje*, beheert, promoot en beschermt, legde de afgelopen jaren het vuur aan de schenen van het Hergé Genootschap. De fanclub van *Kuifje*-liefhebbers in Nederland gebruikt in diverse uitingen tekenwerk van Hergé. Volgens Moulinsart maakte het genootschap hiermee inbreuk op zijn auteursrechten door *Kuifje*-tekeningen in zijn eigen publicaties te gebruiken en vroeg bij de rechter om een verbod en een schadeloosstelling. In februari 2014 oordeelde de rechtbank in Den Haag dat het gebruik van de werken van Hergé door het Hergé Genootschap in de periode van 2009 tot 2012 niet verboden was. De rechtbank stelde dat er sinds 2000 een overeenkomst tussen Moulinsart en het Hergé Genootschap bestond die nooit is opgezegd, ook al beweerde Moulinsart van wel. Op basis van deze overeenkomst is aan het genootschap toestemming voor dergelijk gebruik gegeven.

Het Hergé Genootschap vierde de uitspraak als een overwinning en stuurde een e-mail aan onder meer andere *Kuifje*-fanclubs in het buitenland. Daarin gaf de verenig-

moeite om zijn hoofd boven water te houden. Gelukkig krijgt hij wat financiële hulp van de non-profitorganisatie Hero Initiative, die geld inzamelt om tekenaars-opleeftijd bij te staan die krap bij kas zitten. Heath had bij voorbeeld geen geld voor een knie-operatie, maar kon die toch ondergaan met behulp van financiële steun van deze charitatieve organisatie. Eén van de manieren om geld in te zamelen is met de verkoop van de uitgave *Hero Comics*, waar tekenaars belangeloos aan bijdragen; ook Heath op hoge leeftijd.

Afgelopen oktober verscheen de prachtige catalogus *Flesh and Steel – The Art of Russ Heath* bij uitgeverij IDW. Die hoorde bij een tentoonstelling over het oeuvre van comictekenaar Russ Heath in het Spaanse Palma del Mallorca in 2013. Heath staat vooral bekend om zijn westernstrips, bijdragen aan Marvel en EC Comics en aan de Tweede Wereldoorlog-comicseries als *G.I. Combat*, *Our Army at War* (*Sgt. Rock*) en *All-American Men at War* van DC Comics. Daarnaast tekende hij onder

STORY & ART: RUSS HEATH • COLORS AND LETTERING: DARWYN COOKE

andere aan de comic *Sea Devils* en de *Playboy*-strip *Little Annie Fanny* en deed hij ook allerlei commercieel illustratiewerk.

In het boek komt ook het werk van Lichtenstein ter sprake. Heath ging met het feit dat Lichtenstein nooit contact heeft gezocht, laat staan geld heeft overgemaakt voor het gebruik van zijn werk, luchtigjes om. Hij vertelde in interviews dat op het moment dat hij zelf dan maar het contact met de kunstenaar zocht om een keer een cocktail te drinken, deze bleek te zijn overleden.

Revanche nam hij wel, op een subtiële manier. In een aantal strips, waaronder *Little Annie Fanny*, steekt hij de draak met het fenomeen pop art; in een aflevering van *G.I. Combat* laat hij zelfs een legertank een woning omver rijden, waarbij een paar pop art-schilderwerken in de lucht vliegen. Heath kreeg vorig jaar van The National Cartoonists Society de 'Milton Caniff Lifetime Achievement Award'.

RS

BOVEN - Russ Heath kan met behulp van financiële steun van Hero Comics toch een wijntje drinken.

BOVEN - 'I used to have an ugly tiffany lamp that cost plenty, but then I found this absolute horror which cost much more'. Knipoog naar *pop art* en Roy Lichtenstein in deze aflevering *Annie and her friend Benton Battbarton* van *Little Annie Fanny* uit *Playboy*. Russ Heath werkt hierbij samen met Harvey Kurtzman en Will Elder.

RECHTS - In deze aflevering van *G.I. Combat* uit 1968, getekend door Russ Heath, rijdt een tank een woning van een *pop art*-kunstenaar binnen.

ging het advies om het contract met Moulinsart op te zeggen en voortaan illustraties onder het citaatrecht (de citaatexceptie) in publicaties gratis op te nemen. Het genootschap sprak nog wel de hoop uit dat Moulinsart bereid zou zijn om de overeenkomsten met de diverse fanclubs naar aanleiding van de uitspraak aan te passen en meer in lijn te brengen met de citaatexceptie. In een uitnodiging voor een algemene ledenvergadering schreef het Hergé Genootschap aan zijn leden: 'Moulinsart heeft besloten om de samenwerking met het Hergé Genootschap op te zeggen, hetgeen betekent dat wij weer conform de regels van het auteursrecht en de citaatexceptie kunnen werken.'

Moulinsart liet het er echter niet bij zetten en ging in hoger beroep. De copyright-beheerder stelde op de zitting van 29 september 2014 dat het contract met het Hergé Genootschap inderdaad in 2012 was opgezegd en dat het gebruik van illustraties uit het oeuvre van Hergé, zonder toestemming, sindsdien niet is toegestaan. 'Ons gebruik van de illustraties uit het oeuvre van Hergé valt niet onder de citaatexceptie en maakt inbreuk op de exclusieve auteursrechten op het oeuvre van Hergé.' Mocht Moulinsart het hoger beroep winnen dan was ook één van de eisen 'een rectificatie ten aanzien van de e-mail en van de uitnodiging voor de algemene ledenvergadering van 3 maart 2014.'

Het genootschap beriep zich op de zitting in eerste instantie inderdaad op het citaatrecht. Daarnaast betoogde de vereniging dat niet alle rechten van *Kuifje* eigendom zijn van Moulinsart. De rechten van de vierentwintig stripboeken liggen immers bij uitgeverij Casterman.

Dit verweer van het Hergé Genootschap was zo succesvol dat een oordeel over het toelaatbaar zijn van het citaat door de kortgedingrechter niet is gegeven. Volgens de rechter heeft Moulinsart in de procedure onvoldoende gemotiveerd waarom de rechten van de door het Hergé Genootschap gebruikte afbeeldingen aan hem zou toebehoren (en niet aan Casterman). De kortgedingrechter wees daarom de vordering van Moulinsart af en kwam niet toe aan de behandeling van het beroep op het citaatrecht door het Hergé Genootschap.

De parodie-exceptie

Het – zonder toestemming van de auteursrechthebber – overnemen van een werk is toegestaan indien er sprake is van een parodie, de zogenaamde parodie-exceptie. Het Europese Hof van Justitie heeft op 3 september 2014 een arrest gewezen waarin de vereisten, waaraan een toegestane parodie dient te voldoen, scherp zijn getrokken. Wat was er aan de hand? De erven Vandersteen bleken kwaad over een parodie van Vlaams Belang. De Belgische politieke partij vond dat de burgemeester van Gent, Daniël Termont, te kwistig met geld strooide. Geld dat volgens Vlaams Belang vooral ten goede kwam aan moslims en buitenlanders. Vlaams Belang wilde dit aan de kaak stellen met een *Suske en Wiske*-parodie van de burgemeester als geldstrooiende weldoener. Deze parodie werd in 2011 door Vlaams

Belang als voorblad voor een kalender verspreid. De erfgenamen van Willy Vandersteen en hun uitgever vonden de kalender een ontoelaatbare nabootsing van het album *De wilde weldoener* uit 1961. Volgens fractievoorzitter Deckmyn van Vlaams Belang zou er sprake zijn van een toelaatbare parodie en was er derhalve geen sprake van inbreuk op het auteursrecht.

In het geval er geen sprake is van een toelaatbare parodie, is er meteen sprake van auteursrechtinbreuk. Immers, een parodie is altijd een herkenbare bewerking van een al bestaand werk. Denk hierbij aan de schilderijen van Roy Lichtenstein, die een herkenbare bewerking zijn van de strips van DC Comics. En waarvoor de kunstenaar

naar Nederlands recht toestemming van DC Comics had moeten hebben. Een beroep van Lichtenstein op de parodie-exceptie zou hem niet baten. Immers, de schilderijen van Lichtenstein zijn kunst en geen parodie. Wanneer is een parodie een parodie, en wat is dan een toegestane parodie?

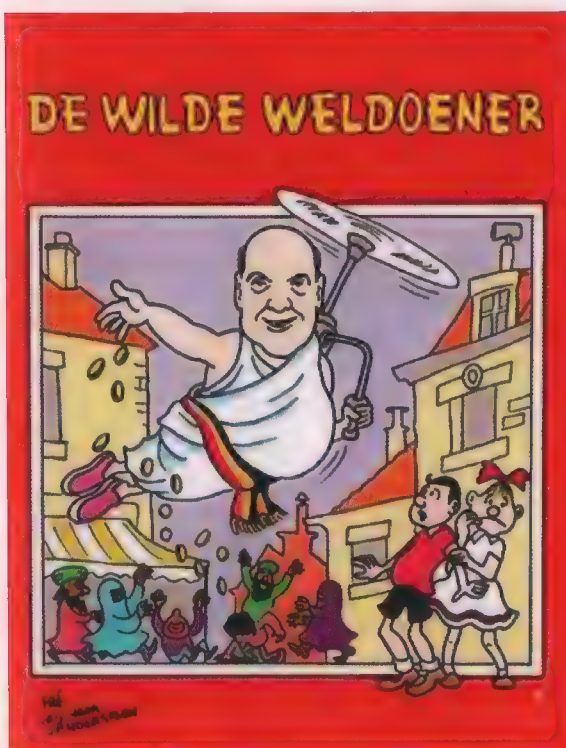
Volgens de erven Vandersteen en uitgeverij Standaard zou een toelaatbare parodie niet alleen vereisen dat die kritisch en humoristisch is, maar ook dat die 1. zelf getuigt van een oorspronkelijke auteurshand, 2. het oorspronkelijke werk bespot en niet iets of iemand daarbuiten, en 3. niet méér overneemt dan noodzakelijk is voor de herkenbaarheid.

Het Europese Hof omschrijft een parodie als volgt: 'De wezenlijke kenmerken zijn dat een bestaand werk wordt nagebootst met tegelijk duidelijke verschillen, en dat aan humor wordt gedaan of spot wordt gedreven.' De drie extra eisen die de erven en de uitgeverij stelden zijn niet door het Hof gehonoreerd. Dit betekent goed nieuws voor de makers van parodieën. In (nu oud) Nederlands recht werd de eis gesteld dat het overnemen van een werk 'niet verder mocht gaan dan nodig voor de herkenbaarheid'. Het voorgaande werd in 1984 door de Hoge Raad beslist in alweer een *Suske en Wiske*-zaak rond de parodieën *De glunderende gluurder* en *De Keizerkraker*. Door de uitspraak van het Europese Hof is de eis, dat het overnemen van andermans werk in het kader van een parodie niet verder mag gaan dan nodig voor de herkenbaarheid, dus komen te vervallen.

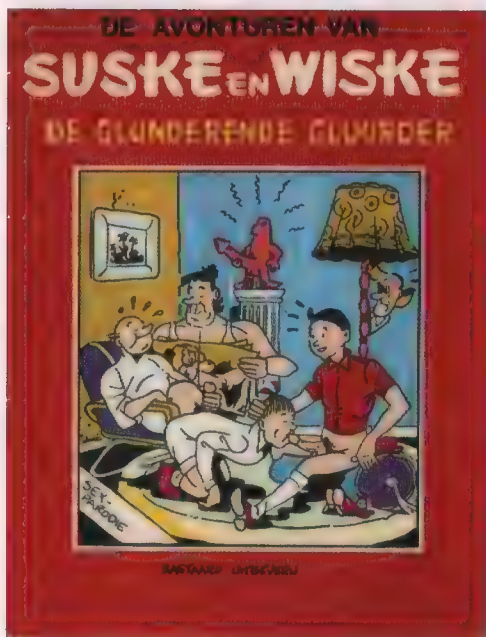
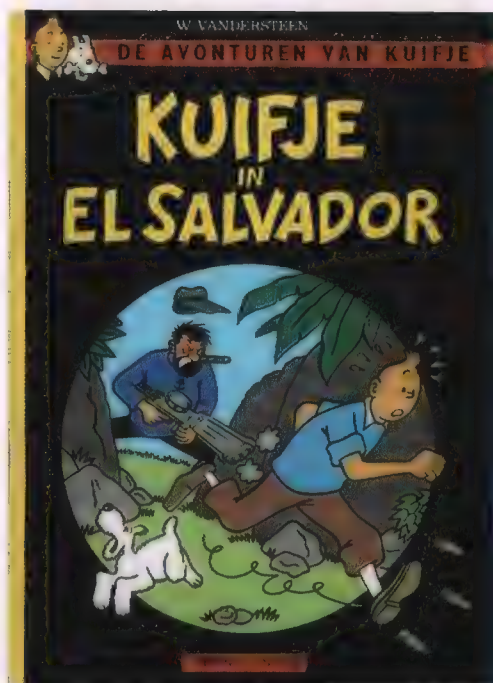
Extra goed nieuws

Uitgemaakt is nu ook dat je een parodie niet alleen mag gebruiken om een grap te maken over de oorspronkelijke auteur, maar dat je met de parodie ook 'derden' mag aanpakken (zoals in casu de burgemeester van Gent). Voor makers van cartoons is dit goed nieuws, maar grote

LINKS - Het Hergé Genootschap kreeg het de afgelopen jaren zwaar te verduren. *Kuifje*-erfpachter Moulinsart gelooft niet in het beeldcitaatrecht, maar trok toch aan het kortste eind. Het genootschap kon met het blad *Duizend Bommen!* in april 2014 zijn 15 jarig bestaan vieren.

LINKS - Vlaams Belang hekelt in zijn parodie, geïnspireerd op het omslag van *De wilde weldoener*, het beleid van de burgemeester van Gent. Van de Europese rechter mag je met een parodie ook 'derden' aanpakken.

palet 'niet meer en niet minder dan een overname van de persfoto'. De schilder is tegen de uitspraak in beroep gegaan. Interessant in de zaak rond *De wilde weldoener* is overigens dat de erven en de uitgever er ook over klaagden dat Willy Vandersteen in de discriminerende hoek wordt gezet omdat de parodie discriminerend is. In de parodie wordt namelijk geld uitgestrooid over moslims en gekleurde mensen. Volgens het Europese Hof dient de lokale Brusselse rechter daar een afweging te maken van twee grondrechten. Tegenover de vrijheid van meningsuiting van de maker van de parodie staat het belang van de geparodieerde auteur om niet als een mensenrechtenschender te worden neergezet. In de praktijk is het haast onwaarschijnlijk dat de parodie op *De wilde weldoener* vanwege het discriminerende karakter alsnog als parodie verboden wordt. Immers, iedereen zal meteen begrijpen dat het niet Willy Vandersteen is die verantwoordelijk is voor het tekenen van de discriminerende afbeelding, en dat met de afbeelding de burgemeester van Gent te kijk wordt gezet. Zou dit anders zijn, dan zou de afbeelding ook niet als parodie gekenmerkt kunnen worden. En dan zou er, zoals eerder betoogd, meteen sprake zijn van auteursrechtinbreuk.

quirijn.meijnen@stripschrift.nl

BOVEN - Grote auteursrechthebbers zijn nooit erg dol op parodieën.

auteursrechthebbers zoals Disney en het bedrijf achter Dick Bruna zullen het waarschijnlijk niet leuk vinden dat hun werk 'zomaar' mag worden gebruikt. Vermeldenswaard hierbij is nog wel de recente veroordeling voor plagiaat van de Belgische schilder Luc Tuymans. Hij mag zijn schilderij *A Belgian Portrait*, dat sterke gelijkenissen vertoont met een foto van de Vlaamse politicus Jean-Marie Dedecker, niet meer reproduceren of tentoonstellen, op straffe van een dwangsom van €500.000. De foto is van de fotografe Katrijn van Giel. Zij vond Tuymans' schilderij te sterk gelijken op haar foto en stapte naar de rechter. De schilder had geen toestemming gevraagd en ook niet aan bronvermelding gedaan, maar beriep zich op de parodie-uitzondering. Het schilderij zou een spottend commentaar op de Belgische politiek zijn. Volgens de Antwerpse rechter was er van een parodie geen sprake en is het schilderij ondanks het afwijkende formaat, materiaal en kleuren-

Quirijn Meijnen is advocaat van het Amsterdamse kantoor Leopold Meijnen Oosterbaan en gespecialiseerd in intellectueel eigendomsrecht.

Hij heeft een bijzondere expertise op het gebied van het beschermen, adviseren en procederen over merken, modellen, productvormgeving, (valse) kunst en innovatieve technologie/softwaregedreven producten

7 & 8 MAART

UITGEVERIJ

OP DE STRIPDAGEN 2015

Eric Heuvel

signeert

7 & 8 maart
Genomineerd
voor het beste
album in de
categorie
Aventura &
Vermaak

**NIEUWE
VRIENDEN**

Pakketprijs
**NIEUWE VRIENDEN
& DE TERUGKEER**

alleen tijdens De Stripedagen € 14,95

Martin Lodewijk

signeert

7 & 8 maart
**JUBILEUM -
BEURSEDITIE
STRIPDAGEN
2015**
*THE MAKING
OF AGENT 321...*
*Te land, ter zee
en in de lucht*

- met speciaal voor

De Stripedagen 2015

vervaardigd stofomslag,
genummerd en gesigneerd,
met giclee, oplage 80 ex. - € 34,95

Hein de Kort

signeert 7 maart

2014 HET JAAR VAN HEIN

Bij aanschaf van dit jaarboek - alweer
het zesde! - krijgt u de editie van
2013 cadeau! De eerste 30 kopers
ontvangen tevens een genummerd en
gesigneerd HEIN DE KORT-giclee!

€12,50. **OP=OP!**

**EN VERDER...
NIEUW!**

YTHAQ 12

- DE SLEUTELS
VAN HET NIETS
VEROVERAARS

**VAN TROY 4 - DE
ADELAARSBERG**

EKHÖ 3

- HOLLYWOOD
BOULEVARD

en vele,
vele extra's en
aanbiedingen,
zoals u van ons
gewend bent!

Robin Lutz

signeert 7 maart

**MARTEN TOONDER
EERSTE EN LAATSTE
GESPREKKEN**

Alleen op De Stripedagen
voor slechts € 9,95

WIJ HEFEN U VAN HARTE WELKOM BIJ DE STAND VAN **UITGEVERIJ**

MARQ DENKT

dat het spookt

door Marq van
Broekhoven

'Denkt'?

'Denkt'?

'k Weet 't wel zeker!

De tekenen liegen
d'r niet om...

**HET SPOOKT BIJ MIJ
THUIS!**

Echt.

Zo ben ik voortdurend mijn leesbril kwijt.
Ik leg hem even weg, gewoon onder handbereik,
en enkele tellen later moet ik het halve huis
afzoeken voordat ik hem weer gevonden heb!

Langzaam maar zeker houd ik van al mijn sokkenparen nog
maar één exemplaar over. De rest verdwijnt spoorloos!

Soms zelfs
op m'n eigen
voorhoofd!

Yvonne!

Als ik een besmeerde boterham laat vallen,
draait die zich altijd zo, dat de besmeerde kant
op de grond terecht komt!

Als de burens niet thuis zijn, worden hun pakketjes
bij ons afgegeven. Wij krijgen altijd zo'n stom afhaalbericht
(zelfs als we thuis zijn).

Ja,
hoor!

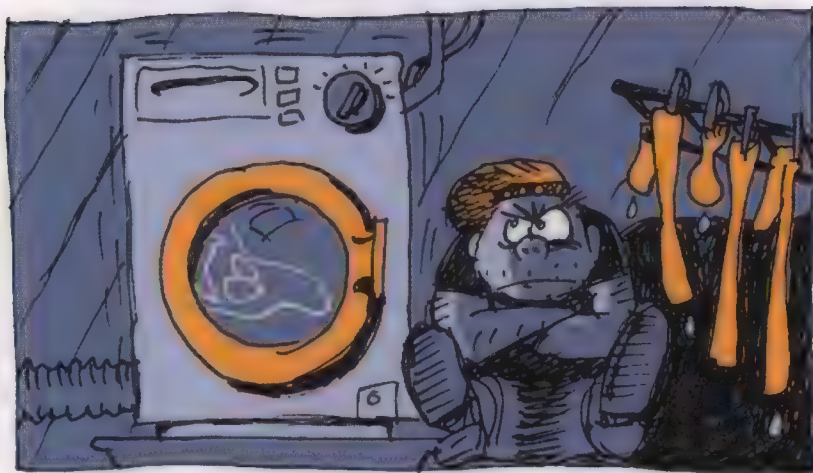
U kunt uw
pakketje binnen
één dag afhalen
op ons kantoor
te Lutjebroek...

Legitimatie
verplicht...

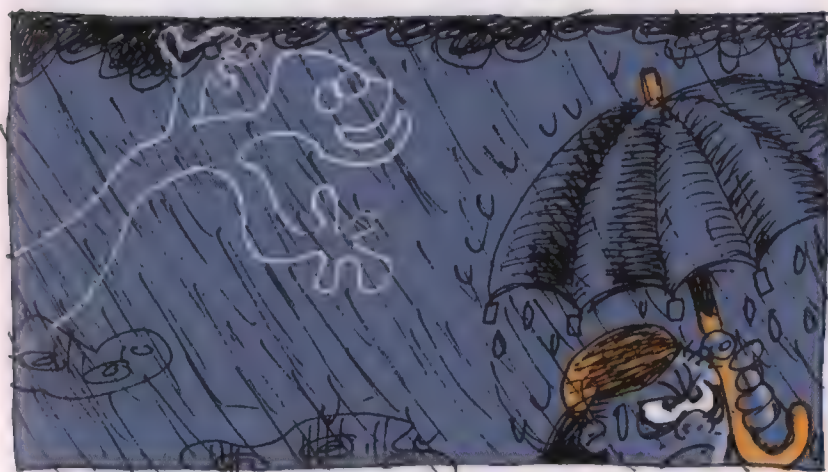
Ook krijg ik vaak post of e-mail,
waarin staat dat ik een grote prijs gewonnen heb
--maar dat blijkt altijd nep te zijn!

En soms komt alle witte was opeens roze
uit de wasmachine!

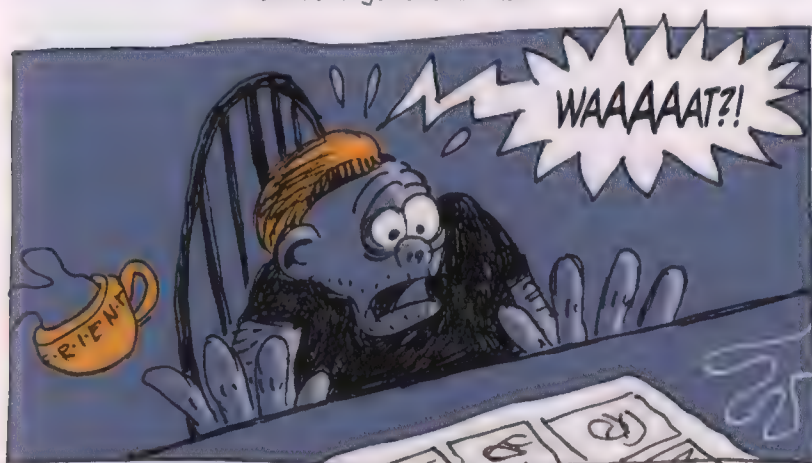
Als het weerbericht 'hier en daar een bui' voorspelt,
is het altijd 'hier' en nooit 'daar'!

Als ik gebeld word op mijn mobieltje,
begint de computer vreemde geluiden te maken!

En mijn striptekeningen zien er vaak 's ochtends
opeens veel slechter uit dan hoe ik ze de avond
tevorens getekend heb!

Dat kan toch
alleen maar 't werk
van 'n spook zijn...

De beste cafétékeningen

In de boek- en stripwinkel € 14,90

www.deharmonie.nl

JEROOM

Absurde avonturen van de dieren
uit het **Knuffelbos**
Bekend van Comedy Central!

In de boekhandel € 14,90

www.deharmonie.nl

Peter de Wit

LEVE MIJN THERAPIE!

**SIGMUNDS
DIKKE
PIL**
1000 STRIPS

www.deharmonie.nl www.sigmund.nl

Tom Poes
en de
Pas-kaart

Matena
Personalia 2014
ISBN 978-90-
79287-21-5
Prijs € 24,95
64 pagina's
Kleur (hbk)

MATENA BLAAST BOMMEL NIEUW LEVEN IN

Het besluit van *NRC Handelsblad* om in 1998 te stoppen met het herplaatsen van de avonturen van Olivier B. Bommel en zijn slimme sidekick Tom Poes bracht geestelijk vader **Marten Toonder** op het idee om weer nieuwe verhalen te gaan maken, samen met de door hem bewonderde tekenaar **Dick Matena**, die hij als zijn opvolger beschouwde. Wel in een andere vorm, met tekstballonnen in plaats van blokken tekst onder de tekeningen. Die tekstblokken bleven exclusief voor de terecht veelgeprezen reeks avonturen, die werd afgesloten met het huwelijk tussen heer Bommel en juffrouw Anne Marie Doddell in het laatste verhaal van de saga: *Het einde van eindeloos*.

Toonder en Matena maakten samen twee complete verhalen: *Tom Poes en het komeetgas* en *Tom Poes en het ei van Ukuu*, waarna in 2000 door diverse omstandigheden de samenwerking in alle vriendschap werd beëindigd. In 2005 overleed Toonder. Begin 2013 werd Matena gevraagd een nieuw *Bommel*-verhaal te

maken. Losjes gebaseerd op het laatste, onvoltooide verhaal waaraan ze nog samen werkten – werktitel *Tom Poes en de Paskaarten* – verscheen het als gevolg van dit verzoek onlangs bij uitgeverij Personalia.

In dit nieuwe verhaal raken Bommel en Tom Poes verwickeld in parallelle werelden en tijdsdimensies, waarbij de dreigende ont-eigening van Bommelstein ten behoeve van ambitieuze bouwplannen om Rommeldam op te stoten in de vaart der volkeren, bomaanslagen, wormgaten, politieke intriges en maatschappelijke onrust centraal staan. Dit alles mede in gang gezet door de kwaadaardige magister Hocus Pas, die Dobbele Daas, uitvinder van het kaartspel en de dobbelstenen (en een nieuw personage in de *Bommel*-gemeenschap) onder druk zet om een magische vouwkaart met ontregelende krachten te ontwerpen. Deze 'landkaart van de andere kant van de heuvel waar alles beter is' komt natuurlijk bij Bommel terecht.

Op de speelrol staan veel oude bekenden voor de *Bommel*-fans: onder meer bovenbaas Amos W. Steinhacker, Super en Hieper als projectontwikkelaars, professor Sickbock en wetenschapper Prlwytzkofski, wiens naam overigens niet wordt genoemd, assistent drs. Pieps, breinbaas Kwetal met zijn vriend de bos-tuinier Pee Pastinakel en de journalist Argus.

Opvallend is dat niet zozeer de listige Tom Poes maar Wammes Waggel het meest bijdraagt aan de goede afloop van het verhaal doordat hij als gemeentebode vergeet om pakjes met bommen op de juiste adressen af te leveren.

Tom Poes en de Pas-kaart is fraai verzorgd uitgegeven met als extra's een voor- en nawoord, enkele informatieve teksten over de achtergronden van het verhaal alsmede wat schetsen die het verschil in stijl tussen Toonder/Matena en Matena solo duidelijk maken. DR

Goed/fout-kwestie of familieruzie

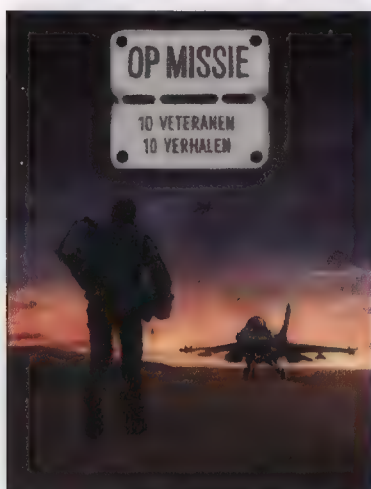
De liefhebber die dit verhaal van scenarist Herman Roozen en tekenaar Daniel van den Broek al in 2010 in *Eppo* las, heeft er even op moeten wachten. Maar nu is één van de schaarse Nederlandse beeldverhalen over fout in de [Tweede Wereld]oorlog en de erfenis daarvan toch eindelijk in boekvorm verschenen.

In een zwierige tekenstijl wordt hier het avontuur gepresenteerd van historicus-in-wording Herald Berkhout. Om een onderzoeksplek te krijgen wordt hij onder druk gezet door zijn begeleider professor Van Ong. Die is er stellig van overtuigd dat de oude jonkheer Willem Dingsgrave tot Uuterwaerdt fout was in de oorlog. Het bewijs daarvan raakte de prof ooit onder verdachte omstandigheden kwijt, terwijl de jonkheer tot zijn frustratie juist als een soort oorlogsheld wordt gezien. In een ronkend verhaal met diverse familiale gevoeligheden passeren uiteindelijk vier versies van een cruciale schietpartij – waarbij de jonkheer onder het oog van de Duitsers wordt neergeschoten – de revue. In een luchtige balans tussen humor en spanning vormt de goed/fout-tegenstelling uit die onvermijdelijke Tweede Wereldoorlog uiteindelijk weinig meer dan een vertrouwd achtergrondgegeven. KR

Uuterwaerdt 1:
Fout in de
oorlog

Roozen & Van den
Broek
Strip 2000 2014
ISBN 978-90-
78060-79-4
Prijs € 8,95
48 pagina's
Kleur (sbi)

Op missie
– 10 veteranen
10 verhalen

Diverse auteurs
Strip2000 2014
ISBN per omslag
Prijs €9,95
56 pagina's
Kleur (sk)

Eerbetoon mist geschiedkundig kader

Op initiatief van de Stichting Nederlandse Veteranen-dag brachten tien stripmakers verhalen van tien veteranen in beeld. In chronologische volgorde wordt de lezer langs een afwisselend historisch panorama gevoerd.

Dat begint bij de ervaringen van **Ton Herbrink** – door **Erik de Graaf** zeer fraai in beeld gebracht – die als militair bij de Prinses Irene-brigade in de Tweede Wereldoorlog aan geallieerde zijde meevocht.

Vervolgens belanden we bij de dekolonisatie van Nederlands-Indië (inclusief het latere verlies van Nederlands Nieuw-Guinea), de VN-inzet in Korea en Libanon. Na Kosovo en Angola vormen Irak, Afghanistan en Somalië het strijdtoneel waar Nederlandse

militairen in recente jaren hebben getracht vrede en vrijheid te verwezenlijken. 'Dit album is een eerbetoon aan hun werk en inzet', zo luidt de tekst onomwonden op de achterzijde van het boek.

Daarmee is de uitgave evenwel geen ongenueanceerde heldenverering. De persoonlijke verhalen, soms gereduceerd tot een enkel voorval, laten gezamenlijk een divers en genuanceerd beeld zien dat een bescheiden maar aansprekende glimp toont van de uiteenlopende omstandigheden waarin de uitgezonden militairen hun werk deden. Helaas worden de missies slechts zeer summier ingeleid op één enkele bladzijde. Het aantal omgekomenen aan Nederlandse zijde wordt wel vermeld bij de oudere conflicten maar blijft onvermeld bij recentere missies. Opvallend is bovendien dat de inzet in Bosnië – met de geruchtmakende genocide in Srebrenica – buiten beschouwing blijft. Of dat een keuze is van de stripmakers of van anderen blijft de vraag.

Op missie biedt een redelijk geslaagde staalkaart van de vaardigheden en stijlen van hedendaagse Nederlandse stripmakers. In een mix van journalistieke reportage en impressionistische aanpak brengen ze het onderwerp dichterbij. Naast Erik de Graaf springen ook de bijdragen van **Erik Kriek** en **Jeroen Funke** er uit. Intrigerend is ook het werk van **Anne Staal**, maar daar toont zich ook de beperking van het werken in vijf pagina's waardoor de plotwending al te snel passeert.

Verdere achtergrondinformatie zou zeker welkom zijn geweest. Hoewel er korte bio's van de stripmakers zijn opgenomen wordt de levensloop van beschreven veteranen verder niet belicht. Welke vrijheid de auteurs genomen of gekregen hebben bij het verwerken van de persoonlijke ervaringen blijft ongewis. Zijn de weergegeven uitspraken letterlijk? Waar zijn de visuele beelden op gebaseerd? Enige variatie daarin hoeft geen afbreuk te doen aan de indruk die het album achterlaat, maar nu blijft het onduidelijk in hoeverre dit gezien kan worden als een historisch document.

Het album verscheen met tien verschillende omslagen, dus verzamelaars kunnen hun hart weer ophalen. KR

Krachtig debuut in lelijk jasje

De publicatie van *Ayak + Por* van **Wilbert van der Steen** en **Marc Legendre** heeft in zowel Nederland als België nogal wat losgemaakt. Van der Steen, die voorheen vooral als illustrator werkte, heeft met *Ayak + Por* zijn definitieve entree in de Nederlandse stripwereld gemaakt. Het album is gevuld met drie korte, sprookjesachtige verhalen, waarvan één een bewerking is van Prokofjevs *Peter en de wolf*.

Verhaaltechnisch komen de *punchlines* van de verhalen wat clichématig over. Wat veruit het meest opvalt aan deze bundel is de nu al herkenbare stijl van Van der Steen. Ieder paneel op de pagina heeft een eigen basiskleur waar de tekenaar met zwarte lijnen zijn tekeningen tegen afzet. De combinaties van kleuren die de pagina's en spreads vullen vormen samen rustgevende composities die de lezer meeslepen in de sprookjesachtige sfeer van de verhalen. Van der Steen toont zich niet alleen een meester in het neerzetten van sfeer maar ook in het bedenken van krachtige, visueel overtuigende personages.

Jammer is wel de matige vormgeving die potentiële kopers kan afschrikken. Zo doen de twee verschillende kleuren blauw op de achterkant – één als basiskleur en één als het blauw uit Van der

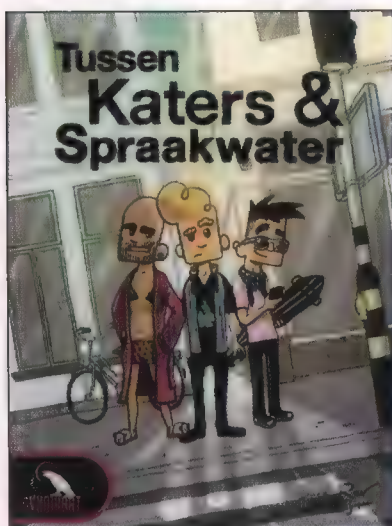
Ayak + Por 1

Van der Steen &
Legendre
Strip2000 2014
ISBN 978-94-
6280-002-1
Prijs €8,95
48 pagina's
Kleur (sk)

Steen's grote illustraties – niet gelijk denken aan het krachtige kleurgebruik dat aan de binnenkant van de strip te vinden is. Wellicht komt het omdat Strip2000 zich toch vooral als een uitgeverij van humoristische strips presenteert. Wat dat betreft is *Ayak + Por* in het fonds een vreemde eend in de bijt, zij het wel een verrassende. RSp

Tussen katers
& spraakwater

Schuijt
Syndikaat 2013
ISBN 978-90-
78403-27-2
Prijs €14,95
148 pagina's
Zwart/wit (sk)

Reflectie op drank en vrouwen

Tussen katers & spraakwater biedt een voyeuristisch kijkje in het leven van drie jonge twintigers die hun leven vooral slijten tussen drank en vrouwen. Het verhaal wordt verteld vanuit het personage Kevin. Dat is een zachttaardige jongen die onzeker in het leven staat. Door met zijn vrienden Dalton en Dave ongeremd aan de boemel te gaan weet hij die onzekerheid naar de achtergrond te duwen. De drie vullen hun dagen met porno kijken, kroegen bezoeken en feesten aflopen en proberen in zo kort mogelijke tijd zo veel mogelijk drank in te nemen. En dan is er die constante drang om vrouwen te scoren. Met name daarin is Kevin geen held. Als halverwege Sofie haar opwachting maakt, is Kevin vastbesloten hier werk van te maken. De auteur weet op een prettige wijze de lezer bij het verhaal te houden door de personages met regelmaat naar zichzelf of naar elkaar te laten reflecteren. We krijgen daardoor meer inzicht in het waarom van hun keuzes en het wordt duidelijkheid dat ze zich zelf ook regelmatig afvragen of 'dit alles' is.

Ron Schuijt, een freelance illustrator en striptekenaar met een opleiding aan het Grafisch lyceum en vier jaar aan de Hogeschool Rotterdam, maakt met dit album zijn debuut bij uitgeverij Syndikaat. Als visueel notulist bij evenementen en brainstormbijeenkomsten heeft hij kunnen oefenen met het letterlijk optekenen van dat wat gesproken wordt. Als freelancer werkte hij ondermeer voor VPRO, Unicef en het Worldportcenter in Rotterdam. Mooi stripdebuut; goed gedaan! TdK

De uitropekens
staan voor de
volgende
waardeoordelen:

!!!!!! grote klasse!
!!!! kopen!
!!! middenmoot
!! mwäh
! kastvulling
... door 't putje

**UITGEVERIJ
SHERPA**

**7+8
MAART**

THÉ TJONG-KHING IN GORINCHEM!

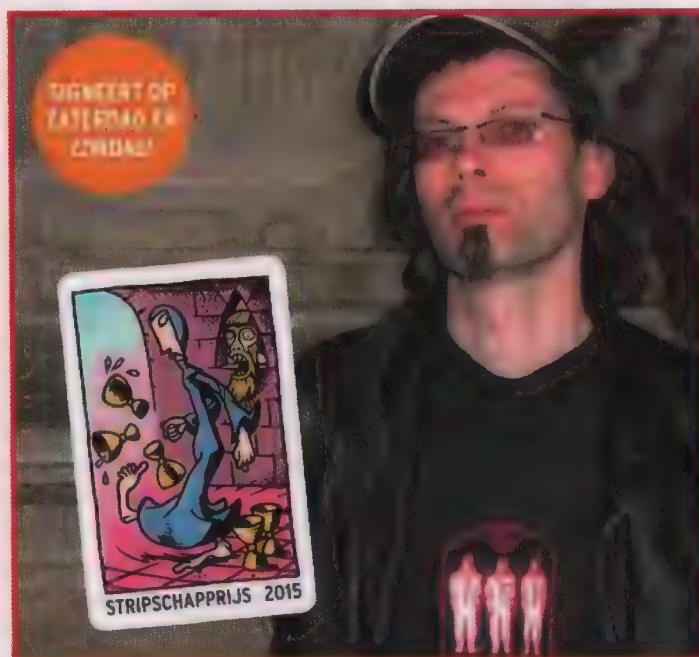
Eindelijk - de allereerste ARMAN & ILVA!
Prachtig gerestaureerd en nu te koop,
met gratis luxe brochure Dossier Regina!

NB: DE DESIGNEERDE LUXE UITGAVE MET CLICHÉDRUKPLAATJE IS INMIDDELS UITVERKOCHT!
REGULIERE EDITIE (MET BROCHURE!) € 24,95

MARCEL RUIJTERS IN GORINCHEM!

Gelimiteerde editie spectaculair TAROT-spel...
Beursaanbieding ALLE HEILIGEN!

EN: ■ NIEUWE BALLADE VAN BLUEBERRY ■ ROELOF
WIJTSMA SIGNEERT ■ DOOLHOF VAN EEDEN ALBUM
VAN HET JAAR? ■ MINI-EXPO 'TROPISCHE OGEN' ■
MARK DE JONGE SIGNEERT ■ RAVIAN 2 & 3 ■ GRATIS
TAROT-PRENT AAN DE STAND ■ FB.COM/SHERPASTRIPS

[DE BOVENTOON]

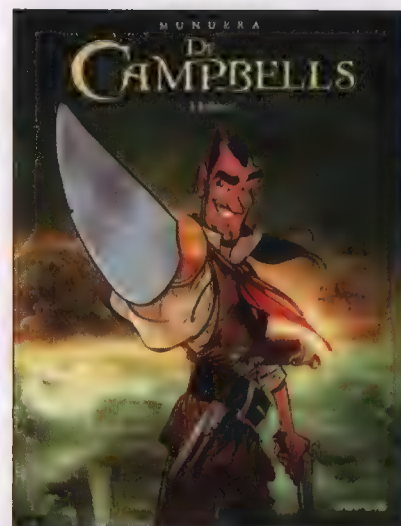

Piraten (voor de) familie

Alweer een piratenstrip?! Ja, weer één! Maar deze is anders. Het verhaal begint gelijk vrolijk en komisch. Hoewel het hier en daar puberaal overkomt, zoals een schatkaart met een verwijzing naar 'tietenrotsen', zijn de meeste grappen origineel en verrassend. José-Luis Munuera leunt met zijn tekenstijl en verhaalopbouw dicht tegen Disney aan, waardoor het soepel leest. De schurk Inferno lijkt ook nog als twee druppels water op Kapitein Haak. Het nodige sentiment komt voornamelijk van de twee tienerdochters van de hoofdpersoon Campbell, die mij overigens constant doet denken aan de hoofdpersoon in de *De Schorpioen*. Om het verhaal diepgang mee te geven, krijgen we in flashbacks de achtergron-

De
Campbells 1:
Inferno

Munuera
Dupuis 2014
ISBN 978-90-
314-3308-7
Prijs €7,50
56 pagina's
Kleur (sk)

den van de personages in flarden te zien. Het bijzondere is ook dat het album in hoofdstukken is verdeeld met daartussen een aparte bladzijde met een tekening van een enkel persoon.

Piraat Carapepino en zijn matrozen begraven een schat. Piraat Campbell en zijn dochters Itaca en Genova weten hen deze schat te ontfutselen. De toon is gezet. Hoewel de humor de boventoon blijft voeren, duikt er ook een familiedrama op. De vrouw van piraat Campbell is omgekomen toen zijn dochters nog klein waren. Vermoord door een andere piraat, genaamd Inferno. Laten die twee piraten toevallig broers van elkaar zijn. Deze Inferno wil zijn broer en zijn nichtjes ook nog ombrengen. Hij voert als list de zoon van piraat Carapepino op om Itaca te verleiden, om zodoende achter de schuilplaats van de vader met zijn dochters te komen. Als kind heeft Inferno nog het leven gered van zijn broer door hun brute vader te gehoorzamen.

Waarom hij zijn broer nu naar het leven staat krijgen we misschien in deel twee te lezen.

MvM

[E N V E R D E R]

 Angel Wings 1: Burma Banshees (Hugault/ Yann, Silvester). Begin van een nieuwe serie uitmuntend getekende vliegerverhalen uit de Tweede Wereldoorlog. Dit keer is het theater Birma en is de hoofdpersoon de vrouwelijke piloot Angela McCloud. *Angel Wings* heeft alles in zich om een waardig opvolger van *De Nachtuil* en *Edelweiss* te worden. BP

 Blake en Mortimer 23: De staf van Plutarchus (Sente/Juillard, Blake en Mortimer). Een 64-pagina's dikke prequel van *Het geheim van de Zwaardvis*. De Tweede Wereldoorlog is in het voordeel van de geallieerden omgeslagen, maar een nieuwe catastrofe lijkt zich af te tekenen. Scenario en tekeningen zijn helemaal in de geest van Edgar P. Jacobs. BP

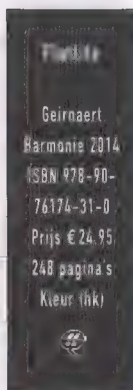
 De Campbells 2: De gevreesde piraat Morgan (Munuera, Dupuis). In dit deel komen we erachter wie de piraat Morgan is. Deze onthulling is mooi verweven in het verhaal over de familieperikelen rond vader Campbell en zijn dochters. Hij heeft het niet alleen moeilijk met het opvoeden van hen, maar heeft het ook aan de stok met zijn broer en piraat Carapepino. Het verhaal is doorspekt met *Looney Tunes*-achtige grappen. MvM

 De laatste grens 1 (Leo/Icar, Dargaud). Broer en zus Jane en John zijn naar planeet Tau Ceti 5 gehaald om er orde op zaken te stellen. Het duo moet het opnemen tegen plaatselijke bendes en ander tuig. Ze krijgen onverwachts hulp van wezens met een onbekend soort metaal in hun lichamen. Zijn het mensen die door een buitenaards levens-

vorm zijn overgenomen? Leo vermengt hier het western-genre met sf-elementen. Maar tekenaar Icar moet nog behoorlijk oefenen. De lichamen en gezichtsuitdrukkingen zijn veel te houtierig getekend en niet altijd in de juiste proporties. MvM

 XIII 23: De boodschap van de martelaar (Jigounov/Sente, Dargaud). In dit vierde deel van de *Mayflower*-cyclus brengt Jason MacLane een bezoek aan Leiden ten einde de kostbare documenten die sinds de 17^e eeuw in het bezit zijn van zijn familie, veilig te stellen. Deze actie verloopt overigens niet onopgemerkt. BP

 Hotel Nevelzicht 2: À la carte (Van Herpen, Strip2000). Humor van de bovenste plank. Het belangrijkste doel voor de hoofdfiguur Hubert is nog steeds het behalen

Stripversie legt het af tegen de animatie

In 2009 en 2010 vertoonde de Belg Jonas Geirnaert zijn animatiefilmpjes over de chagrijnige kabouter Wesley op tv (*Man bijt hond*) en op het internet (YouTube). Ze werden mateloos populair en dat vestigde de aandacht op de strips die hij al tekende voor het Vlaamse blad *Humo*.

Daarna werd het aanzienlijk stiller tot medio dit jaar. Van Geirnaert kwam opnieuw een tekenfilm, die hij al in 2004 maakte toen hij nog zijn opleiding aan de hogeschool in Gent volgde, in stripvorm uit.

In *Flatlife* draait het om vier mensen die boven en naast elkaar wonen in een flatgebouw. Heel veel activiteiten ondernemen zij niet, maar vrijwel elke actie heeft gevolgen voor een gebeurtenis van of bij een van de burens. Zoals de trillende wasautomaat bij de één die de kaartentoren bij de ander laat instorten. Of de schilder die door het ophangen van een schilderij de tv-kijkende buurman stoort.

Iedere pagina vertoont steeds kleine verschillen met de voorgaande, maar als strip komt het verhaal en dus de interactie een stuk minder uit de verf dan de animatiefilm die op dvd achterin het boekwerk is gevoegd. Niet voor niets won de film, extra ondersteund door muziek en geluiden en het gortdroge commentaar van de maker, al diverse prijzen op festivals. TdK

van een ster voor hotel Nevelzicht. Ook dit keer komen weer veel bekende Nederlanders voorbij zoals Yolande, Johan Derksen en zelfs Vader Abraham en de Smurven. Eén van de hoogtepunten is de integratie van heer Bommel, waarbij zelfs de ballonnetjes verdwijnen en de tekst onder de strip verder gaat. MS

Insecten 1 (Cazenove/Vodazac/Cosby, Ballon Media). Informatief stripalbum over bekende en minder bekende insecten. Per insect wordt aan het einde van de pagina nog een korte samenvatting gegeven. De informatieve pagina's worden afgewisseld door pagina's met leuke gags, maar op de één of andere manier wordt het niet helemaal duidelijk voor welke kinderteeltijd dit stripboek nu eigenlijk bedoeld is. MS

Tobkok 1: Culinaire calamiteiten (Egmond, Strip 2000). Eerder verscheen een album van *Tobkok* in eigen beheer. Dit oblongalbum heeft als extraatje *Waldo's culinaire curiosa*, korte verhalen over bijzondere dranken en spijsen. Eigenlijk zijn die verhalen het leukst. De strips bevatten over het algemeen flauwe, voorspelbare grappen. De tekeningen maken gelukkig veel goed. MS

Ahoy!

MARTEN TOONDER

KAPPIE en de wierlozen

SLECHTS
€9,95
per deel

Elk
kwartaal
een
nieuwe
titel!

Het achtste deel is nu te koop!

Ook verkrijgbaar als e-book
via de app van Bruna Tablisto
voor €8,99 per deel.

www.stripstift.nl

AKIM Stripspeciaalzaak

Geen winkel in de buurt,
door ons worden de strips verstuurd

Bestel snel op **Akim.nl**

- * Nieuwe strips
- * Antiquarisch
- * Tweedehands
- * Manga's
- * Comics
- * Curiosa
- * Originelen

Tevens inkoop van
partijen en verzamelingen

AKIM.nl

Stripwinkel Akim Ulgersmaweg 14 9731 BS Groningen

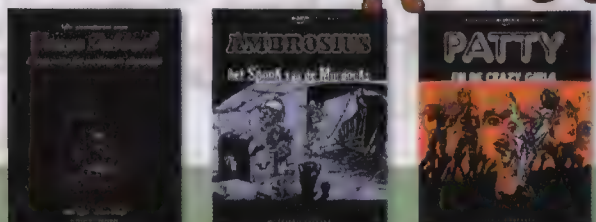
Strijensedijk 3
3295 KL 's-Gravendeel
Tel.: 06-16110888
info@profbarabas.nl

Stripwinkel Barabas

De winkel voor antiquarische strips!

- In- en verkoop van strips
- Internetveilingen
- Stripgadgets & stripboekjes
- Disney en Vandersteen
- Originele tekeningen

Verkrijgbaar bij uitgeverij Barabas:
Luxe integrale reeks van Douwe Dabbert
Ambrosius en Patty met originele pagina

www.profbarabas.nl • www.uitgeverijbarabas.nl

Bul Super
Stripboekhandel
- sinds 1976 -
Vanouds de grootste!

Nieuw in de winkel:

Een zeer uitgebreid
assortiment van antiquarische
en uitverkochte titels
in zeer goede staat

voor de normale prijs van
€7,50!

Voor het verdere aanbod:
Zie www.bulsuper.nl

Stripboekenwinkel anno 1977

Korte Hoogstraat 16
3011 GL Rotterdam
Nederland

010-4331710
info@yendor.nl

of bestel online
www.yendor.nl

AKIM.nl

Waarom bestellen bij **akim.nl** ?

- **Snelle service**
- **Uit voorraad leverbaar**
- **Snel en gemakkelijk betalen**
- **Niet goed geld terug**

Vragen? mail naar info@akim.nl

Stripwinkel Akim Ulgersmaweg 14 9731 BS Groningen

→ AGENDA

AANVULLINGEN? VERTEL HET ONS! STUUR NIEUWS OVER BEURZEN, TENTOONSTELLINGEN OF ANDERE INTERESSANTE STRIPEVENEMENTEN AAN AGENDA@STRIPSCHRIFT.NL OF NAAR POSTBUS 84206, 3009 CE ROTTERDAM.

■ **t/m 31 mei 2015** Expo 'Rosinski van Polen', Belgisch Stripmuseum, Zandstraat 20, Brussel, België, info: www.stripmuseum.be

■ **7 t/m 8 maart 2015** De Stripdagen 2015, Evenementenhal Gorinchem, Franklinweg 2, Gorinchem, info: www.destripdagen.nl

■ **14 t/m 15 maart 2015** 27^e Wilrijkse Stripdagen, Gemeenschapscentrum Valaarlof, Letterkundestraat 135, Wilrijk, België, info: www.vlaamsstripcentrum.be

■ **18 t/m 22 maart 2015** Holland Animation Film Festival, Hoogt 4, Utrecht, info: www.haff.nl

■ **21 maart 2015** 7^e Kunststripbeurs, Nicolaïkerk, Nicolaaskerkhof 8, Utrecht, info: <http://kunststripbeurs.blogspot.be>

■ **28 t/m 29 maart 2015** Dutch Comic Con 2015, Jaarbeurs, Jaarbeursplein 6, Utrecht, info: www.dutchcomiccon.com

■ **25 april t/m 30 augustus 2015** Expo 'William Kentridge', Eye, IJpromenade 1, Amsterdam, info: www.eyefilm.nl

■ **26 april 2015** 5^e Antwerp Convention, Antwerp Expo, Jan van Rijswijcklaan 191, Antwerpen, België, info: www.antwerpconvention.be

■ **3 mei 2015** 9^e Strips op de Markt, Markt, Gouda, info: www.stripsopdemarkt.com

■ **10 mei** Stripfestival Knokke-Heist, Casino Knokke-Heist, Zeedijk/Albertstraat 509, Knokke, België, info: www.stripfestivalknokkeheist.be

■ **30 t/m 31 mei 2015** 2^e Noordelijke Stripmanifestatie, Fries Congressentrum, Ophijlaan 3, Drachten, info: www.stripmanifestatie.nl

■ **15 juli 2015** Strips in het park, Arboretum, Heuvel 2, Kalmthout, België, info: www.vvkvkalmthout.be

■ **15 augustus 2015** 17^e Kamper Stripspektakel, Oudestraat/Van Heutszplein, Kampen

■ **5 t/m 6 september 2015** 30^e Brabants Stripspektakel, NH Conference Center Koningshof, Locht 117, Veldhoven, info: www.brabantsstripspektakel.nl

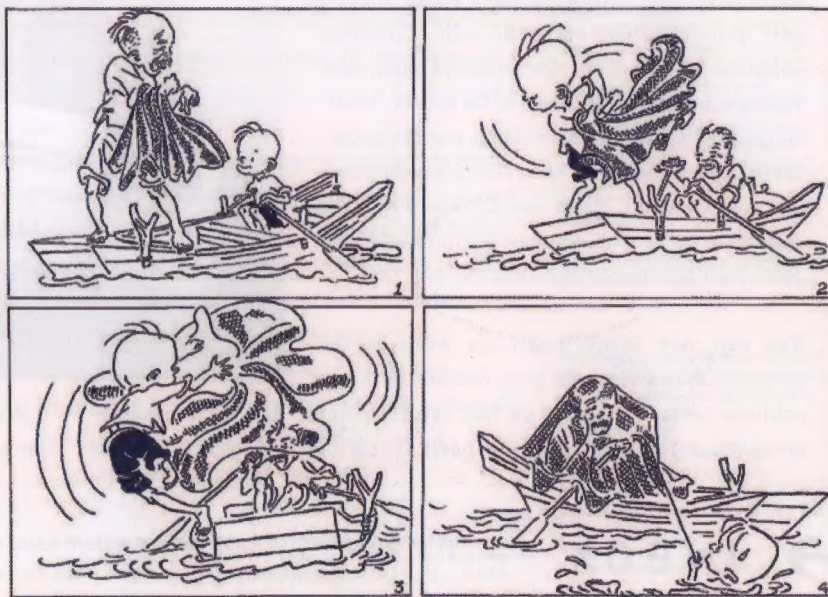
→ HET VAK

DEZE RUBRIEK IS BESTEMD VOOR MUTATIES IN HET ROERIGE STRIPWERELDE, ALSMEDE VOOR MELDINGEN VAN OVERLIJDEN, FUNCTIEWIJZIGINGEN, WISSELINGEN VAN UITGEVER OF DISTRIBUTEUR, VERHUIZINGEN... HIER LEEST U ER ALLES OVER. STUUR MUTATIES AAN HETVAK@STRIPSCHRIFT.NL OF NAAR POSTBUS 84206, 3009 CE ROTTERDAM.

► WAARHEEN?

Op de 42^e editie van het festival van Angoulême, dat van 29 januari tot en met 1 februari plaatsvond, heeft de Japanse manga-tekenaar **Katsuhiro Otomo** de Grand Prix 2015 gekregen. Otomo, maker van onder andere *Akira*, *Steamboy* en *Mother Sara*, wordt uitgenodigd het festival van 2016 mede vorm en inhoud te geven. Na een stemming onder zo'n 3500 professionals uit de stripwereld kreeg de Japanner de voorkeur boven de twee andere kandidaten Hermann en Alan Moore.

Verder ging er een speciale prijs, de Grand Prix Spécial, naar *Charlie Hebdo*, als eerbetoon aan de vermoorde medewerkers tijdens de terroristische aanslag op 7 januari. Deze speciale prijs

SAN MAO, LE PETIT VAGABOND VAN ZHANG LEPING

AKIRA VAN KATSUHIRO OTOMO

wordt normaal op jubileumedities van het festival uitgereikt. In dit kader is er ook een nieuwe prijs in het leven geroepen: Prix Charlie de la liberté d'expression. Die wordt voortaan elk jaar uitgereikt aan een tekenaar die met zijn werk ingaat tegen de heersende opinie of in moeilijke omstandigheden zijn werk durft te blijven publiceren.

De prijs voor het beste album ging naar **Riad Sattouf** (*Pascal Brutal*) voor het eerste deel van *L'Arabe du futur* (uitgeverij Allary). Sattouf leverde tot oktober 2014 jarenlang bijdragen aan *Charlie Hebdo*. **Chris Ware** kreeg de juryprijs voor *Building Stories* en *Les Royaumes du Nord 1* (Gallimard) van **Clément Oubrerie** en **Stéphane Melchior** werd als beste jeugdstrip bestempeld. Onder de vele andere stripprijzen, die hoofdzakelijk naar Franse auteurs gingen, is de Prix du Patrimoine nog vermeldenswaard. Die ging naar *San Mao, le petit vagabond* (Éditions Fei) een Chinese stripprklassieker van **Zhang Leping** (1910-1992).

Tonio van Vugt is aangesteld als de nieuwe artistiek directeur van Stripedagen Haarlem. Hij volgt hiermee Joost Pollmann op, die het na 20 jaar tijd vond om het artistieke stokje over te dragen.

Van Vugt, hoofdredacteur van *Zone 5300*, zal samen met zakelijk directeur Thamara van Rijn de festivalleiding vormen van Stripedagen Haarlem 2016. 'Tonio heeft de ambitie uitgesproken om Stripedagen Haarlem in de succesvolle traditie van spannende cross-overs met uitdagende thema's voort te zetten', aldus het bestuur van Stichting Beeldverhaal Nederland, opdrachtgever en initiator van het festival.

Hans Pols, ex-redacteur van *Stripschrift* en *Zozolala* en tegenwoordig freelance tekstschrijver, is toegetreden tot het bestuur van de Beroepsvereniging Nederlandse Stripmakers (BNS). Op de jaarvergadering van 16 januari zijn naast Pols ook Mike Hololtcheff, Alex Schijffelen (penningmeester), Thomas Langedijk (secretaris) en Peter Leene tot het bestuur van de BNS toegetreden. Pieter van Cleef is aan- gebleven als voorzitter.

Op zondag 16 november 2014, na de officiële overdracht van zijn uitge- verij en voorafgaand aan de algemene ledenvergadering van Het Stripschap, ontving **Ton Paauw** een speciale Stripschappenning als dank voor al het goede werk dat hij in zo'n twintig jaar tijd heeft verricht.

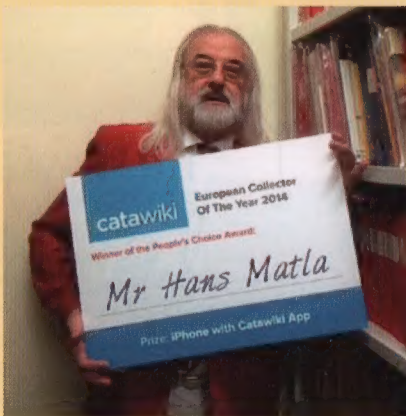
Op 19 november 2014 werd **Hans Matla** middels een publieksprijs verkozen tot European Collector of the Year. De juryprijs ging naar **Philippe Samson** uit Frankrijk. De prijzen, waar- bij genomineerde verzamelingen worden beoor- deeld, zijn een initiatief van veiling- en verzame- laarsite Catawiki. Matla won uiteraard met zijn stripcollectie, terwijl Samsons parfumsflesjes van Jean-Paul Gaultier hem de victorie brachten.

Bas van der Schot heeft de Inktspotprijs 2013/2014 gewonnen. De prijs belooft de beste politieke cartoon. Hij deed dit met een cartoon die 'Een korte geschie- denis van de PvdA' als ondertitel heeft. De cartoon beschrijft de huidige

teloorgang van de Partij van de Arbeid in één oogopslag. Naast Van der Schot, die de prijs ook al in 2002 won, waren Siegfried Woldhek, Berend Vonk, Peter van Straaten, Stefan Verwey en Jos Collignon genomineerd.

Op 7 december 2014 maakte Rachel Cooke in de Britse krant *The Guardian* bekend wat volgens haar de tien beste grafische romans van dat jaar waren. En wat blijkt? Naast onder meer *Moemin* (Tove en Lars Jansson) en *Polina* (Bastien Vivès) prijken daar zomaar *Rembrandt* van **Typex** en *Helden van de Tour* van **Jan Cleijne** op de lijst. Amazing.

De Plastieken Plunk, de Vlaams-Nederlandse prijs voor het beste korte stripverhaal, is voor de zevende maal uitgereikt. De winnaar van De Plastieken Plunk 2014 is **Thijs Desmet** met *Spokenuur*. De jury, bestaande uit Tonio van Vugt, Kim Duchateau en Sébastien Conard, vonden zijn strip 'grappig, sympathiek en grafisch zeer aantrekkelijk'. De prijs bestaat uit een door Luc Cromheecke zelf gekneet beeldje van De Plastieken Plunk en €250. Dan was er ook nog een publieksprijs voor de strip *Na zondag was het opnieuw maandag* van **Bram Algoed**. Goed voor een *Plunk*-album en €50.

Kurt Morissens is opgestapt als hoofdredac- teur van *Brabant Strip Magazine*. Hij nam het stokje in 2011 over van Patrick Vranken, die het blad sinds de start in 1992 met veel elan onder zijn hoede had genomen.

De plek van Morissens wordt ingenomen door **Emmanuel Lerno**.

Nog een blad met een nieuwe hoofdredacteur: *Eppo*. Daar werd eind vorig jaar tijdens de Kerstborrel bekendgemaakt dat voormalig *Stripschrift*-redacteur **Noël Ummels** de redactionele leiding overneemt van uitgever

Rob van Bavel. De aanstelling van Ummels betekende een afscheid van Meerten Welleman als eindredacteur.

→ INBOX

COMMENTAAR? KRITIEK? EEN UITGESPROKEN MENING? ALLES IS WELKOM VIA [INBOX@STRIPSCHRIFT.NL](mailto:inbox@stripschrift.nl) OF IN POSTBUS 84206, 3009 CE ROTTERDAM. MAAR... DE REDACTIE BEHOUDT ZICH HET RECHT VOOR OM DE SCHAAR TE HANTEREN, DAT SPREEKT VANZELF.

ZUUR

Ik was onaangenaam verrast door uw commentaar in *Stripschrift* 441 op het initiatief om een nieuw stripmuseum in Dordrecht te beginnen. Het is een jaloeerse, zure reactie van een stel oude mannen die nieuwe initia- tieven, die ze niet zelf hebben verzonnen, niet meer kunnen waarderen. Wees blij met nieuwe initiatieven in de Nederlandse stripwereld en hou op om dat meteen de grond in te boren. Ja, het Nederlands Stripmuseum in Groningen is inderdaad ver en niet iedereen zal daarom daarheen gaan. Wees dus juist blij dat er meer musea komen. Waarom zou er slechts plek zijn voor één museum? Waarom moet het allemaal op jullie manier? Kijk eens naar België: hoeveel stripmusea zijn er daar wel niet? Moeten ze er daar dan ook mee ophouden en alles in één museum onderbrengen? Nee, want verschillende musea versterken elkaar. Dat kan dus ook in Nederland. Bovendien kunnen we hier best meer stripaandacht gebrui- ken. En waarom zou Dordrecht geen stripstad kunnen zijn en alleen

Haarlem, zoals u stelt? Onzin. Stripwinkel Sjors zit al bijna 45 jaar in Dordt, organiseerde vroeger allerlei stripfestivals en heeft nog steeds een grote klantenkring. Bovendien ligt de stad centraal ten opzichte van West-Nederland en België.

Doe dus a.u.b. niet zo kleinzielig, omarm nieuwe initiatieven die de stripwereld nodig heeft en werk mee om er een succes van te maken, in plaats van er op af te geven!

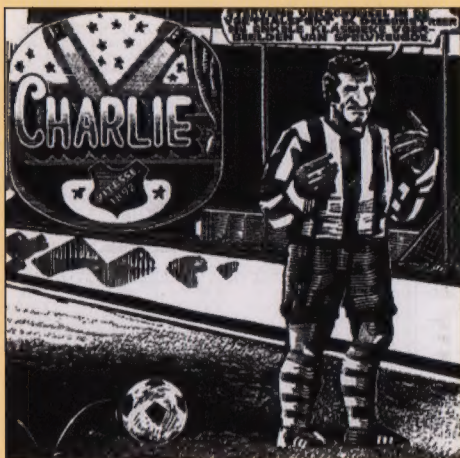
W.R. de Vriesch, Rotterdam

Wij zijn niet tegen meerdere musea, wel vragen we ons af of er vol- doende wordt nagedacht over het onderscheidend vermogen. Je kunt ook de krachten bundelen. Maar goed, laten we na deze oorwassing hopen op een mooi resultaat in Dordrecht. Zo oud zijn we trouwens nog niet, hoor!

Het **Kamper Strippektakel** staat vanaf dit jaar op eigen benen als zelfstandige stichting, nadat het jarenlang onderdeel heeft uitgemaakt van een organisatie met een bredere visie op evenementen binnen de stadsgrenzen. Het organiserende team blijft hetzelfde.

> WAARVOOR?

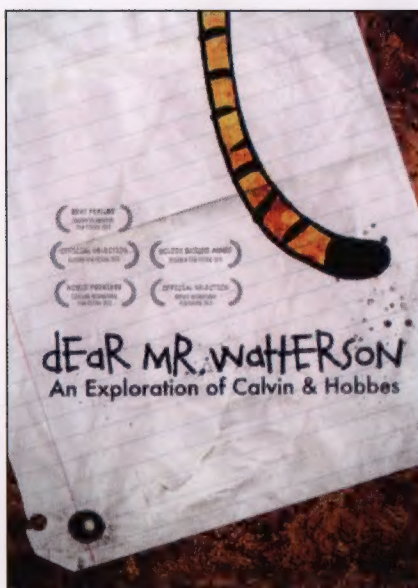
Grafisch ontwerper en tekenaar **Arno van Dijk** is 18 december 2014 op 69-jarige leeftijd overleden aan een hartstilstand. Hij studeerde in de tweede helft van de jaren 1960 aan de kunstopleiding ABK Arnhem. Als striptekenaar was Van Dijk vooral in de jaren 1970 actief, waar hij strips maakte voor onder meer *Muziek Express* (*De wonderbare wederwaardigheden van Mac & Shuttle*), *Aloha* (*Dolle Mina in aksie*), *Hollands Maandblad*, *Tante Lenyen* en het *Utrechts Universiteitsblad*. Ook leverde hij illustraties aan onder andere *De Volkskrant* en *NRC Handelsblad* en maakte hij diverse illustraties en strips over de Arnhemse voetbalclub Vitesse, waaronder over

clublegende Charly Bosveld. Van Dijk runde in Velp lange tijd het grafisch ontwerp bureau Diap.

Op dinsdag 3 februari overleed de 80-jarige striptekenaar **Henri Ghion**. De in 1934 in Anderlecht geboren tekenaar debuteerde al op 16-jarige leeftijd bij het stripweekblad *Kuifje*, als assistent van Raymond Reding. Hij werkte aanvankelijk onder eigen naam; later nam hij het pseudoniem *Géri* aan. Hij werd vooral bekend met de stripreeks *Mr. Magellan*, waarvoor hij samenwerkte met de scenaristen Jean van Hamme en André-Paul Duchâteau. Daarnaast schreef en tekende hij zelf de humoristische reeks *Skblitz*. Op 46-jarige leeftijd raakte Géri door een trombose verlamd aan de rechterkant van zijn lichaam. Striptekenen lukte niet meer; wel leerde hij schilderen met zijn linkerhand en ging hij in zijn loopbaan verder als kunstschilder.

→ WINNEN

Tussen 1985 en 1995 maakte Bill Watterson zijn *Casper en Hobbes*-strips voor ontelbare kranten en tijdschriften. Daarna nam hij afscheid. De stripmaker haalde regelmatig het nieuws, onder meer vanwege zijn standpunten rond het auteursrecht en zijn nogal dwingende paginacomposities die voorkwamen dat redacties zijn zondagsafleveringen naar eigen inzicht een andere layout gaven. Omdat hij in 2014 de Grand Prix van Angoulême kreeg toebedeeld, tekende hij voor de poster van dit jaar een nieuwe strip; zijn eerste in ongeveer twintig jaar.

In 2013 maakte regisseur Joel Allen Schroeder de documentaire *Dear Mr. Watterson*. De docu is hier onlangs verschenen op DVD en wordt gedistribueerd door Dalton Distribution. In samenwerking met de distributeur geeft *Stripschrift* drie exemplaren cadeau aan inzenders van het goede antwoord op de volgende vraag:

Welke Nederlandse stripmaker heeft zich aan het begin van de jaren 1990 veel moeite getroost om *Casper en Hobbes* in Nederland tot een succes te maken?

**Stuur het antwoord vóór 31 maart 2015 naar
Watterson-prijsvraag
Postbus 84206
3009 CE Rotterdam
of naar winnen@stripschrift.nl**

Bij meer dan drie goede oplossingen zal er worden geloot. De winnaars maken we in een volgend nummer bekend. Maximaal één inzending per adres en discussiëren over de uitslag doen we natuurlijk niet.

Uitslag Batman-prijsvraag *Stripschrift* 440:

We vroegen wanneer en in welk blad Batman voor het eerst opdook. Het goede antwoord is: *Detective Comics* 27 van mei 1939. Na loting stuurden we een setje DVD's naar **Martin Brassé** (Schinnen), **Michiel Jongejan** (Nieuwegein) en **Bert Kleefstra** (Burgum). Gefeliciteerd!

's Werelds oudste stripinformatieblad verschijnt 8 maal per jaar en wordt samengesteld door een onafhankelijke redactie.

Redactie

Arco van Os, Rik Sanders

Medewerkers

Olav Beemer, Roel Bentz van den Berg, Peter Breedveld, Marq van Broekhoven, Frits Jonker, Teus de Kruijff, Pamela Loeven, Michel van Merriënboer, Quirijn Meijnen, Bert Post, Kees Ribbens, Dik Rondeltap, Mariella Sormani, Rik Spanjers, Erwin Suvaal, Typex, Sofia Velasco, Rudy Vrooman, Annette Wouters

Aan *Stripschrift* is in 2011 de P. Hans Frankfurtherprijs voor bijzondere verdiensten toegekend.

Omslag

Emmanuel Lepage

Redactie-adres

Postbus 84206
3009 CE Rotterdam
t 010-2201063
e redactie@stripschrift.nl
@Stripschrift
Stripschrift

Abonnementen

Een abonnement omvat 8 nummers en wordt daarna telkens stilzwijgend verlengd. Eventueel gemiste nummers zijn te bestellen via onze Back Issue Service.

Maak het juiste bedrag over op
IBAN NL07 INGB 0009 3475 90
SWIFT/BIC INGBNL2A
ten name van
Stichting Uitgeverij Stripstift te Rotterdam.
Nederland €52,00
België €57,00
Other countries €73,00

Bedragen zijn inclusief 6% BTW
Maximaal 2 abonnementen per adres.
Opzeggingen schriftelijk richten aan de uitgever, uiterlijk twee nummers voor het aflopen van het abonnement.

Reprorecht

Het overnemen, maar ook het vermenigvuldigen van artikelen en illustraties is slechts geoorloofd na schriftelijke toestemming van de redactie.

Materiaal

Ongevraagd toegestuurd materiaal wordt niet geretourneerd. De verantwoordelijkheid voor de artikelen berust bij de auteurs.

Advertenties

Voor de opgave van advertenties en het opvragen van de tarieven kunt u contact opnemen met de uitgever, of e-mailen naar adverteren@stripstift.nl

Druk

Printec Offset, Kassel, Duitsland

Uitgever/Distributie Nederland

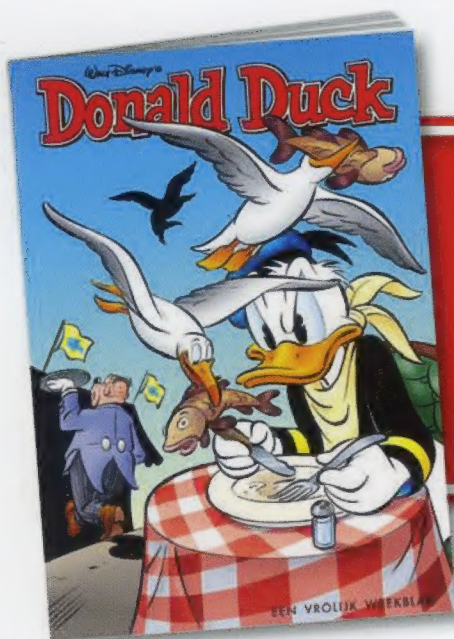
Stichting Uitgeverij Stripstift
Arco van Os & Ton Schuringa
Kleine Beer 467
3067 ZW Rotterdam
t 010-2201063
e uitgever@stripstift.nl
w www.stripstift.nl
KvK Rotterdam 24335843

Distributie België
Pinceel, Leuven

Stripschrift wordt uitgegeven in opdracht van Het Stripschap. Leden van Het Stripschap krijgen €1,25 korting op de abonnementsprijs.

ISSN 0165-845X

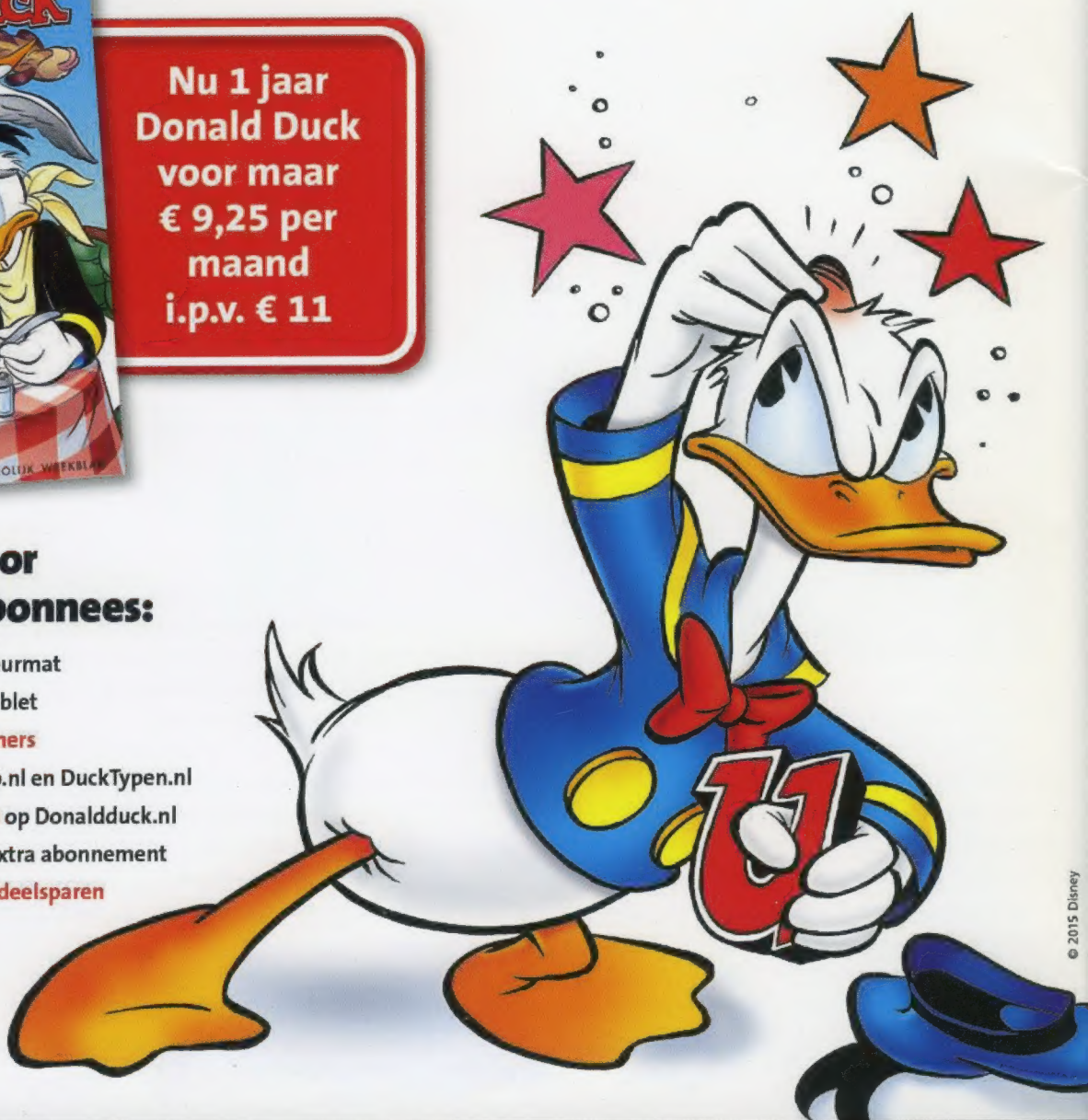
Lach je een bult met **Donald Duck** Weekblad!

Nu 1 jaar
Donald Duck
voor maar
€ 9,25 per
maand
i.p.v. € 11

8 x voordeel voor Donald Duck abonnees:

- 1 Je blad **als eerste** op je deurmat
- 2 Donald Duck ook op je tablet
- 3 Elk jaar **twee extra nummers**
- 4 **Korting** op Duckstadshop.nl en DuckTypen.nl
- 5 Toegang tot het **Clubhuis** op Donaldduck.nl
- 6 Tot **50% korting** op een extra abonnement
- 7 Doe gratis mee met **Voordeelsparen**
- 8 Na de actieperiode per maand opzegbaar

© 2015 Disney

Word nu abonnee!

Abonnement.duckstadshop.nl of bel 088-5500207